

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KÜÇÜK MECMUA DERGİSİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Hatice GÜNDOĞAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Harika DURGUN

MANİSA-2018

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KÜÇÜK MECMUA DERGİSİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Hatice GÜNDOĞAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Harika DURGUN

MANİSA-2018

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 18.09.2018 tarih ve 33/Ek3 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hatice GÜNDOĞAN'ın "**Küçük Mecmua Dergisi Üzerinde Bir İnceleme**" konulu tezi incelenmiş ve aday 02.11.2018 tarihinde saat 14:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ^(Altınıs) 60.... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz Öktaşın

BAŞKAN

Dr. Öğr. Üyesi H. Harika Arıgün

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Nemli

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐
☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☒
☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐
☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐
☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐
☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Küçük Mecmua Dergisi Üzerinde Bir İnceleme” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10/09/2018

Hatice GÜNDOĞAN

ÖZET

KÜÇÜK MECMUA DERGİSİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Küçük Mecmua dergisi Milli Edebiyat döneminde Diyarbakır'da yayımlanan, haftada bir çıkan fikrî, edebî, ilmî, siyasî ve iktisadî nitelikli bir dergidir.

5 Haziran 1338 (5 Haziran 1922) tarihinde Ziya Gökalp'in imtiyaz ve sorumluluğunda çıkmaya başlayan *Küçük Mecmua* dergisi, Ziya Gökalp'in Telif ve Tercüme Heyeti reisliği göreviyle Ankara'ya gitmesi üzerine kapanmış ve derginin son sayısı 5 Mart 1923 tarihinde yayımlanmıştır. Dergi toplam otuz üç sayı çıkmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde şiir, hikâye, masal, mensur şiir ve tiyatro gibi edebî türlerin yanında tarih, din, felsefe, edebiyat, siyaset ve iktisat konulu yazılara da yer verilmiştir. *Küçük Mecmua*'da yayımlanan savaş-kahramanlık, yeni devlet inşası, aşk ve tabiat konulu şiirlerde Milli Edebiyat şiirinin ölçüsü olan hece ölçüsü kullanılmıştır. Dil ve üslup açısından da Milli Edebiyat şiirinin özelliklerini taşıyan şiirler Âşık edebiyatı, Divan edebiyatı ve Batı edebiyatının nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. Dergide yayımlanan hikâyelerin çoğu savaş-kahramanlık konulu olmakla birlikte aşk konulu hikâyelere de yer verilmiştir. Çoğu Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan masallar ise aşk ve sosyal konuludur. Zekâyı kullanmanın, çalışmanın ve ailenin önemi üzerinde duran masallar da bulunmaktadır. *Küçük Mecmua*'da yer alan diğer edebî türler ise vatan, bayrak ve tabiat konulu iki mensur şiir ile Malazgirt Savaşı'nı konu alan bir piyestir. Bunların dışında dergide sayıca en fazla olan yazılar tarih, din, felsefe, edebiyat, siyaset ve iktisat konulu makalelerdir.

Sonuç olarak *Küçük Mecmua* dergisi, Milli Edebiyat hareketinin amaç ve özelliklerine uygun bir şekilde yayımlanarak Milli Mücadele'yi desteklemiş ve Diyarbakır basını için önemli bir dergi olmuştur.

ABSTRACT

A RESEARCH UPON THE KÜÇÜK MECMUA MAGAZİNE

Küçük Mecmua magazine is an intellectual, literary, scientific, political and economical magazine that published weekly in Diyarbakır in the period of National Literature.

The *Küçük Mecmua* magazine, that started publish in the privilege and responsibility of Ziya Gökalp on 5 June 1338 (5 June 1922) was closed when Ziya Gökalp went to Ankara with the title of Head of Copyright and Translation Committee and the last issue of the magazine was published on 5 March 1923. In total, the magazine has thirty three issues.

In *Küçük Mecmua* magazine, besides literary genres such as poetry, story, fairy tale, prose poetry and theater, writings on history, religion, philosophy, literature, politics and economics are also included. In the poems about war-heroism, new state construction, love and nature published in *Küçük Mecmua*, the syllabic meter, which is the measure of National Literature poetry, is used. Poems bearing the features of National Literature poetry in terms of language and style were taken with the forms of Aşık Literature, Divan Literature and Western Literature. Most of the stories published in the magazine are about war-heroism as well as stories about love. Most of the tales are put pen to paper by Ziya Gökalp and they are about love and social issues. There are also the tales that emphasizes the use of intelligence, work and family. Other literary genres in *Küçük Mecmua* are the two prose poems about the motherland, the flag and the nature, and a play about the Battle of Malazgirt. Apart from these, the most numerous articles in the magazine are the articles on history, religion, philosophy, literature, politics and economics.

As a result, *Küçük Mecmua* magazine was published in accordance with the aims and characteristics of the National Literature movement and supported the National Struggle and became an important magazine for Diyarbakır press.

ÖNSÖZ

1864 yılında çıkarılan “Vilayetler Nizamnâmesi” ile Türk basın hayatı İstanbul dışında da gelişme göstermeye başlamıştır. Bu nizamnâmeyle 1869 yılında Diyarbakır’da *Diyarbakir* vilayet gazetesi yayın hayatına girmiştir. *Küçük Mecmua* dergisi 1922-1923 yılları arasında Diyarbakır basın tarihinde önemli bir yayın organı olmuştur. Bu sebeple bu çalışmada *Küçük Mecmua* dergisi incelenmek istenmiştir.

Ziya Gökalp’in imtiyaz ve sorumluluğunda çıkan *Küçük Mecmua* dergisi Gökalp’in olgunlaşma devri eseri ve düşünce sistemini anlattığı bir yayın olmasından dolayı önemlidir. Ziya Gökalp’in içinde bulunduğu tarihî, siyasî ve sosyal şartlar onun fikir hayatının oluşmasında etkili olmuştur. Gökalp’e göre yeni Türk devletinin kurulması ancak milli bilincin oluşmasıyla mümkündür. Milli bilincin oluşması için de milli kaynaklara yönelmek gerekir. Gökalp, milli kaynaklara yönelerek oluşturduğu eserlerini *Küçük Mecmua*’da yayımlayarak Türk toplumunun dünyaya bakış ve duyuş tarzını değiştirmeye çalışmıştır. *Küçük Mecmua*’da yayımladığı Türk tarihine ve memleketine ait sosyolojik incelemeleri ve kendi dünya görüşünü telkin ettiği edebî eserler ile Türk toplumunun modernleşmesine katkı sağlamış, Türk aydınları üzerinde etkili olmuştur. Ziya Gökalp’in *Küçük Mecmua*’da çıkan yazılarını kısa özetler halinde liseler için hazırladığı *Türk Medeniyeti Tarihi*¹’nde, dine dair makalelerini de *Türk Töresi*² adlı kitabında topladığını biliyoruz. Ayrıca Ziya Gökalp’in bu makalelerinin tamamının yer aldığı *Küçük Mecmua* dergisinin tümü Prof. Dr. Şahin Filiz tarafından Latin harflerine aktararak üç cilt halinde yayımlanmıştır.³

Çalışma 1869’dan Cumhuriyet dönemine kadar Diyarbakır’da yapılan basın faaliyetleri hakkında bilgi veren bir Giriş ile iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *Küçük Mecmua* dergisi ve yayın hayatına girişi hakkında bilgi verilerek derginin yazar kadrosu tanıtılmıştır.

¹ Ziya Gökalp, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1941 (ilk baskı); **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Haz. Afşar İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1976; **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Haz. Ali Duymaz), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

² Ziya Gökalp, **Türk Töresi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339; **Türk Töresi**, (Haz. Hikmet Dizdaroğlu), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1976; **Türk Töresi**, (Haz. Halil İbrahim Şahin), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

³ Şahin Filiz, **Küçük Mecmua I**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009; Şahin Filiz, **Küçük Mecmua II**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009; Şahin Filiz, **Küçük Mecmua III**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2010.

İkinci bölümde ise *Küçük Mecmua* dergisinde yayımlanan yazılar “Şiir”, “Hikâye”, “Masal”, “Mensur Şiir”, “Tiyatro” ve “Diğer Yazılar” olmak üzere altı başlık altında incelenmiştir.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan şiirler konularına göre “Savaş-Kahramanlık”, “Yeni Devlet İnşası”, “Aşk” ve “Tabiat” başlıkları altında incelenerek şiirlerin dönemin şartları ve sosyal hayatıyla ilişkisine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu şiirler şekil ve üslup açısından da değerlendirilerek şiirlerde kullanılan vezinler ve nazım şekilleri hakkında bilgi verilmiştir.

Küçük Mecmua’da yayımlanan hikâyeler konu bakımından üç başlık altında toplanmıştır: “Savaş-Kahramanlık Konulu Hikâyeler”, “Aşk Konulu Hikâyeler” ve “Diğer Hikâyeler”. Hikâyelerin özetleri verilerek olay örgüsü ve şahıs kadrosu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Dergide yayımlanan bir diğer edebî tür olan masallar da konularına göre “Sosyal Konulu Masallar”, “Aşk Konulu Masallar” ve “Diğer Masallar” başlıkları altında incelenerek masallarda kullanılan motifler hakkında bilgi verilmiştir. Çoğu Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan masallarda vurgulanan fikirlerin, yine Gökalp’in yazılarında telkin ettiği fikirlerle ilişkisine dikkat çekilmiştir.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan mensur şiirler konu bakımından “Vatan ve Bayrak Konulu Mensur Şiir” ve “Tabiat Konulu Mensur Şiir” başlıkları altında ele alınarak sadece vatan ve bayrak konulu mensur şiir önceki mensur şiirlerle karşılaştırılmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde tiyatro türünde “Malazgirt Muharebesi” adlı yalnızca bir piyes yayımlanmıştır. Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan bu piyes özetlenerek piyeste anlatılan Malazgirt Savaşı’yla piyesin yayımlandığı dönemde yaşanan Kurtuluş Savaşı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

“Diğer Yazılar” başlığı altında incelenen makaleler konularına göre “Sosyal Konulu Yazılar”, “Tarih Konulu Yazılar”, “Din-Felsefe Konulu Yazılar”, “Edebiyat Konulu Yazılar”, “Siyaset Konulu Yazılar” ve “İktisat Konulu Yazılar” olmak üzere altı alt başlık altında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda tüm çalışmayı değerlendiren bir “Sonuç” kısmı ile “Kronolojik Bibliyografya”, “Yazar Adına Göre Bibliyografya” ve “Kaynakça” olmak üzere üç bölümden oluşan bir Bibliyografya bulunmaktadır.

Çalışmam sırasında maddi ve manevi her türlü yardımlarıyla beni daima destekleyen sevgili aileme teşekkür ediyorum. Çalışmam boyunca tenkit ve tavsiyeleriyle yolumu aydınlatan, büyük bir sabırla bana çok yardımcı olan Sayın Hocam Dr. Öğr. Üyesi Hatice Harika DURGUN’a yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

Eylül 2018

Hatice GÜNDOĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
CUMHURİYET DÖNEMİNE KADAR DİYARBAKIR'DA BASIN FAALİYETLERİ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK MECMUA DERGİSİ

I. YAYIN HAYATINA GİRİŞİ VE ÖZELLİKLERİ	8
II. YAZAR KADROSU	16

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLER

I. ŞİİR	28
A. Muhteva	28
1. Savaş-Kahramanlık	28
2. Yeni Devlet İnşası	35
3. Aşk	38
4. Tabiat	39
B. Şekil ve Üslup	40
II. HİKÂYE	43
A. Savaş-Kahramanlık Konulu Hikâyeler.....	44
B. Aşk Konulu Hikâyeler.....	51
C. Diğer Hikâyeler	54
III. MASAL	56
A. Aşk Konulu Masallar	57
B. Sosyal Konulu Masallar	65
C. Diğer Masallar	70

IV. MENSUR ŞİİR	75
A. Vatan ve Bayrak Konulu Mensur Şiir	76
B. Tabiat Konulu Mensur Şiir	76
V. TİYATRO	78
VI. DİĞER YAZILAR	83
A. Sosyal Konulu Yazılar	83
B. Tarih Konulu Yazılar	89
C. Din-Felsefe Konulu Yazılar	91
D. Edebiyat Konulu Yazılar	93
E. Siyaset Konulu Yazılar	95
F. İktisat Konulu Yazılar	96
SONUÇ.....	101
BİBLİYOGRAFYA	105
A. Derginin Kronolojik Bibliyografyası	105
B. Yazar Adına Göre Bibliyografya	115
C. Kaynakça	117

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	Bakınız
Der.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

CUMHURİYET DÖNEMİNE KADAR DİYARBAKIR'DA BASIN FAALİYETLERİ

Türk basın tarihi 11 Kasım 1831'de İstanbul'da Türkçe yayımlanan *Takvim-i Vakayi* gazetesi ile başlatılır. Orhan Koloğlu ise ilk Türkçe gazetenin 20 Kasım 1828'de Kahire'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından çıkarılan *Vakayi-i Mısriye* gazetesi olduğunu belirtir.⁴ İstanbul'da ikinci Türkçe gazete olan *Ceride-i Havadis* 3 Temmuz 1840'ta William Churchill adında bir İngiliz tarafından çıkarılmıştır. 21 Ekim 1860'ta Şinasi ve Agâh Efendi tarafından yayımlanan *Tercüman-ı Ahval* ise ilk özel gazetedir.⁵

Dünyanın ilk basılmış gazetesi 1588 yılında yayın hayatına giren İngiliz *Mercuri* gazetesidir. Buna rağmen tarihçiler ilk modern gazete olarak 1609 yılında Stuttgart'ta yayımlanan *Aviso-Relation oder Zeitung*'u kabul ederler.⁶ Bu bilgilere göre ülkemizde basın tarihinin Avrupa'dan 243 yıl sonra başladığını söyleyebiliriz. Bunun sebebi ise matbaanın ülkemizde Avrupa'ya göre geç kurulmasıdır. İlk matbaa İstanbul'da 1494 yılında David ve Samuel Nahmes adlı iki Yahudi kardeş tarafından kurulmuştur. Ancak Müslümanlar tarafından kullanılışı dinî sebeplerden dolayı gecikmiştir. İbrahim Müteferrika ile Sait Mehmet Çelebi, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın desteğiyle matbaayı 16 Aralık 1727 tarihinde kurmuşlar, ilk basımı 31 Ocak 1729 tarihinde yapmışlardır.⁷

19. yüzyılda İstanbul'da basın hayatı İstanbul'un sanayi ve teknolojiye gelişmişliği, bir ticaret ve kültür merkezi olması, eleman bolluğu, kapsamlı bir ulaşım ve dağıtım ağına sahip olması, Avrupa ile sürekli ve yakın ilişkiler içinde bulunması gibi sebepler dolayısıyla gelişmiştir.⁸ 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan "Vilayet Nizamnamesi" ile eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. İdari yapılanmadaki bu yenilik ile her vilayette bir matbaa ve bir vilayet gazetesi

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, *İlk Gazete, İlk Polemik*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s. 137.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, ss. 17-21.

⁶ Mehmet Mercan, *Anadolu'da Gazetecilik ve Diyarbakır Basını*, Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti Yayınları:1, Diyarbakır, 1998, s. 21.

⁷ Mercan, ss. 18-20.

⁸ Mercan, s. 22.

çıkartılmasına karar verilmiştir. Bu karar Anadolu'da basın hayatının gelişmesi açısından çok önemlidir. Yasalar, yönetmelikler, tayinler, resmî bildiriler ve kamu kurumlarının başarılı işlerinin duyurulduğu bu gazetelerin ilk örneği Mithat Paşa'nın Türkçe-Bulgarca yayımladığı *Tuna* gazetesidir.⁹ Orhan Koloğlu ise ilk vilayet gazetesinin 1860'ta Beyrut'ta Türkçe-Arapça çıkartılan *Hadikat al Ahbar* olduğunu belirterek 1865'te yayımlanan *Tuna* gazetesini ikinci vilayet gazetesi olarak kabul eder.¹⁰ Diyarbakır ise 1867 yılında vilayet düzenlenmesine geçmiş ve Vali Hatunoğlu Kurt İsmail Paşa tarafından 1869 yılında Diyarbakır Vilayet Matbaası kurulmuştur.¹¹

Diyarbakır Vilayet Matbaasında 3 Ağustos 1869 tarihinde *Diyarbakır* gazetesi resmî vilayet gazetesi olarak yayın hayatına girer. Haftada bir defa çıkan gazete 5. sayıya kadar salı, 5. sayıdan itibaren perşembe günleri çıkmaya başlar. 25x36 cm ebatlarında ve üç sütun üzerine dört sayfa olarak basılan gazetenin 31, 36, 43 ve 76 numaralı sayıları sekiz sayfadır. 104 numaralı sayıya Vali Paşa Hazretlerinin ikinci baskı sayılabilecek bir telgrafi eklenmiştir. 21 numaralı sayıda gazetenin Ermeni harfleri ile Türkçe olarak yayımlanan iki sayfasının ve vilayet dâhilinde Ermenice nüshalardan dört beş yüz kadar mevcut olduğu bildirilmiştir. Mardin ve Siirt'te halkın çoğunluğunun Arapça konuşması sebebiyle Arapça bir nüshanın hazırlanması da gerekli görülmüş, bir gazeteyi üç dil ile çıkarmaktansa ayrı ayrı üç dilde gazete çıkartılması daha uygun bulunmuştur. 150. sayıda belirtildiği üzere biri Türkçe diğeri Ermenice haftada iki gazete çıkartılmışsa da Ermenice çıkartılan gazetenin sürümü olmadığından bu yolda yapılan masrafın boşa gitmesi ve Hristiyanların dahi Türkçe gazeteyi okuması sebepleriyle Ermenice gazete bir daha çıkartılmamıştır. Sözü edilen Ermenice nüshalardan temin etmek de mümkün olmamıştır.¹²

Diyarbakır gazetesi 1931 yılında özel şahıslara devredilinceye kadar resmî vilayet gazetesi niteliğini sürdürmüştür. Gazete ve matbaa bu tarihte Tahsin Nahit Çubukçu ile Zekai Arman'a satılmıştır. Daha sonra Zekai Arman matbaacılığı üstlenmiş, gazete de Tahsin Çubukçu'nun yönetiminde kalmıştır. 15 Kasım 1937

⁹ Bülent Varlık, "Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, Cilt: 1, ss. 99-102.

¹⁰ Topuz, s. 31.

¹¹ Talip Atalay, "Yerel Eğitim Tarihi Kaynağı Olarak Diyarbakır Vilayet Gazetesi", **AÜİFD XVIII**, Sayı: 1, 2007, s. 139.

¹² Cavit Orhan Tütengil, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 1150 İktisat Fakültesi No. 172 Gazetecilik Enstitüsü Yayını No. 5, İstanbul, 1966, s. 9.

tarihinde Atatürk'ün Halk Evi Salonu'ndaki konserde halka hitap ederken "20 sene sonra tekrar Diyarbakır'da bulunuyorum." demesi üzerine ertesi gün hem gazetenin hem de kentin adı "Diyarbakır" olarak değiştirilmiştir. 94 yıl aralıksız yayın sürdüren *Diyarbakır* gazetesi 1962'de Tahsin Çubukçu'nun ölümü üzerine veraset yoluyla yeğenlerine geçmiştir. Yeğenleri gazetecilik mesleğine uzak olduğu için gazete 2 Eylül 1963 tarihinde son sayısını yayımlamıştır.¹³

Gazetede resmî duyurular ve atama-taltif haberleri, vilayet haberleri, vilayet dışı haberler ve ilanlar olmak üzere dört ana bölüm vardır. "Ulum ve Fünun" ve "Tefrika" gibi başlıklar altında da haber ve makaleler yayımlanmıştır. Ayrıca üçüncü yıldan sonraki basımlarda hicrî ve rumî takvimin yanında miladî takvime göre tarihlere de yer verilmiştir.¹⁴

Diyarbakır gazetesi, Diyarbakır ve çevresinde gelişen olayları inceleyip onlarla ilgili bilgi verdiği, kendisiyle aynı zamanda yayımlanan diğer gazetelerden alıntı yaptığı için yerel tarih araştırmalarında önemli bir kaynak durumundadır. Ziya Gökalp'in ilk yazılarını bu gazetede yayımlamış olması açısından da önemlidir.¹⁵

Diyarbakır'ın ilk özel gazetesi olan *Peyman* ise 29 Haziran 1909'da yayın hayatına girmiştir. Her hafta pazartesi günleri neşredilen, imtiyaz sahibi ve mesul müdürü Miri Katibizâde Şükrü olan gazetenin başyazarı A. Baki'dir. Diyarbakır Vilayet Matbaasında 25x37 cm ebatlarında, üç sütun üzerine dört sayfa olarak basılmıştır. Eldeki mevcut son sayı olan 24 Mayıs 1326 (6 Haziran 1910) tarihli, 47 numaralı sayıda yer alan "Böyle perişan ve hayide bir surette neşr olunmaktansa birkaç hafta tatil-i neşriyat etmeği muvafık gördük." ifadesinden gazetenin çok zor şartlarda çıktığı anlaşılmaktadır. Gazetenin amacının, Doğu'nun hikmeti ile Batı'nın hünerini birleştirerek millî ve samimi bir Osmanlı medeniyeti oluşturmak olduğu belirtilmiştir.¹⁶

Peyman'ın ilk sayısında "İki Söz" başlıklı yazıda *Dicle* adında bir gazete çıkacağı belirtilmiş ve ikinci sayısında reklamı verilmiştir. Genel olarak Diyarbakır ve Diyarbakır'ın sorunlarıyla ilgili yazılar yayımlayan gazete Osmanlılık ilkesiyle

¹³ Mercan, ss. 41-42.

¹⁴ Atalay, s. 141.

¹⁵ Tütengil, Diyarbakır Basını..., s. 10.

¹⁶ Tütengil, Diyarbakır Basını..., ss. 10-11.

yayın hayatına başlamıştır. Ancak daha sonra gazetenin politikasında Ziya Gökalp'in etkisiyle Osmanlılıktan Türkçülüğe geçiş görülmüştür, diyebiliriz.¹⁷

Kitapçılar kapısında Kırâ-i zâde Lütî Efendi'nin mağazasında satılmaya başlayan *Peyman* gazetesi daha sonra aynı yerde İslam Bey'in mağazasında satılmıştır. İlk başyazarı A. Baki, ikincisi ise A. C. dir. İkinci başyazarın Miri Katibizâde Ahmed Cemil Asena olduğu söylenebilir.¹⁸

Bazı yayınlarda *Peyman*'ın Türkçe, Kürtçe, Ermenice ve Süryanice yayımlandığı belirtilmiştir. Ancak 12. sayıda Ziya Gökalp'e ait Kürtçe nutuk dışında gazetede Kürtçe yazı bulunmamaktadır. *Peyman* Kürt basını içinde yer alsa da Kürtçü bir yayın olarak değerlendirilemez. Girit meselesinin ve Osmanlı donanmasının Osmanlılık ekseninde ve merkezi politikalar paralelinde ele alınması bu duruma kanıttır. Bir diğer kanıt ise Ziya Gökalp'in aşiretler, aşiretlerin iskânı, zeamet, ziraat, asar, arazi münazaraları, firari maznunlar-gıyabi mahkûmlar gibi konularla ilgili yazdığı yazılardır. Gazetede yazıların çoğu imzasız yayımlanmıştır ve yazar çeşitliliğinden bahsetmek güçtür. İlk on bir sayıda Ziya Gökalp'in farklı mahlaslarla yazıları yer alsa da 12. sayıdan itibaren bu çeşitlilik görülmez. En fazla yazısı olan bir diğer kişi ise A. A. imzasını kullanan Diyarbekir Mukavvelat Muharriri Amir Adil'dir. Ziya Gökalp'in dayısının oğlu Meclis-i Mebusan Diyarbekir Mebusu Pirinçizâde Feyzi, Diyarbekir Mekteb-i Rüştîye-i Askeriyyesi Dâhiliye Zabiti ve Diyarbekir İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından Yüzbaşı Mazhar ve Miri Katibizâde Şükrü'nün imzaları bulunmasa da konuşmalarına yer verilmiştir.¹⁹

Dicle gazetesi "Menafii vatana hadim olarak şimdilik pazartesi günleri neşrolunur Osmanlı gazetesidir." başlığıyla 13 Mart 1911 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü ilk özel matbaayı kuran Attarzâde Hakkı'dır. 30x46 cm ebatlarında, dört sütun üzerine dört sayfa olarak Diyarbakır'da Dicle Matbaasında basılmıştır. Gazetede Ömer Seyfettin, Yekta Bahir (A. C. Yöntem) ve Süleyman Nazif'in birer yazıları vardır. 90. sayıdan itibaren *Diyarbakir'de Dicle* adıyla yayımlanan gazetenin 89. sayısında şu ifadeye yer verilmiştir: "Gazetemizin umur-ı tahririyesini gelecek nüshadan itibaren memleketimizin gençlerine terk ediyoruz." Gazete *Diyarbakir'de Dicle* adıyla 142.

¹⁷ Murat Issı, "Peymân –Diyarbakir'in İlk Hususi Gazetesi-", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: VII, Nisan 2012, s. 93.

¹⁸ Issı, s. 94.

¹⁹ Issı, ss. 96-97.

sayıya kadar devam etmiş ve Ziya Gökalp'in bazı manzumeleri gazete ve dergilerden alınarak yeniden yayımlanmıştır.²⁰

Diyarbakır'de Dicle, 142. sayıda kapandıktan sonra *Yeni Dicle* adıyla önce Mehmet Nuri, sonra da Ali Rıza tarafından yayımlanmıştır. 19 Mayıs 1953 tarihinde ise A. Öztürk, Eyüp Fidan ve Sait Önen tarafından tekrar yayına sokulmuştur. Gazetenin başyazarlığını Av. Mehmet Erdoğan, mesul müdürlüğünü ise Sait Önen yapmıştır. 3 Mart 1954 tarihinden itibaren *Dicle* adıyla yayımlanan gazete 1966'da kapanmıştır.²¹

Edebî, ilmî ve siyasî nitelik taşıyan *Mücahid* gazetesi 10 Temmuz 1327 (23 Temmuz 1911) tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürü Mehmet Tevfik, tahrir müdürü Veli Necdet olan gazete pazar günleri neşredilmiştir. 24x36 cm ebatlarında, üç sütun üzerine dört sayfa olarak Diyarbakır'da Dicle Matbaasında basılmıştır. Gazetenin gününde yetiştirilememesinden dolayı dokuz sayı sürmüştür, son sayısı 25 Eylül 1327 (8 Ekim 1911) tarihinde yayımlanmıştır. 7. sayıda gazete, gününde yetiştirilemediği için okuyucularından özür dilemiştir.²²

Diyarbakır, Peyman, Diyarbakır'de Dicle ve Mücahid gazetelerinden başka Diyarbakır'da gizlice yayımlanmış iki gazete daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1875'te el yazısıyla Bulgarca yayımlanan *Bıdnina (İstikbal)*'dir. 2-3 sayı kadar çıkan gazetenin her sayısı 3-4 nüsha olarak hazırlanmıştır. Amacı sürgünde bulunan Bulgarların dayanma güçlerini yükseltmek olan gazetenin yöneticisi Yanko Koçev'dir. İkinci gazete ise *Bahar*'dır. *Bahar* gazetesi 1898 yazında Ziya Gökalp tarafından yayımlanmıştır. Ziya Gökalp İstanbul'dan Diyarbakır'a dönerek İstanbul'daki gizli bir cemiyetin bir şubesi burada açmış ve şapigrafla *Bahar* gazetesini çıkarmıştır.²³ Bunlardan başka 1908 yılında Diyarbakır'da yayımlanmış olduğu söylenen Kürtçe haftalık bir gazete ile 1911 yılında Ermenice olarak yayımlanan dergi hakkındaki bilgiler rivayet sınırını aşmamaktadır.²⁴

²⁰ Tütengil, Diyarbakır Basını..., ss. 11-12.

²¹ Mercan, s. 50.

²² Tütengil, Diyarbakır Basını..., ss. 11-12.

²³ Tütengil, Diyarbakır Basını..., s. 3.

²⁴ Cavit Orhan Tütengil, **Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar Gazetelerle Dergiler (1869-1953)**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 596 İktisat Fakültesi No. 76 Gazetecilik Enstitüsü Yayını No. 3, İstanbul, 1954, s. 4.

Diyarbakır'da dergicilik faaliyetleri ise 1910 yılında çıkarılmaya başlanan *Kevkeb Medinho (Şark Yıldızı)* adlı dergi ile başlar. Cumhuriyet'in ilanına kadar *Şifuro (Borazan)* ve *Küçük Mecmua* adlı iki dergi daha yayımlanır.

Şark Yıldızı dergisi “Edebî, ihbarî, âyinî muvakkat on beş günde bir defa neşrolunur” ibaresiyle 27 Nisan 1910 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Naum Faik tarafından Süryani alfabesiyle 25x36 cm ebatlarında çift sütun üzerine sekiz sayfa yayımlanan derginin Amerika için yıllık abonesi 1,5 dolardır. 8. sayıda yayımlanan Semiramis adlı Türkçe bir makale ve notlar, Yakup Sürucî'nin ilim üzerine Süryanice mütalâaları ve piskoposluk üzerine Süryani yazısı ile Arapça bir makale derginin Türkçe, Süryanice ve Arapça yayımlandığını gösterir.²⁵ Edip Bişar Burucu Efendi'nin gazete çıkarma fikri ve maddi desteğiyle yayın hayatına başlayan derginin amacını Naum Faik şöyle ifade eder:²⁶

“Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan birey ve topluluklar, yeni kanun ile özgürlük, adalet ve şûraya verdiği önemin farkına vardık. Kardeşlik, birlik ve eşitlik kavramları öne çıktı. Fakat bu değerleri önemsemeyip bunları dergi ve gazeteler aracılığıyla gelecek nesillere aktarma çabasında bulunmadılar. Bizim başladığımız bu ilk çalışma ile büyük âlim ve edebiyatçılar karşısında tecrübesizliğimizi de kabul ediyoruz. Bu acemiliğimiz ile bu çalışmaya giriştik. Amacımız yeni gelişmeleri Süryani toplumuna kendi dilleriyle ulaştırmaktır. Bu çalışma ile altı yüz yıl boyunca Osmanlı'ya bağlı kalmanın gururunu dile getirmek, Osmanlı sayesinde ulaştığımız ilim ve fazileti gelecek nesillere, atalarımızın dili olan Süryanice ile öğretme amacına hizmet etmek için bu gazeteyi çıkarıyoruz.”

Dergideki “Gazeteyi Okuyunuz”, “Matbaaya Olan İhtiyacımız”, “Toplumsal Hastalıklarımız ve Tedavisi”, “Fikrî Yükselme”, “Toplumsal Sorunlarımızla Kimler İlgilenecek?”, “Toplumsal Bir Hastalık Olarak Haset”, “Süryanilerde Başboşluk”, “Gidiş Nereye?”, “Süryanilerde Şura Kuralı”, “Günlerimizi Nasıl Geçiriyoruz?”, “Matbaa, Konuşan Halkın Dilidir”, “Hakiki Gayret Yalancı Gayret”, “Uyanış Asrında Büyük Tembellik”, “Bugün Neyimizle Övünüyoruz?”, “Tarihimiz ve Tarihçilerimiz”, “Birlik ve Ayrılık”, “Semiramis”, “Okullarımız”, “Atalarımızla Övünmenin Bir Faydası Yok” konu başlıkları *Şark Yıldızı*'nin amacına uygundur.²⁷

Naum Faik Amerika Birleşik Devletleri'ne gideceği için 27 Nisan 1912 tarihinde *Şark Yıldızı* dergisinin son sayısını yayımlar. 1916'da Amerika'da *Şark*

²⁵ Tütengil, Diyarbakır Basını..., s. 21.

²⁶ Murat Fuat Cıkkı, **Naum Faik ve Süryani Rönesansı**, Belge Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 58-59.

²⁷ Mehmet Şimşek, “Şark Yıldızı Gazetesi”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 128, Ağustos 2004, s. 74.

Yıldızı'nın devamı niteliğinde olan *Bethneharin* isimli bir gazete yayımlamaya başlar.²⁸

Süryani harfleri ile tamamen Türkçe yayımlanan *Şifuro (Borazan)* dergisinin 4. sayısı 16 Şubat 1913 tarihinde yayımlanmıştır. Yine 4. sayısında yer alan “Tenviri efkâra hâdim, şimdilik on beş günde bir neşrolunur” ibaresine göre derginin ilk sayısı 1 Ocak 1913 tarihinde yayımlanmış olabilir. Derginin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü Bişar Hilmi'dir. 25x36 cm ebatlarında çift sütun üzerine dört sayfa olarak Şifuro Matbaasında basılan derginin kaç sayı çıktığı bilinmemektedir.²⁹

Diyarbakır basın tarihinde önemli bir yeri olan fikrî, ilmî, edebî, siyasî ve iktisadî nitelikli *Küçük Mecmua* dergisi 5 Haziran 1922 tarihinde Ziya Gökalp tarafından yayın hayatına girmiştir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki II. Mahmut dönemi itibariyle bir bütün olarak yürütülen çağdaşlaşma hareketleri ile edebiyatımıza roman, tiyatro ve gazete gibi yeni edebî türler girmiştir. II. Mahmut'un isteğiyle 1831'de yayımlanan *Takvim-i Vakayi* gazetesi ile halkın devlet işlerinden haberdar olması amaçlanmıştır. İstanbul'da başlayan basın faaliyetleri 1864'te çıkarılan “Vilayet Nizamnâmesi” ile Anadolu'da geliştirilmiştir. 1869'da yayımlanmaya başlayan *Diyarbakir* gazetesi de devrin yayın politikasına uygun olarak haber yönü kuvvetli, sosyal ve siyasî nitelikli bir gazetedir. *Diyarbakir* (1869) gazetesi yayımlandıktan sonra *Peyman* (1909) gazetesinin yayımlanmasına kadar geçen kırk yıllık sürede Diyarbakır'da sadece iki gazete yayımlanmıştır. Gizlice yayımlanan bu gazetelerin ömrü çok kısa olmuştur. Diyarbakır'da kırk yıl boyunca gazete veya dergi çıkarılamamasına, şehirdeki matbaanın teknik bakımdan yetersiz olması ve II. Abdülhamit'in baskıcı politikası sebep gösterilebilir. II. Abdülhamit'in otuz yıl süren siyasî baskısından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede, daha önceden çıkarılmaya başlanan *Diyarbakir* gazetesi dışında, Diyarbakır'da üç gazete ve üç dergi yayımlanmıştır. Haber yönü kuvvetli olan bu gazete ve dergiler ilmî, edebî ve siyasî niteliktedir. Ayrıca dergilerin Süryanice yayımlanmış olması, bölgedeki kültür mozağının bir parçasıdır.

²⁸ Şimşek, s. 74.

²⁹ Tütengil, Diyarbakır Basını..., ss. 21-22.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK MECMUA DERGİSİ

I. Yayın Hayatına Girişi ve Özellikleri

Küçük Mecmua, Milli Mücadele'nin etkisinde gelişen Milli Edebiyat döneminde Diyarbakır'da yayın hayatına giren, haftada bir yayımlanan fıkri, edebî, ilmî, siyasi ve iktisadî nitelikli bir dergidir. *Küçük Mecmua* dergisi 5 Haziran 1338 (5 Haziran 1922)- 5 Mart 1339 (5 Mart 1923) tarihleri arasında otuz üç sayı çıkmıştır. Dergi haftalık olmasına rağmen yayın periyodu maddi imkânsızlıklar nedeniyle zaman zaman aksamıştır.³⁰ Dergi 17x21 cm ebatlarında³¹ on altı veya yirmi sayfa olarak yayımlanmıştır.

Küçük Mecmua dergisinin imtiyaz sahibi ve mesul müdürü Ziya Gökalp'tir. Dergide Ziya Gökalp'ten sonra en çok imzası bulunan kişiler Ali Nüzhet Göksel ve Halis Bey'dir. Dergide Ali Nüzhet'in Diyarbakır'daki yapılar, sosyal ve kültürel faaliyetler ile ilgili haberleri, kitap tanıtım yazıları ve üç hikâyesine, Halis Bey'in "Kumuk İli" ve "Diyarbakır Kitabelerinden Ulu Camii Kitabeleri" adlı seri makalelerine yer verilmiştir. "Çelik" ve "Demir" imzalarını kullanan Albay Basri Bey "Kahramanlık Sahifeleri" başlığı altında yayımladığı şiir ve hikâyeleri, Cahide Vehbi ve Nezihe Gafur ise masallarıyla görünürler. Edip Feyzi, Gafur Nüzhet (Kubat), Hamit Zülfü (Tigrel), Harputlu Fethi, İbrahim Halil (Tüzün), İhsan Hamit (Tigrel), Mustafa İskender, Muhammet Sıtkı (Akozan), Mustafa Şevki (Ekinci), Osman Recai (Ocak), Recep Ferdi, Reşat Hayrettin, Said Nazif (Ozankan) ve Yahya Saim (Ozanoğlu) gibi imzalar dergide yazı ve şiirleriyle yer almışlardır.

Ziya Gökalp, Milli Mücadele ve milli devlet kurma fikrini tüm ülkeye yaymak amacıyla çıkardığı *Küçük Mecmua* dergisinin ilk sayısında "Musahabe" üst başlığı altında yayımladığı "Çınar Altı" başlıklı yazısında derginin muhteviyatı hakkında bilgi verir. Ziya Gökalp, "çınar altı"na sembolik bir anlam yükleyerek bunun *Yeni Mecmua*³² adlı bir dergiyi sembolize ettiğini belirtir. Tıpkı *Yeni Mecmua*

³⁰ 1, 4 ve 9. sayılardaki hicri yayın tarihlerinde ve 29. sayıdaki rumî yayın tarihinde yanlışlık olmuştur. 10. sayının yayın tarihi 9. sayının yayın tarihiyle aynı verildiği için bu sayının hem hicri hem de rumî tarihinde yanlışlık yapılmıştır.

³¹ Tütengil, Diyarbakır Basını..., s. 22.

³² İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maddi desteğiyle 12 Temmuz 1917'de haftalık olarak yayımlanan dergi, 26 Ekim 1918'de kapanmıştır. Derginin yönetimini üstlenen Ziya Gökalp tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Âlim Kahraman, "Yeni Mecmua", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, Cilt: 43, ss. 428-430.

gibi, *Küçük Mecmua* dergisini de bir çınar altına benzetir. O çınar altında rast geldiği bir arkadaşının özelliklerinden bahsederken hem *Yeni Mecmua*'nın hem *Küçük Mecmua*'nın muhteviyatına dair bilgiler verir:³³

“Bu arkadaş bana hiç nefretlerden bahsetmezdi. Yalnız sevgilerini anlatıyordu bana, hiç çirkinlikleri, fenalıkları göstermezdi.(...) Sevdiği güzellikler ekseriyetle vatanımızın güzellikleriydi: yabancılara mensup bedialardan ancak birûnî (ekzotik) bir zevk ile hoşlanırdı. Tebcil ettiği iyilikler bilhassa ümmetimizin faziletleriydi. Ecnebilere ait meziyetlere de sahiplerinin beynelmilel ahlâklarına göre kıymet biçerdi. Camilerimizin kubbeleriyle minarelerini, evlerimizin saçaklarıyla cumbalarını, çeşmelerimizin çinileriyle kitabelerini anlatmaya doyamazdı. Halk dilinin güzelliğine, halk masallarının inceliğine, halk şiiriyle musikisinin rûbabiliğine âşıktı. Halkın felsefesine, halkın tefahürsüz kahramanlığına, halkın sekinetli vecdine hayrandı. Kâh buradan dem vurur, kâh tarihimizin şanlı maceralarını naklederdi. Çocukların, kadınların, ümmilerin açık, güzel, doğru Türkçesiyle söyler, söylerdi.”

Ziya Gökalp iki yıllık Malta sürgününden döndükten sonra İstanbul'da tutunamaması, Ankara'da ise o sırada gerekli ilgiyi bulamaması üzerine gittiği Diyarbakır'da³⁴ geceleri bir ilkokulda felsefe ve sosyoloji dersleri vermeye başlar. Bütün bir kış devam eden yeni tabirler, yeni fikirler ihtiva eden bu derslere birçok subay ve gencin yanı sıra Ziya Gökalp'in eski arkadaşları da katılır. I. Dünya Savaşı ve sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesiyle Ermenilerin halka yaptığı zulüm ile Diyarbakır'daki Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti'nin eski İttihat ve Terakki mensuplarına karşı sergilediği düşmanca tavırdan dolayı Diyarbakır halkı perişan ve umutsuz haldedir. Ziya Gökalp verdiği bu derslerle gençlere bir kurtuluş fikri aşılar. Kötü günlerin biteceğini, birlik ve beraberliğin önemini, Mustafa Kemal Paşa'nın izinden yürünmesinin gerekliliğini vurgulayarak gençlerin üzerindeki buhranı kaldırır. Kurtuluş fikrini Diyarbakır gençliğine hatta tüm memlekete yaymak için bir mecmua çıkarmayı düşünür. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için kardeşini Ali Nüzhet'e gönderir. Ali Nüzhet'in yanında çalışmasını ister. Ali Nüzhet hemen kabul eder. İsminin *Mefkûre* olması istenen mecmua Diyarbakır Vilayet Matbaasında çıkarılacaktır. Ziya Gökalp'in isteği üzerine Ali Nüzhet derginin Vilayet

³³ Sayı:1, 5 Haziran 1338, s. 1.

³⁴ Âlim Kahraman, “Küçük Mecmua”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2002, Cilt: 26, ss. 528-529.

Matbaasında çıkarılması için validen müsaade ister. Ancak vali “mefkûre” kelimesinin anlamını kendisinin dahi kavrayamaması, okuyanların da bu kelimeyi anlamayacakları sebepleriyle derginin adının değiştirilmesini ister. Ali Nüzhet değiştirilmemesi için ısrar etse de vali dinlemez. Meseleyi Ziya Gökalp’e anlatır. Ziya Gökalp de *Yeni Hilal* veya *Küçük Mecmua* isimlerini önerir. Ali Nüzhet epey uğraştıktan sonra *Küçük Mecmua* ismi üzerinde valiyle anlaşır. Ancak mecmuanın kâğıdı, parası ve Ziya Gökalp’ten başka yazıcısı yoktur. Ziya Gökalp bu büyük arzusunu gerçekleştirmek için Matbuat Umum Müdürü Ağaoğlu Ahmet Bey’e mektup yazar. Ağaoğlu Ahmet Bey önce derginin masrafı için ayda 300 lira göndereceğini ve Mustafa Kemal Paşa’nın bilhassa derginin çıkacağından çok memnun olduğunu yazar. 300 lirayı gönderir. Bu para ile biraz kâğıt alınır, matbaanın eksikleri tamamlanır, müretteplerin ilk aylıkları verilir. Fakat bir yıl devam eden *Küçük Mecmua*’ya matbuat umum müdüriyetinin ilk ve son yardımı bu ilk gönderilen 300 lira olur.³⁵ 20 Mayıs 1922’de Ziya Gökalp derginin yazar kadrosunu oluşturmak için Şeref Uluğ, İhsan Hamid, Matbaa Müdürü Ali ve Ali Nüzhet’i evine davet eder. Derginin dilinin sade Türkçe olacağını, şiir ve hikâyelerde halka ait konuların işleneceğini belirterek halkın örf ve âdetlerini, masal ve manilerini, şifahi destan ve koşmalarını, bilmece ve atasözlerini, tarihî bina ve eşyalarını, çeşmelerde ve surlardaki kitabeleri, eski medreselerin halk arasında yaşayan tarihçelerini ve menkıbeleri toplamalarını ister.³⁶ Teknik işler yoluna koyulur ve mecmua çıkabilecek dereceye gelir. Ali Nüzhet, *Küçük Mecmua*’nın ilk sayısının hazırlandığı günleri şöyle anlatır:³⁷

“O günlerde Ziya Bey, gününü matbaada geçiriyor, kırık dökük bir koltukta oturarak, rengi solmuş, aşınmış bir masanın başında yazılarını hazırlıyordu. Nihayet birinci sayının yazılarını tamamlamış, vakit de akşam olmuştu. Ziya Bey evine gitti. O gece ben ve bir mürettep yazıları makinenin ağzına verirken, bir taraftan çarkını çeviriyor, diğer taraftan tutkalı aşınmış merdanelerin delik değişik çukurlarından cümle ve kelimeleri, bozuk ve silik çıkmaktan kurtarmak için uğraşıyorduk; sabahı bulduk. Bu suretle çetin bir mücadeleden sonra, hazırlanan mecmuanın birinci sayısını Ziya Bey’e götürdüm. Heyecan ve neşe ile mecmuayı aldı. Onun bu neşesi uykusuz ve yorgun geçen gecemin en zevkli

³⁵ Ali Nüzhet Göksel, “Küçük Mecmua’ya Dair Hatıralar”, **Bilgi**, Sayı: 90-91, İstanbul, Ekim-Kasım 1954, ss.14-15.

³⁶ Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları- Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960, Cilt: 2, ss. 221-222.

³⁷ Göksel, “Küçük Mecmua’ya Dair...”, s.15.

bir mükâfatı olmuştu. Ziya Bey mecmuanın sahifelerini biraz karıştırdı. Sonra bana dönerek:

-Paraya bakma, isteyenlere ver, okusunlar, demişti. ”

Derginin ilk sayısından son sayısına kadar yüzlercesi parasız dağıtılır. Bir süre sonra derginin geliri giderini karşılayamaz hâle gelince Ziya Gökalp derginin borcunu ödemek için Ankara’daki kitaplarını Maarif Vekâletine sattırır.

Milli Mücadele döneminde kurtuluş hareketlerinde önemli bir rol üstlenen *Küçük Mecmua* Ziya Gökalp’in Telif ve Tercüme Heyeti reisliği göreviyle Ankara’ya gitmesi üzerine kapanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa’ya, silah arkadaşlarına ve Türkiye Büyük Millet Meclisine büyük bir güven duyan Ziya Gökalp, büyük maddi sıkıntılar içinde, kendi imkânlarıyla çıkardığı *Küçük Mecmua* dergisinde hükümeti destekleyen önemli yazılar yayımlamıştır. Bu dergi, o tarihlerdeki Türk düşünce ve sanat hayatının en etkili organlarından biri olmuştur.³⁸

Gökalp, *Küçük Mecmua* dergisinde içtimai kıymetlere dair ilhamını Bougle’den alan bir makale serisiyle, eski Türk devleti hakkında tetkikler yayımlamış, Yeni Türkiye’nin iktisadî meseleleriyle ilgilenmiştir. Bu yazılarındaki münzevi ruhu, onun daha az faal, fakat daha filozof olduğunu göstermektedir.³⁹

Ziya Gökalp için *Küçük Mecmua* dergisi “mefkûre”lerini yaymak için bir araçtı. Gökalp, bu derginin ilk sayısının yazılarını hazırlarken *Yeni Mecmua* dergisini çıkardığı günleri hatırlar ve *Yeni Mecmua*’nın kendisine verdiği neşeyi, bir çınar altının gölgesinde duyulan rahat ve huzura benzetir. Bu hatıralar ona ilk sayıda yayımlanan “Çınar Altı” yazısını kaleme aldırır. Bu yazısında *Yeni Mecmua* dergisinin muhtevasından bahsederek derginin sade bir Türkçe ile yayımlandığını belirtir. *Küçük Mecmua*’da yayımlanan şiir, hikâye, masal, mensur şiir, tiyatro ve çeşitli konulardaki yazılarda, tıpkı *Yeni Mecmua*’da olduğu gibi, millî değerler ön plana çıkarılmış, sade ve anlaşılır bir Türkçeye yer verilmiştir. *Küçük Mecmua* sayıları İstanbul’a geldiği zaman hayret edenler olmuş: “Kim ne derse desin,

³⁸ Rıza Filizok, **Ziya Gökalp**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 29.

³⁹ Hilmi Ziya Ülken, **Ziya Gökalp**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s. XV.

matbaacılık hayatının en bozuk koşulları içinde Diyarbakır'da çıkan bir dergi ile Gökalp, İstanbul'un fikir hayatını yönetiyor.” demişlerdir.⁴⁰

Küçük Mecmua her ne kadar Diyarbakır'da çıkmış olsa da yerel bir derginin ötesinde milli bir dergi olup Türk basın tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Küçük Mecmua dergisi için Falih Rıfkı 19 Ağustos 1922 tarihinde *Akşam* gazetesindeki bir yazısında şunları yazmıştır:⁴¹

“Ziya Gökalp'in Diyarbekir'de çıkardığı *Küçük Mecmua* matbaacılığın en zor şartları içinde çıkıyor. Hurufatı bozuk, baskısı fena, kâğıdı adidir. Fakat Ziya Gökalp'in ruhundaki mukaddes ateş bu mecmua yoluyla bize kadar geliyor, ruhlarımızı heyecanlandırıyor. Diyebiliriz ki Ziya Gökalp bizi bu mecmua ile Diyarbekir'den idare ediyor....”

Düzeltilemeyen hurufat ve baskıya rağmen ilk sayıdan son sayıya kadarki nüshalarda Ziya Gökalp'in hemen bütün yazıları İstanbul ve Anadolu'da çıkan gazete ve dergilerde neşredilmiştir.

Yakup Kadri *İkdam* gazetesinde *Küçük Mecmua* dergisi için kaleme aldığı makalesine şöyle başlamıştır:⁴²

“Dehrin bu büyük adamı bu mecmuayla bize yepyeni bir âlemin altın kapılarını açıyor. Vaktiyle:

'Benim ruhum kış günü aç

Kalan bülbül gibi muhtaç

Ruhum hasta sensiz ilaç

Beni dertten kurtar Tanrı'm!' diyen şairin ruhu, yeni bir ümidin ve milli bir imanın feyzini bize vermektedir.”

Yakup Kadri aynı yazısında şunları da söyler:⁴³

“Ziya Gökalp Diyarbekir'de “*Küçük Mecmua*” namı altında ilmi ve edebî bir mevkute neşrediyor; bunun bazı nüshaları bize kadar geliyor. Elden ele dolaşıyor ve İstanbul matbuatı oradan bazı makaleler iktibas ediyor. Bu

⁴⁰ Mehmet Emin Erişirgil, **Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp**, Atlas Yayınları, Ankara, 2017, ss. 175-177.

⁴¹ Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırım**, D.M.S Doruk Matbaası, Ankara, 1982, Cilt: 1, ss. 181-182.

⁴² Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat...*, s. 224.

⁴³ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 181.

makalelerin kimi içtimaiyata kimi ilme kimi bediiyata dairdir. Ziya Gökalp o orijinal şahsiyetlerden biridir ki, her dokunduğu mesele derhal nuranî bir ehemmiyet kesbeder, bahsettiği mevzular bizde büyük bir alâka uyandırır ve her defasında onun yanından dimağımızda yeni bir fikir, kalbimizde yeni bir his ve gözlerimizin önünde yeni bir ufukla ayrılırız.”

Yahya Kemal de *Tevhid-i Efkar*’da yayımladığı “Yeni Türk Ruhu” başlıklı makalesinde şunları yazmıştır:⁴⁴

“On üç sene evvel Diyarbakır’dan Rumeli’ye ve İstanbul’a gelip dokuz sene oturduktan sonra tekrar Diyarbakır’e dönen, o diyarın nuranî bir oğlu, bu toprağa esrarengiz bir ikinci gibi ne ekti? Bunu, bugünkü muhit idrak edemiyor. Fakat yakın senelerde idrak ederiz ki ‘fikir’ denilen meş’ale o imiş ve biz o meş’alenin peşinde yürüyoruz...”

Yine Yahya Kemal (Beyatlı) dergiyle ilgili şunları da söylemiştir:⁴⁵

“Gökalp Malta’ya gittikten sonra Anadolu mecmualarına gönderdiği manzumelerinde ümidinin bir türlü solmadığını görüyordum. Nitekim Malta’dan dönüşünde Diyarbakır’da Küçük Mecmua’yı aynı ruh tâzeliği ile çıkarmaya başlıyordu. Zaferden sonra tekrar mebus seçildiği zaman, eski arkadaşları ve muarızları kendisine serzenişte bulundular. Devlet değişmiş, vatan değişmiş, hâsılı Türklüğün hayat sistemi değişmiş iken, ister dâhi ister âlim olsunlar, nihayet birer fert olan insanların değişmesinde ayıp aramak, ne dereceye kadar doğrudu? Herhalde Ziya Bey’in bu sistemlerden uzaklaştığını görüyor ve memnun oluyordum. Bu defa sevenler serzenişte bulunanlardan daha fazlaydı. Ziya Gökalp, bir Osmanlı düşünürü olarak işe başlamış, ülkede Türklüğün olduğunu görmüş, Türklüğün her meselesine eğilmiş ve onu şuurlandırmak istemişti.”

Atatürk de İzmir’de gazete başyazarlarıyla yaptığı bir konuşmada *Küçük Mecmua*’nın inkılabımıza büyük hizmetlerde bulunduğunu söylemiştir.⁴⁶

Ziya Gökalp’in fikir hayatında üçüncü devre *Küçük Mecmua*’yı çıkardığı devredir. Burada Gökalp’in Durkheim’ci olmakla birlikte yeni bir safhaya girdiği görülür: Eski bilgileriyle hesaplaşan, bunlara Bergson etkisini katan filozof kişiliği

⁴⁴ Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat..., s. 224.

⁴⁵ Oğuz Çetinoğlu, “Küçük Mecmua Yayın Hayatına Girdi”, **Orkun Dergisi**, Sayı: 158, Nisan 2011, <http://www.kavgamiz.com/orkun/kucuk-mecmua-yayin-hayatina-girdi-y2251.html>, (09.10.2017).

⁴⁶ Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat..., s. 228.

meydana çıkmıştır. Dergide yayımlanan “ilim, dehâ, ahlâk, din, felsefe, filozof, iktisat, mefkûre, şeniyet, insan, içtimâ” gibi kavramları açıklayan yazılarıyla çağdaş milletlerden olabilmek için izlenilmesi gereken yolu işaret etmiştir. “Hilafet” kavramı ile ilgili yazılarında da yeni bir hilafet kuramı kurmaya çalışmıştır. Türk sosyolojisinin kurucusu ve aynı zamanda reformcu olan Gökalp, ana kavramları getirmiş ve Fransız sosyoloji ekolüne sadık bir öğretim teşkilatı yapmıştır. Teorik alanda kurduğu esaslara dayanarak tarihimizi incelemeye kalkışmış, sosyolojik tetkikin ilk örneklerini vermiştir.⁴⁷

Küçük Mecmua Milli Mücadele’yi destekleyerek ilmî, edebî, siyasî, iktisadî ve fikrî yazılara yer vermiştir. Dergide çıkan yazıları şiir, hikâye, masal, mensur şiir, tiyatro, sosyal, tarih, edebiyat, din, felsefe, siyaset ve iktisat konulu yazılar başlıkları altında toplayabiliriz.

Küçük Mecmua’da neşredilen şiirler çoğunlukla Halk edebiyatında kullanılan nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. Hece ölçüsüyle yazılmasına rağmen nazım birimi ve kafiye düzeni bakımından gazel, mesnevi ve muhammes gibi eski nazım şekillerine benzeyen nazım şekilleri de kullanılmıştır. Batılı nazım şekillerinden olan sone nazım şekliyle yazılan bir şiir de bulunmaktadır. Bütün şiirlerde hâkim olan vezin hece veznidir. Hece vezninin çeşitli kalıpları kullanılmıştır. Dergide savaş-kahramanlık, yeni devlet inşası, aşk ve tabiat konulu şiirler yayımlanmıştır. Milli Edebiyat hareketine bağlı kalınarak şiirlerde sade bir dil ve üslup kullanılmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde görülen bir diğer tür ise hikâyedir. Dergideki hikâyelerin çoğunluğu savaş-kahramanlık konulu olup bu hikâyelerin bir kısmında savaş meydanları, kahramanlıklar, zaferler; bir kısmında ise cephe gerisinde kadınların ve çocukların yaşadıkları olaylar anlatılmıştır. Aşk konulu hikâyelerde ise sevgiliye kavuşamama ve aşk acısıyla gelen ölüm işlenmiştir. Bunların dışında umut etmenin, çalışıp kazanmanın, iyiliğin ve dürüstlüğün önemini vurgulayan hikâyeler de bulunur.

Küçük Mecmua’da çoğunluğu Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan masal türüne de yer verilir. Masalların çoğunluğu aşk konulu olup sosyal konulu masallar da bulunmaktadır. “Diğer Masallar” başlığı altında incelenen masallarda ise zekâ ile

⁴⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 358-373.

çalışmanın önemine vurgu yapıp anne-baba sözü dinlemenin gerekli olduğu anlatılmıştır. Sosyal konulu masallar manzum, diğerleri nesir şeklinde yazılmıştır. Masallarda aile, kardeş sevgisi, sabır, metanet ve iç güzellik kavramları üzerinde durulmuş; kılık değiştirme, büyü, üvey anne, ölme ve yeniden doğma motifleri kullanılmıştır. Bazı masallarda evlenmeden önce çiftlerin birbirini tanıyıp anlaşması ve kadının da erkekle birlikte sosyal hayatta yer alması gerektiği mesajları verilmiştir.

Küçük Mecmua dergisinde yer alan başka bir edebî tür mensur şiiirdir. Recaizade Mahmut Ekrem ile bir tür olarak ortaya çıkan mensur şiir Halit Ziya Uşaklıgil'in eserleriyle gelişmiştir. Dergide biri tabiat, diğeri vatan ve bayrak konulu iki mensur şiir yayımlanmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde tiyatro türünde bir eser de yayımlanmıştır. “Malazgirt Muharebesi” başlıklı bu piyes, iki perdelik manzum bir piyes olup Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmıştır. Piyeste Selçuk sultanı Alparslan'ın Malazgirt Ovasında kazandığı zafer anlatılır.

Küçük Mecmua'da şiir, hikâye, masal, mensur şiir ve tiyatrodan başka sosyal, tarih, edebiyat, din, felsefe, siyaset ve iktisat konulu yazılara da yer verilir. Bu yazılarda “mefkûre, insan, toplum, hilafet, halifelik, folklor, kavmiyat” kavramları üzerinde durularak dil meseleleri ile sosyal müesseseler ve meseleler ele alınır. Yazıların bazıları da haber ve tanıtma yazısı niteliğindedir.

Sonuç olarak Milli Mücadele döneminde yayınlanan *Küçük Mecmua* dergisi Diyarbakır'da çıkmasına rağmen Milli Mücadele'yi destekleyen şiirleri, hikâyeleri, masalları, tiyatrosu ve makaleleriyle ülke çapında büyük ilgi uyandırmış ve derin bir iz bırakmıştır.

II. Yazar Kadrosu

Bu bölümde *Küçük Mecmua* dergisinde yazısı/yazıları yayımlanan şair ve yazarları alfabetik sıraya göre tanıtarak onların hayatları, edebî şahsiyetleri ve dergideki faaliyetleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

ALİ CANİP YÖNTEM (1887-1967)

Haziran 1887’de İstanbul’da doğan Ali Canip Yöntem edebiyat tenkitçisi, şair ve yazardır. Tahsiline Gülfem Hatun Mektebinde başlamış ve tahsilini Toptaşı Askerî Rüşdiyesi, Fransız Mektebi, Mülkiye İdâdîsi ve Mekteb-i Hukuk’ta devam ettirmiştir. Selânik İttihat ve Terakkî Mektebi ile Ziraat Mekteb-i Âlîsi’nde ders vermiştir. Fecr-i Âtî topluluğunun Selânik’teki muhabir üyeliğini yapmıştır. İstanbul’a döndükten sonra Çanakkale Sultânîsi, Gelenbevi Sultânîsi, Dârülmuallimîn-i Âliye, Dârülfünun Edebiyat Fakültesi, Kabataş Lisesi ve İstanbul Erkek Öğretmen Okulunda hocalık yapmıştır. Bir ara Trabzon Sultânîsi Müdürlüğü, Giresun Maarif Müdürlüğü ve Maarif Vekâleti Müfettişliği gibi görevlerde de bulunmuştur. Ordu’dan milletvekili seçildiği 1934 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti merkez üyesi, Tarih Encümeni ve Türk Tarih Kurumu üyesi olmuştur. Aynı yıl İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümüne öğretim görevlisi olarak atanmış, 1950’de DP’den Bursa milletvekili seçilmiştir. 26 Ekim 1967 tarihinde İstanbul’da vefat etmiştir.⁴⁸

Önce Fecr-i Âtî’ye girip onun sanat anlayışına uygun şiirler yazmış olan Ali Canip, 1911’den sonra şiirlerini “Yeni Lisan”la yazmaya başladı. Kısa bir süre içinde, aruzu da bırakarak heceyi kullandı. Şiirlerinin bir kısmını *Geçtiğim Yol* (1918) adı ile yayımladıktan sonra, şiiri de bırakarak, edebî incelemelerle uğraştı.⁴⁹

Eserleri şunlardır:⁵⁰ *Geçtiğim Yol* (Şiirler, 1918), *Milli Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey’le Münakaşalarım* (Makaleler, 1918), *Edebiyat* (1926), *Epopé ve Edebî Nevilerle Mesleklerle Dair Malumat* (1927), *Leyla ve Mecnun* (1927), *Naima* (1931),

⁴⁸ Şerif Aktaş, “Yöntem, Ali Canip”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, Cilt: 43, ss. 565-566.

⁴⁹ Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1995, s. 173.

⁵⁰ “YÖNTEM, Ali Canip”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, Cilt: 8, s. 604.

Türk Edebiyatı Antolojisi (1931), *Ömer Seyfeddin- Hayatı ve Eserleri* (İnceleme, 1935).

Ali Canip'in *Küçük Mecmua* dergisinde bir şiiri yayımlanmıştır. Savaş-kahramanlık konulu, hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılan "İntikam Şiiri" başlıklı bu şiirde Ali Canip, İngilizlere seslenerek Türk azminin onları yeneceğini ifade etmiştir.

ALİ NÜZHET GÖKSEL (1897-1961)

Ali Nüzhet 1897'de Diyarbakır'da doğmuştur. Diyarbakır İbtidai Mektebi, Askeri Rüşdiyesi ve Sultanîsi'ni bitirdikten sonra Diyarbakır Lisesinde, İstanbul'da Vefa ve İtalyan liselerinde otuz beş yıl öğretmenlik yapmıştır. Ziya Gökalp'i üstat kabul ederek izinden yürümüş ve kızıyla evlenmiştir. 1924'te yirmi iki sayılı *Yeni Hilal* mecmuasını yayımlamıştır. 1961 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.⁵¹

Eserleri şunlardır:⁵² *Olup Biten Şeyler* (1924), *Ziya Gökalp'in Hayatı ve Malta Mektupları* (1931), *Ziya Gökalp ve Çınaraltı* (1939), *Ölümünün 22. Yılında Ziya Gökalp* (1946), *Ölümünün 25. Yıl Dönümü Münasebeti ile Ziya Gökalp* (1949), *Ziya Gökalp Diyor ki* (1950), *Ziya Gökalp- Hayatı, Sanatı, Eserleri* (1952), *İki Şair İki Âlim* (1953), *Ziya Gökalp Hakkında Makale ve On Fıkra* (1955), *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları* (1956).

Ali Nüzhet'in *Küçük Mecmua* dergisinde sosyal konulu dokuz, edebiyat konulu altı yazısı ve üç hikâye olmak üzere toplam on sekiz yazısı yayımlanmıştır.

Ali Nüzhet "Yıkık Köşkte Bir Gün", "Müsamere", "Sünnet Düğünü", "Asker Mezarlığı", "Kütüphane Yapılıyor", "Sanayi Mektebi" ve "Abide" başlıklı sosyal konulu yazılarında Diyarbakır'daki yapılar ve faaliyetler hakkında bilgi verir. "Fakirlerimizi Düşünelim" başlıklı yazısında yardıma muhtaç kişilere el uzatılmasının gerekliliğini vurgular. "Mustafa Kemâl Paşa'ya" başlıklı yazısı ise Mustafa Kemâl Paşa'ya yazılmış bir nevi mektuptur. "Ömer Seyfettin İçin", "Dağa Çıkan Kurt", "Çıkacak Olan Kitap", Yakup Kadri Bey", Yahya Kemâl Edebiyatımızda Bir Merhaledir" ve "Orhan Seyfi Orhon" başlıklı yazıları edebiyat konulu yazılardır. Bu yazılarda Ömer Seyfettin, Halide Edip, Yakup Kadri, Yahya Kemâl, Orhan Seyfi Orhon gibi yazar ve şairlerin sanatı ve eserleri hakkında bilgi

⁵¹ "GÖKSEL, Ali Nüzhet", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Şubat 1979, Cilt: 3, s. 351.

⁵² "GÖKSEL, Ali Nüzhet", ss. 351-352.

vererek *Dağa Çıkan Kurt*, *Rahmet* ve *Gönülden Sesler* adlı kitapların tanıtımını yapmıştır. Ali Nüzhet savaş-kahramanlık konulu “Bulunmuş Mektup” adlı hikâyesinde mütareke günlerinden bahseder. “Köylü Ahmet’in Aşkı” adlı hikâyede sevdiği kıza kavuşamayan fakir bir genç anlatılırken “Küçük Hikmet” adlı hikâyede dürüstlük ve çalışkanlık üzerinde durulur.

CAHİDE VEHBİ

Küçük Mecmua dergisinde bir masalı yayımlanan Cahide Vehbi’nin hayatı ve eğitimi hakkında bir bilgiye sahip değiliz. “Üç Kardeş” adlı bu masalda üç şehzade amcalarının kızıyla evlenmek ister. Bunun üzerine padişah şehzadelere birer lira vererek kim hiç görülmemiş bir şey getirirse yeğenini ona vereceğini söyler. Masalda üç şehzadenin de bu amaçla yaptığı fedakârlıklar anlatılır.

ÇELİK (ALBAY BASRİ BEY)

“Çelik” müstear isminin yanı sıra “Demir”⁵³ müstear ismini de kullanan Albay Basri Bey’in *Küçük Mecmua* dergisinde Çelik imzasıyla üç hikâyesi yayımlanmıştır. “Kahramanlık Sahifesi” üst başlığı altında yayımlanan ve savaş-kahramanlık konulu olan “Yüzbaşı İstanbullu Şehit Muzaffer Bey”, “Trabzonlu Ali Çavuş” ve “Kayserili Kahraman Mehmed Onbaşı” adlı hikâyelerinde şehit ve gazi olan askerleri, cephede yaşananları ve kazanılan zaferleri anlatır.

Albay Basri Bey’in *Küçük Mecmua* dergisinde “Demir” imzasıyla iki hikâye, bir şiir ve sosyal konulu bir yazısı olmak üzere toplam dört yazısı yayımlanmıştır. “Kahramanlık Sahifeleri” üst başlığı altında yayımlanan savaş-kahramanlık konulu “Yüzbaşım Tepeyi Aldım” adlı hikâyede piyade mülazımı Ahmet’in savaşta şehit olması anlatılırken “Yetim” adlı hikâyede cephe gerisinde yaşananlara yer verilir. “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından” adlı şiirde babası şehit olan ve hasta annesi vefat edince kimsesiz kalan bir çocuğun duyguları dile getirilir. “Darü’l-Eytam’a Bir Nazar” adlı yazısında Darü’l-Eytam’a gereken yardımın yapılmamasından ve ilginin gösterilmemesinden yakınır.

⁵³ Kahraman, “Küçük Mecmua”, s. 528.

EDİP FEYZİ

Küçük Mecmua dergisinin 12. sayısındaki yazısının altındaki imzadan anlaşıldığı üzere Edip Feyzi, Gençlik Derneği reisidir. Bunun dışında Edip Feyzi Bey'in hayatı ve eğitimi hakkında bilgi sahibi değiliz. Edip Feyzi dergideki "Alenî Teşekkür" başlıklı kısa yazısında Gençlik Derneği'nin fahrî başkanlığını kabul etmesi sebebiyle cephe kumandanı Cevat Paşa'ya tüm gençler adına teşekkürlerini sunar.

GAFUR NÜZHET KUBAT

1936 yılında Kırklareli'nde Sağlık Müdürlüğü yapan⁵⁴ Doktor Gafur Nüzhet'in *Küçük Mecmua* dergisinin 24. sayısında "Eytamhaneyi Düşünelim" adlı bir yazısı yayımlanmıştır. Gafur Nüzhet sosyal konulu bu yazısında şehit çocukları için yapılan eytamhanenin unutulmamasını arzu eder ve eytamhaneye herkesin bütçesine göre yardım etmesini teklif eder.

HALİS⁵⁵ (1876-1933)

Halis Bey (Kör Halis) 1876 yılında Kütahya'da doğmuştur. Babası Aydınlioğlu Hamlacı Muhtar, annesi Germiyanogullarından Havva Naime'dir. Harp okulunu bitirdikten sonra subay olarak önce Trablusgarp-Balkan-Çanakkale sonra Millî Mücadele'de Fransız cephesinde (Diyarbakır-Mardin-Urfa-Siverek) Menzil Mıntıka Müfettişliği hizmetinde bulunmuştur.⁵⁶ Halis Bey Millî Mücadeleden sonra emekli olmuş ve Uşak'ta belediye mühendisliği yapmıştır. Devrin Belediye Reisi Alâattin Tiridoğlu ile Uşak'a o devirde yapılması hayal dahi edilemeyecek belediye hizmetleri ifa etmiş, yakalandığı zatürre hastalığından kurtulamayarak 1933 yılında vefat etmiştir. Uşak'ın Bozkırlı Mezarlığı'na defnedilmiştir.⁵⁷

Halis'in *Küçük Mecmua* dergisinde "Diyarbakır Tarihinden" üst başlığı altında yayımlanan "Kumuk İli" başlıklı on beş yazıdan oluşan bir yazı dizisi ve "Atikiyat" üst başlığı altında yayımlanan "Diyarbakır Abidelerinden Ulu Camii

⁵⁴ www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3259.pdf, (10.10.2017).

⁵⁵ Halis Bey, 1933 yılında, soyadı kanunundan önce vefat ettiği için soyadı alamamıştır. Ataksoy ismini çok sevdiği için de varisleri Ataksoy'u soyadı olarak almışlardır. Şimdi kendisinin mezar taşında HALİS ATAISOY yazılıdır. Ancak nüfus memurlarının "Y" harfi yerine "R" harfi yazarak yaptıkları hata sonucu varisleri hâlâ ATAKSOR olarak bilinmektedir. Bkz. Yılmaz Ataksor, **Diyarbakır Tarihinde Kumuk İli**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1988, s. VII.

⁵⁶ Ataksor, s. XIII.

⁵⁷ Ataksor, ss. XVII-XVIII.

Kitabeleri” başlıklı sekiz yazıdan oluşan bir yazı dizisi ve “Diyarbakır İçin” adlı bir yazısı olmak üzere yirmi dört yazısı yayımlanmıştır. Halis, “Kumuk İli” başlıklı yazı dizisinde M.Ö. 1170 yılında ortaya çıkıp M.Ö. 708 yılında Asuriye hâkimiyetine girerek ortadan kalkan Kumuk Krallığının 462 yıl boyunca verdiği bağımsızlık mücadelesini anlatır. Kumuk İli Diyarbakır’ın en eski tarihi olması açısından önemlidir. “Diyarbakır Kitabelerinden Ulu Camii Kitabeleri” başlıklı yazı dizisinde Ziya Gökalp’in isteği üzerine Diyarbakır’daki Ulu Camii’ye ait yirmi kitabe bütün ayrıntılarıyla neşredilmiştir. “Diyarbakır İçin” başlıklı yazıda ise halkın Diyarbakır için tarih yazılmadığı konusunda haksız yere sitem ettiği belirtilerek “Kumuk İli” adlı yazı dizisinin Diyarbakır’ın ilk devrelerine ait tarihten bahsettiği vurgulanır.

HAMİT ZÜLFÜ TİGREL (1905-1973)

İktisatçı, müfettiş ve milletvekili olan Hamit Zülfü 1905’te Diyarbakır’da doğmuştur. 1927 yılında Ticaret Okulundan mezun olmuştur. Diyarbakır’da Ticaret Okulunda ve ortaokullarda Fransızca ve iktisat öğretmenliği yapmıştır. 1931’de Diyarbakır’da Ticaret ve Zahire Borsası Komiserliğinde çalıştıktan sonra İstanbul Ticaret ofisine nakledilmiştir. 1932’de Gümrük ve İnhisarlar Vekâletinde müfettiş yardımcılığı, 1935’te müfettişlik, 1954 yılında ise Teftiş Heyeti reisliğine tayin olmuştur. 1957 yılında TBMM’nin XI. döneminde Diyarbakır milletvekili seçilen Hamit Zülfü Bey⁵⁸ Lozan Barış Konferansı’na giden heyette Diyarbakır Mebusu olarak bulunmuştur.⁵⁹

Küçük Mecmua dergisinde bir şiir, bir hikâye olmak üzere iki yazısı yayımlanmıştır. Derginin 4. sayısında “Edebiyat” üst başlığı altında yayımlanan “Alçak Yunan’a” adlı şiiri savaş-kahramanlık konulu olup Milli Mücadeleyi destekleyici niteliktedir. Hece ölçüsüyle yazılmıştır. Nazım birimi dördlük ve bendlerden oluşmaktadır. Hamit Zülfü’nün derginin 10. sayısında “Edebiyat” üst başlığı altında yayımlanan “Baharda Çoban” adlı hikâyesine bir köy tasviriyle giriş yapıldıktan sonra sevgilisinin mezarı başında can veren çobanın durumu anlatılır.

⁵⁸ Zühtü Arslan, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem (1957-1960)**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 156, Cilt: III, s. 327, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/zuhtu_arslan/zuhtu_arslan_cilt3.pdf, (14.08.2018).

⁵⁹ Meryem Birmeç, **Kıbrıs Türk Basını’nda Lozan Barış Antlaşması**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 15.

HARPUTLU FETHİ

Hayatı, eğitimi ve bulunduğu memuriyetler hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız Harputlu Fethi imzasıyla karşımıza çıkan yazarın *Küçük Mecmua* dergisinin 4. sayısında “İntibalar Sahifesi” üst başlığı altında sosyal konulu “Eski ve Yeni Diyarbakır” adlı bir yazısı yayımlanmıştır. Harputlu Fethi bu yazısında savaştan yeni çıkmış, harap edilmiş Diyarbakır ile savaşın yaralarını sarmış, gelişmekte olan Diyarbakır’ı karşılaştırarak anlatmıştır.

İBRAHİM HALİL TÜZÜN

Diyarbakır Hastanesi bakteriyoloğu⁶⁰ Doktor İbrahim Halil’in hayatı hakkında bilgi sahibi değiliz. İbrahim Halil’in *Küçük Mecmua* dergisinde “Sıhhat Meseleleri” üst başlığı altında iki yazısı yayımlanmıştır. Derginin 8. sayısında “Şehrimizin Suları” adıyla yayımlanan yazısında suyun insan hayatındaki öneminden bahsederek iyi su ve kötü suyun nasıl ayırt edileceği hakkında bilgi verir. Diyarbakır halkının en çok içtiği suları üç gruba ayırarak hangilerinin içilip içilemeyeceğini belirtir. İbrahim Halil, derginin 11. sayısında yayımlanan yazısında ise sıtma hastalıkları ve sivrisineklerin zararları hakkında bilgi vererek bunlardan korunma yollarını anlatır.

İHSAN HAMİD TİGREL (1890-1985)

Çiftçi, eğitimci, siyasetçi ve milletvekili olan İhsan Hamit 1890’da Diyarbakır’da doğmuştur. Mülkiye Mektebini bitirdikten sonra Diyarbakır İdadisi matematik öğretmenliğine atanmıştır. Daha sonra Diyarbakır Maarfi Müdürlüğü Başkâtipliği, Milli Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim İdaresi 3. Kâtipliği, Sivas Kongresi Diyarbakır Temsilciliği, Diyarbakır Belediye ve Genel Meclis Üyeliği, Milli Eğitim Müdürlüğü, Diyarbakır Belediye Başkanlığı, Ziraat Bankası Mersin, Trabzon ve Eskişehir şubeleri Müdürlüğü, Maliye Vekâleti Vergiler Temyiz Komisyonu Üyeliği gibi görevlerde bulunmuştur. TBMM’nin II. döneminde Ergani, VIII. ve X. döneminde Diyarbakır milletvekilliği yapmıştır.⁶¹

⁶⁰ Kahraman, “Küçük Mecmua”, s. 528.

⁶¹ **TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Cilt: 2 (1950-1980), s. 629, https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf, (14.08.2018).

İhsan Hamid'in *Küçük Mecmua* dergisinde bir hikâye, iki şiir, bir de ülkedeki gelişmelerle ilgili haber yazısı olmak üzere toplam dört yazısı yayımlanmıştır. Savaş-kahramanlık konulu "Nezir'in Karısı" adlı hikâye cephe gerisinde yaşanan olayları anlatır. Sosyal konulu "Klodfarer İçin" adlı yazıda ise Klodfarer'in İstanbul'a gelişi hakkında bilgi verilir. "Sen Gidince" adlı şiiri aşk, sevgili, ayrılık konulu olup hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. "Cennette" adlı şiiri ise aşk, sevgili, özlem konulu olup hece ölçüsü ve beyitlerle yazılmıştır.

İSKENDER PAŞAZÂDE MUSTAFA İSKENDER

Hayatı hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız İskender Paşazâde Mustafa İskender'in *Küçük Mecmua* dergisinin 2. sayısında bir mensur şiiri yayımlanmıştır. Mustafa İskender'in "Ayla Bulut" başlıklı bu mensur şiiri vatan ve bayrak konulu olup yazıda ay ve bulut sembol olarak kullanılmıştır.

MUHAMMED SİDKİ AKOZAN

Ne zaman, nerede doğduğu ve ne gibi memuriyetlerde görev aldığını bilmediğimiz Muhammed Sıdkı'nın *Küçük Mecmua* dergisinin 30. sayısında bir şiiri yayımlanmıştır. "Ülkemin Büyük Müncisine" adlı şiir hece ölçüsü ve bendlerle yazılmıştır. Savaş-kahramanlık konulu olan bu şiir aynı zamanda Mustafa Kemal'e yazılmış bir övgü şiiridir.

MUSTAFA ŞEVKİ EKİNCİ

Mustafa Şevki Bey'in hayatı ve eğitimi hakkında bilgi sahibi değiliz. Mustafa Şevki Bey'in *Küçük Mecmua* dergisinin 10. sayısında bir şiiri yayımlanmıştır. Mustafa Şevki'nin hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılan "Çobanın Derdi" başlıklı bu şiiri pastoral şiir türüne bir örnektir.

NEZİHE GAFUR

Doktor Gafur Nüzhet'in kızı olduğu anlaşılan Nezihe Gafur'un⁶² *Küçük Mecmua* dergisinin 30. sayısında "Çocuk Masalı" adlı bir masalı yayımlanmıştır. Nesir şeklinde yazılan bu masalda Nezihe Gafur, evden kaçan bir yumurtanın başına gelenleri anlatmıştır.

⁶² Kahraman, "Küçük Mecmua", ss. 528-529.

OSMAN RECAİ OCAK

Osman Recai Bey'in hayatı, eğitimi ve bulunduğu memuriyetler hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osman Recai'nin *Küçük Mecmua* dergisinin 4. sayısında bir mensur şiiri yayımlanmıştır. “Yazı Severim” adlı bu mensur şiirinde yazar, yaz ve kış mevsimi ile ilgili gözlemlerini ve düşüncelerini anlatarak yaz mevsimini sevdiğini belirtir.

RECEP FERDİ (DİYARBAKIR VALİSİ HÜSEYİN MAZHAR BEY)

Recep Ferdi'nin⁶³ *Küçük Mecmua* dergisinin 4. sayısında “Hikemmiyat” üst başlığı altında “Düşünüş” adlı bir yazısı yayımlanmıştır.⁶⁴

REŞAD HAYREDDİN

Hayatı hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız Reşad Hayreddin'in *Küçük Mecmua* dergisinin 7. sayısında iki şiiri yayımlanmıştır. Reşad Hayreddin'in hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılan “Öz Evlât” adlı şiiri savaş-kahramanlık konulu olup öğüt verici niteliktedir. “Yolcu” adlı şiiri de hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. Hasta olan nişanlısını elinde bir demet çiçekle bekleyen bir kızın hüznünü anlatır.

SAİD NAZİF OZANKAN

Babası Süleyman Nazif, annesi Lütfiye Hanım'dır. Said Nazif, babasının isteğiyle Cenap Şahabettin'in kızı Reşika Hanım'la evlenir. Bu evlilikten Cenap ve Nazife adlı iki çocukları olur. Said Nafiz Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde uzun yıllar Fransızca öğretmenliği yapar. *Küçük Mecmua*'daki yazısından başka *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*'nın ilk sayısında da Yahya Kemal'le ilgili bir yazısı yayımlanır. Said Nafiz 13 Mart 1980 tarihinde vefat eder. Cenazesi 15 Mart 1980 tarihinde Zincirlikuyu'daki aile kabristanına defnedilir.⁶⁵

⁶³ Recep Ferdi imzasının o günkü Diyarbakır valisi Hüseyin Mazhar Bey'e ait olduğu bilinmektedir. Bkz. Kahraman, “Küçük Mecmua”, ss. 528-529.

⁶⁴ Recep Ferdi'nin bu yazısının başlığı değiştirilmeden önce “Düşünce” idi. Ziya Gökalp, yazı basılmadan önce yazıyı okumuş ve derginin dilinin sade Türkçe olması kuralı sebebiyle “Düşünce” başlığını “Düşünüş” olarak değiştirmiş ve yazıda birtakım düzeltmeler yapmıştır. Yazısının düzeltilmesinden hoşlanmayan Recep Ferdi'nin gizli emriyle Matbuat Müdürü 5. sayı hazırlanırken bir müretteple makinisti izne çıkarmış ve makine kolunu kırdırıştır. Bkz. Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat..., ss. 225-226.

⁶⁵ Selahattin Çitçi, “Nesli Munkarız Olmuş Bir İstanbul Hanımefendisi: Dr. Nazife Ozankan”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 25/ Güz, 2015, ss. 377-389, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173185> (05.11.2018).

Said Nazif'in *Küçük Mecmua* dergisinin 3. sayısında bir hikâyesi yayımlanmıştır. “Bir Rüya” adlı bu hikâyesinde yazar, rüyasında bir enkaz yığının ortasında neler yaşadığını anlatır. Yazar rüyasında ayın iyice yükseldiği bir vakitte bir enkaz yığının ortasındadır ve büyük bir kapıdan baştan aşağı siyahlarla örtülü, uzun saçlı, gözleri inci gibi parlayan bir kadın girer. Kadın yazara bu enkaz yığının önceden cennet kadar güzel bir yer olduğunu, orada yakışıklı oğulları ve adı Hüsn-ü Aşk perisi olan kızıyla mutlu bir hayat sürdüğünü, sonra her şeyin yakılıp yıkıldığını ve çocuklarını kaybettiğini söyler. Yazar da kadına uzaktaki altı minareli beyaz binanın onun için bir huzur yuvası olduğunu söyler ve birlikte oraya doğru yürürler. Yazar uyandığında sabah olmuştur.

YAHYA SAİM OZANOĞLU

Yahya Saim İstanbul'da doğmuştur. Tahsiline Cerrahpaşa Mahalle Mektebinde başlamış; Şemsülmaarif, Tefeyyüz ve Revzatülmaarif İptidai Mektepleri ve Galatasaray Lisesinde devam etmiştir. 1914'te İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra Çandarlı Kara Halil Mektebi, Balmumcu Darüleytamı, Konya, Kayseri, Trabzon ve Ankara Liseleri, Emirgah Ortamektebi ve Üsküdar Birinci Ortaokulunda öğretmenlik yapmıştır. Yazı hayatına 17 yaşında başlamış; *Kadın, Türk Yurdu, Servet-i Fünun, Yeni Mecmua, Donanma, Küçük Mecmua, Milli Mecmua, Fağfur, Vazife, İçtihat, Nedim, İnci, Talebe* gibi dergilerde manzumeleri, makaleleri, tenkitleri yayımlanmıştır. *Hilalin Gölgesinde* ve *Memleket İlhamları* adlı şiir kitapları Milli Mücadeleyi destekleyen savaş ve kahramanlık konulu şiirlerden oluşmuştur. *Leyla'nın Ölümü, Mayıs Gecesi, Mahşerde Sabah, Çin Masalı, Gül ve Lale Bahçelerinde, Çoban Ateşi* ve *Bugünün Destanı* diğer eserleridir.⁶⁶

Yahya Saim'in *Küçük Mecmua* dergisinde üç şiiri yayımlanmıştır. Savaş-kahramanlık konulu olan bu şiirler hece ölçüsü ve dörtlüklerle yazılmıştır. “Sakarya Güneşi” başlıklı şiirde Sakarya zaferi, “Kan Damlası” adlı şiirde cephe gerisi anlatılırken “Milli Kahraman Mustafa Kemal Paşa'ya” adlı şiirde Atatürk'ün kahramanlıkları, millet için yaptıkları anlatılarak ona duyulan minnettarlık dile getirilmiştir.

⁶⁶ Mehmet Behçet Yazar, **Edebiyat Âlemi- Edebiyatımızın Unutulan Sıraları**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999, ss. 305-307.

ZİYA GÖKALP (1876-1924)

Ziya Gökalp, 23 Mart 1876 tarihinde Diyarbakır'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed Ziya'dır. Gökalp'in babası, Diyarbakır vilâyet evrak müdürlüğü ve matbuat müdürlüğü yapan Mehmet Tevfik Efendi, annesi Piriçizâde Hacı Salih Ağa'nın kızı Zeliha Hanım'dır. Gerek baba gerek anne tarafından Diyarbakır'ın tanınmış, zengin ve kültürlü bir ailesine mensup olan Gökalp, 1882'de "Mehmet'in Mescidi"nde Elifbâ ve Âmme cüzüne başlamış, 1883'te Mercimek Örtmesi Mahalle Mektebine yazılmıştır. 1886'da Mektep-Rüştiyye-i Askeriyye Okuluna başlamıştır. Gökalp 1890 yılında bu okulu bitirdikten sonra amcası Müderris Hacı Hasip Efendi Gökalp ile özel bir şekilde ilgilenerek ona İslam felsefesi, Arapça ve Farsça öğretmiştir. Böylelikle Gökalp Doğu kültürünü aslından okuma imkânı kazanmıştır. Gökalp, 1891 yılında tahsiline Diyarbakır Mülkî İdâdî Okulunda devam etmiştir. Buradaki Doktor Yorgi adında bir hocadan Fransızca, Yunan mitolojisi ve felsefe öğrenmiştir. Mülkî İdâdî'nin dördüncü sınıfındayken "Padişahım çok yaşa." yerine "Milletim çok yaşa." diye bağırdığı için hakkında soruşturma açılmış, okul süresinin de beş yıldan yedi yıla çıkarılması sebebiyle okulu bırakmıştır. Doğu ve Batı felsefelerinden gelen zıt fikirler Gökalp'in fikrî bir bunalıma girmesine ve bunun sonucunda intihara teşebbüs etmesine sebep olmuştur.⁶⁷

Gökalp, intihar teşebbüsünden sonra kardeşinin yardımıyla İstanbul'a giderek Baytar Mektebine yazılmıştır. Bu mektebin yaz tatilinde Diyarbakır'da iken, II. Abdülhamit'e karşı gizli siyasi faaliyetlerde bulunma ile suçlanmış ve İstanbul'a döner dönmez tutuklanarak Taşkışla ve Mehterhâne Hapishanelerinde bir yıl kalmıştır. Daha sonra Diyarbakır'da ikamete mecbur edilmiştir. 1908'de İttihat ve Terakki Komitesinde aktif rol almıştır. 1909 yılının sonlarında Selânik'e giden Gökalp, Selânik İttihat ve Terakkî Mektebinde sosyoloji dersleri vermeye başlamıştır (1911-1912). Balkan savaşları başlayınca İstanbul'a dönmüş ve 1915'te Darülfünun Edebiyat Fakültesini tanzim ederek sosyoloji kürsüsünü kurmuştur. 1917'te *Yeni Mecmua*'yı çıkarmaya başlamıştır. Gökalp, I. Dünya Savaşı mağlubiyeti ve İstanbul'un İngilizler tarafından işgali üzerine tutuklanarak birçok mebus ve Türkçü ile beraber Malta'ya sürülmüştür. Sürgün hayatının sona ermesi üzerine Diyarbakır'a gitmiştir. Orada *Küçük Mecmua*'yı çıkarmıştır. 1923'te Telif ve Tercüme Heyeti başkanlığına tayin edilince *Küçük Mecmua*'yı bırakarak Ankara'ya gitmiştir. Çok

⁶⁷ Filizok, ss. 12-17.

geçmeden Diyarbakır mebusu olmuş ve Meclis'in Maarif Encümeninde faal bir rol almıştır. 1924 yılının ekim ayında, gençliğinden beri devam eden rahatsızlığı ağırlaşmış ve nakledildiği İstanbul Fransız Hastanesinde vefat etmiştir.⁶⁸

Ziya Gökalp, sağlığında eserlerini tertip ve tanzim ederek yayımlamış veya yayıma hazır hale getirmiştir. Gökalp'in eserleri ölümünden sonra orijinal veya sadeleştirilmiş şekilleriyle pek çok defa yayımlanmıştır.⁶⁹

1. *Şakî İbrâhim Destanı* (Diyarbakır 1324; Şakî İbrâhim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler, İstanbul 1976).
2. *Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?* (İstanbul 1918).
3. *İlm-i İctimâ Dersleri* (İstanbul 1329 [taş bs.]; Tamamlanmamış Eserler, Ankara 1985, s. 3-45).
4. *İlm-i İctimâ Dersleri* (İstanbul 1329 [taş bs.]; Tamamlanmamış Eserler, Ankara 1985, s. 3-45).
5. *İlm-i İctimâ* (İstanbul 1332/1916 [taş bs.]; Tamamlanmamış Eserler, Ankara 1985, s. 49-70).
6. *Yeni Hayat* (İstanbul 1918; Ankara 1976).
7. *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak* (İstanbul 1918; Ankara 1976).
8. *Türk Töresi* (İstanbul 1339, 1976).
9. *Altın Işık* (İstanbul 1339/1342; Ankara 1976).
10. *Doğru Yol Hâkimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri* (Ankara 1339, 1976).
11. *Ala Geyik* (İstanbul, ts.).
12. *Türkçülüğün Esasları* (Ankara 1339; İstanbul 1976).
13. *Türk Medeniyeti Tarihi* (İstanbul 1341, 1976).

Ziya Gökalp'in *Küçük Mecmua* dergisinde sosyal, tarih, edebiyat, din, felsefe, siyaset ve iktisat konulu doksan sekiz adet yazısı; on yedi adet şiiri; dokuz adet masalı ve bir adet piyesi yayımlanmıştır.

Ziya Gökalp'in "Kara Destan", "Ak Destan", "Büyük Farz", "İngiliz'den Sakın", "İngiliz'e", "Yörük Ali", "İzmir Bayramı", "İzmir'de", "İstida", "İkinci İstida", "Niçin?" başlıklı şiirleri savaş-kahramanlık konuludur. "Diyarbakır Darü'l-Eytamının Sünnet İlahisi", "Asker Mezarlığının Kitabesi", "Mektepli Hanım Kızların

⁶⁸ Ülken, Ziya Gökalp, ss. XIII-XVI.

⁶⁹ Orhan Okay, "Ziya Gökalp", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1996, Cilt: 14, ss. 126-127.

Marşı”, “İpek Kozası”, “İktisadî Vatanperverlik” başlıklı şiirleri sosyal hayatla ilgili şiirlerdir. “Karacadağ” başlıklı şiiri ise tabiat konuludur.

“Yılan Bey’le Piltan Bey”, “Kuğular”, “Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan”, “Keşiş Ne Gördün?”, “Pekmezci Anne” başlıklı masallar aşk konulu; “Kolsuz Hanım” başlıklı masal sosyal konulu masallardan olup “Keloğlan” adlı masalda zekâyı kullanmanın önemi anlatılırken “Tembel Ahmet” adlı masalda çalışmanın önemi vurgulanır.

“Malazgirt Muharebesi” başlıklı iki perdeden oluşan manzum piyesinde Selçuk sultanı Alparslan’ın Rum kayseri Romanos’u Malazgirt ovasında mağlup etmesini anlatır.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLER

I. ŞİİR

Küçük Mecmua dergisinde en çok şiir türünde eserler yer almaktadır. Dergide otuz şiir yayımlanmıştır. Bunlar muhteva ve şekil açısından çeşitlilik gösterir. Savaş-kahramanlık, yeni devlet inşası, aşk ve tabiat konulu şiirlerden özellikle Millî Mücadele’yi destekleyen savaş-kahramanlık konulu şiirler ön plandadır. 1911’de Selanik’te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisiyle milliyetçilik akımı edebiyatta da kendisini göstermiştir. Bunun etkisiyle *Küçük Mecmua* dergisinde yayımlanan şiirlerin nazım şekilleri genellikle Halk edebiyatında kullanılan nazım şekilleridir. Koşma, semai, mani nazım şekillerinin dışında nazım birimi ve kafiye düzeni bakımından Divan şiiri nazım şekillerinden olan gazel, mesnevi ve muhammese benzeyen nazım şekilleri de kullanılmıştır. Dergide, Servet-i Fünûn döneminde ortaya çıkan, Batılı nazım şekillerinden olan sone nazım biçimiyle yazılan bir şiirle beraber serbest müstezatla kaleme alınmış şiirler de bulunmaktadır. Bunun yanında vezin bakımından hece vezni hâkim olup hecenin 7’li, 8’li, 11’li, 12’li, 14’lü ve 15’li kalıpları kullanılmıştır.

A. MUHTEVA

1. Savaş-Kahramanlık

Bu bölümde “Yörük Ali”, “Ak Destan”, “İzmir Bayramı”, “İzmir’de”, “Alçak Yunan’a” ve “Sakarya Güneşi” başlıklı şiirlerde Türk ordusunun düşman karşısında kazandığı zafer dile getirilir. “Öz Evlat”, “Kan Damlası” ve “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından” başlıklı şiirlerde ise savaşın cephe gerisindeki yansımaları anlatılır.

Ziya Gökalp “Yörük Ali”⁷⁰ başlıklı şiirinde Yörük Ali’nin yirmi bir yaşında bir kahraman olduğunu, tepelerin ve dağların onun önünde eğildiğini, Yunan askeri İzmir’e girdiğinde çobanken elinden kavalını atıp düşmanı vurduğunu söyleyerek ona olan saygısını anlatır:

“Tunçtan ayakların iki hisarda

⁷⁰ Sayı: 9, 30 Temmuz 1338, ss. 9-10.

Her kıt'a üstünde bir elin olsun
Gösteresin daimdir Türk bu diyarda
Boğazda dev kadar heykelin olsun”

“Ak Destan”⁷¹ başlıklı şiirde Anadolu’nun düşman elinden kurtarıldığı, Anadolu’da zafer kazanıldığı anlatılır. Bir hafta içinde Afyon, Eskişehir, Kütahya, Uşak, İzmir ve Bursa’nın ele geçirildiğini, Edirne’nin “manen” alındığını söyleyen şair ordunun hızını, gücünü geride bıraktığı eşler ve çocuklarından aldığını dile getirir. Çocukların savaştan dönen askerlere su verip onların yaralarını sardıklarını ve o askerlerin içinde babalarını aradıklarını söyleyen şair artık her şeyin düzeleceğini ve bu vatanın hep Türklerde kalacağını ifade eder:

“Yeniden olacak şen yuvalarınız
Millet size açtı şefkat kucağı
Daima tütecek Türkün ocağı”

“İzmir Bayramı”⁷² başlıklı şiirde de İzmir’in düşman elinden kurtarılışı anlatılır. Şiir, İzmir’in kurtuluşunun halka top sesleriyle duyuruluşu ile başlar. Şiirde çocukların top seslerinin sebebini anne ve babasına sormasıyla babaları, üç sene önce İstanbul’da insanların siyah bayrakla gezdiğini, Halide Hanım’ın mitinginde halkın hüngür hüngür ağladığını, bu üzüntünün sebebini Yunanlıların İzmir’e girmesi olduğunu, milletin esir düştüğünü ancak Anadolu’da bir liderin ortaya çıkmasıyla bir hafta içinde düşmanın alt edilip Batı Anadolu’nun ele geçirildiğini, top seslerinin de bu zaferi haber verdiğini anlatır. Şair artık barış zamanı olduğunu belirtir:

“Bu zaferlerle artık sulh kabildir
Asla bozulmadan millî misaklar
O halde görmemiz uzak değildir
Saint James sarayında beyaz bayraklar”

Ziya Gökalp “İzmir’de”⁷³ başlıklı bir başka şiirinde de Yunanlıların İzmir’den kaçışını, Türk ordusunun zafer kazandığını dile getirir. Türkler kan dökülmeden barış isterken Yunanlıların İstanbul’a göz diktiğini ancak orduyu görünce kaçtığını

⁷¹ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, s. 14.

⁷² Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 14-15.

⁷³ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 17-18.

söyleyen şair buna yalnız Türklerin değil, Hintlilerin ve Çinlilerin de sevindiğini, Asya illerinin birlik olacağını ifade eder.

Hamit Zülfü “Alçak Yunan’a”⁷⁴ başlıklı şiirinde Yunanlıların Türkleri silahsız görüp yurda girdiğini ama Türklerin silahlarının “din, mefkûre ve vicdan” olduğunu unuttuklarını söyler. Baskın karşısında Türklerin şanlı ordusuyla Yunanlıların üstüne yürüdüğünü, İngilizler Yunanlılara destek olsa da Türklerin zaferini tüm dünyaya ilan edeceğini şu dizelerle belirtir:

“Bu zafer edecek âleme ilan
Ki İngilizleri alt etti İslam
Başladı şarkının saadet günü”.

Yahya Saim “Sakarya Güneşi”⁷⁵ başlıklı şiirinde Sakarya’da kazanılan zaferi anlatır. Zafer kazanılmadan önce vatanın tehlikede olduğunu, büyük-küçük herkesin gözü yaşlı hatta Kur’an’ın bile üzgün olduğunu söyler. Türk ordusunun “Allah Allah” nidalarıyla düşmana karşı gelerek milleti o karanlıktan kurtardığını, o günden sonra İzmir ve Edirne’nin de kurtarılmayı beklediğini söyleyen şair Mustafa Kemal’e olan minnetini dile getirir:

“O günden beri yazar
Dillerde ‘Kemal’ adı
Duyunca ruhum taşar
Kırılmasın kanadı”

Yahya Saim’in “Kan Damlası”⁷⁶ başlıklı diğer şiirinde ise karanlıkta yalnız başına bir ağaçlıkta gezerken rüzgârın sesini, bir insanın inlemesine benzettiğini söyleyen şair, çimenlikte bir kan lekesi gördüğünü ifade eder. Çimene tekrar bakınca bu kanın kardeş kanı, sesin de rüzgâr sesi değil, bir annenin sesi olduğunu anladığını söyler ve canının vatana helal olduğunu vurgular:

“Kurtaramazsak yazık bize
Helal olsun canım size”

⁷⁴ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, s. 14.

⁷⁵ Sayı: 10, 7 Ağustos 1338, ss. 15-16.

⁷⁶ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 14-15.

Reşad Hayreddin “Öz Evlât”⁷⁷ başlıklı şiirinde babası öldükten ve kardeşi şehit olduktan sonra annesinin kendisine adsız, sansız olmak yerine vatani korumak için asker olmasını öğütlediğini söyler. Şair annesine öğüdünü yerine getirdiğini, karalar bağlamamasını söyleyerek ülkeyi bekleyecek iki oğlu olduğunu haber verir.

“Demir” müstear ismini kullanan Albay Basri Bey tarafından kaleme alınan “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından”⁷⁸ başlıklı bu şiirde Diyarbakır Darü’l-Eytam’da bulunan bir çocuk; annesi ve babası hayattayken küçük bir evleri ve ahırlarında hayvanları olduğunu, ailecek çok mutlu olduklarını, babasının askere gidişini, babası gittikten sonra annesinin sararıp solduğunu, yıllar sonra ahırdaki hayvanların da satıldığını, annesinin hasta olup günlerce aç kaldıklarını ama annesine tok olduğunu söyleyerek onu avutmaya çalıştığını anlatır. Bir akşam imam ve muhtarın evlerine gelerek babasının şehit olduğu haberini verdiğini, annesinin ertesi gün sabah vefat ettiğini, annesinin mezarı başında hıçkırarak ağlarken bir askerin ona babasının millet, annesinin vatan olduğunu söylediğini ifade eder.

“Kara Destan”, “Büyük Farz”, “İngiliz’den Sakın”, “İngiliz’e” ve “İntikam” başlıklı şiirlerde İngilizlerin İslam ülkelerini işgal etmesi anlatılarak İngilizlere olan öfke ve nefret ile Türk milletinin korkusuzluğu ve zafere olan inancı dile getirilir.

Ziya Gökalp “Kara Destan”⁷⁹ başlıklı şiirinde İngilizlerin İslam âlemi üzerindeki oyunlarını anlatarak müminlerin gözünü açmak ister. İngilizlerin Türkleri ve Rumları tuzağa düşürdüğünü, emiri aldatıp Kâbe’yi aldığını, sultanı kandırıp fetvayı çaldığını, İstanbul’a girdiğini ve tüm dünyaya yalan söylediğini söyleyen şair tüm bunlara karşın bir gün İslam âleminin “vecd”e gelerek İngilizleri bozguna uğratarak yurtlarından kovacağını ifade eder:

“Hazırlan, çıkacak elinden Amman
Irak’la Filistin, Mısır ile Sudan
Koğacaktır seni yeni Hindistan
Yetmez mi küfür ettin imana karşı”

⁷⁷ Sayı: 7, 17 Temmuz 1338, s. 16.

⁷⁸ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 7-9.

⁷⁹ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 13-14.

“Büyük Farz”⁸⁰ başlıklı şiirinde İngilizlerin İslam ülkelerini işgal ettiğini dile getirir. İngilizleri şeytana benzeterек onların emirleri ve sultanları aldattığını ifade eder. Düşmanı artık yurttan çıkarma vaktinin geldiğini şu dizelerle belirtir:

“Herkes için farzdır bugün
Hacdān koğmak düşmanları”

Ziya Gökalp “İngiliz’den Sakın”⁸¹ başlıklı şiirinde ise İngilizlerin gittiği yolun kötü yol olduğunu, onların önce insanın vicdanını çaldığını sonra vatanını aldığını, milletleri esir ettiğini, Hint’i ve Mısır’ı ele geçirip yurdumuzu parçaladığını söyler. Halifeyi, şerifleri, şeyhi köle edip dini hiçe saydığını, peygamberi “meyus kıldığını”, bütün dünyayı kendisine esir ettiğini ve sadece Anadolu’nun hür kaldığını belirtir. “İngiliz’e”⁸² başlıklı bir başka şiirinde de Ziya Gökalp, İngilizlere olan öfkesini ve nefretini dile getirmiştir. Dökülen kanların, verilen canların ve yakılan şehirlerin sebebinin İngilizler olduğunu belirten şair İngilizlere Kerbela’dan, Hint’ten ve Mekke’den çekilmelerini söyler. İslam milletlerinin uyandığını, Müslümanların el ele verdiğini söyleyen şair İslam dünyasının çekirgeye benzeyen İngilizlerden kurtulacağını ifade eder:

“Kurtulacaklar artık baş tehlikeden
İngiliz unvanlı pis çekirgeden
Anladı sendeki zaafı kurbanlar
Karada âcizmiş meğer korsanlar”

Ali Canip “İntikam Şiiri”⁸³ başlıklı şiirinde zengin Britanya karşısında yanında sadece Allah’ı olan, tarihte efendi olarak yaşayan, Hint’te, Çin’de, Viyana’da ve Apeninlerde iyi tanınan, hiçbir zaman esir düşmeyen, tarihleri yaratan Türk milletinin şanlı ordusuyla İngilizleri alt edeceğini, kan kokusunun her yeri saracağını söyler. Türklerin İngilizleri yenip tüm dünyayı kurtaracağını belirtir:

“İngiliz! Seni onun azmi yenecek
‘Bu dünyayı kurtaran Türk’tür’ denecek”

⁸⁰ Sayı: 5, 3 Temmuz 1338, s. 20.

⁸¹ Sayı: 6, 10 Temmuz 1338, ss. 11-12.

⁸² Sayı: 15, 11 Eylül 1338, s. 17.

⁸³ Sayı: 29, 1 Kânunusani 1339, s. 8.

“İstida”, “İkinci İstida”, “Niçin”, “Milli Kahraman Mustafa Kemal Paşa’ya”, “Ülkemin Büyük Müncisine” başlıklı şiirler Mustafa Kemal Paşa’yı anlatan şiirlerdir.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “İstida”⁸⁴ başlıklı şiirde Türk halkı Mustafa Kemal’in dâhi olduğuna inanır. Mustafa Kemal’den Türk halkını cehaletten, düşmandan, iktisadî buhrandan, hüsrandan, Şarklı yaşayıştan, düşmandan yana olan hakandan kurtarmasını isteyen şair, Türk milletinin ihtiyacı olan şeyin “ilim, irfan, mektep, müze, halkçılığa uygun kanun” olduğunu belirtir. “İkinci İstida”⁸⁵ başlıklı şiirinde ise Mustafa Kemal’in, Türkün tılsımını bulduğunu, millete iksir gibi ilaç olduğunu söyler. Mustafa Kemal’in “Sulhtan sonra isterim herkes gibi bir fert olmak, hür olmak” sözü üzerine herkesin telaşa kapıldığını söyleyen şair buna imkân olmayacağını, “vazifenin esiri” olan bir kişinin hür olamayacağını belirtir. Kahramanlar nesli olan Türk milletinin onları tehlikeden kim kurtarmışsa ancak ona güveneceğini söyleyen şair bu milletin başında bir kahraman olmazsa ileriye gidemeyeceğini ifade eder. Mustafa Kemal’in Türk halkını ve asrın gereklerini anladığını, onun Türk feyzinin kaynağı olduğunu söyleyen şair ondan Türk milletini bırakmamasını, onları okutup halkçılığa alıştırmasını ve ileriye taşımalarını ister. Ziya Gökalp “Niçin”⁸⁶ başlıklı şiirinde de Mustafa Kemal’in halkın başında bir kahraman olduğunu, dağılan milleti topladığını, “millî dehanın tam kemali, mefkûrenin timsali, Türkün büyüklüğü ve yüz güzelliği” olduğunu söyleyerek ona karşı çıkanlara, dil uzatanlara niçin bunu yaptıklarını sorar. Türk gençlerine “Uyanık olun!” diye seslenen şair Mustafa Kemal’e dil uzatmadan vatan için savaşmalarını öğütler.

Yahya Saim “Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa’ya”⁸⁷ adlı şiirinde Mustafa Kemal’in İslam’ın güneşi ve İsrail’in suru olduğunu söyleyerek ölenlere can, Sakarya’ya şan verip bin mucize yarattığını, İslam’ın yüzünü güldürdüğünü belirtir. Şanlı bir akıncı, yağmurun müjdelediği bir kul olduğunu söylediği Mustafa Kemal’e “Yürü” diye seslenen şair ondan esir olan vatani kurtarmasını, düşmandan Türk milletinin öcünü almasını ister.

⁸⁴ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, s. 8.

⁸⁵ Sayı: 21, 30 Teşrinievvel 1338, ss. 14-15.

⁸⁶ Sayı: 26, 11 Kânunuevvel 1338, ss. 14-15.

⁸⁷ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, s. 12.

Muhammed Sıdkı “Ülkemin Büyük Müncisine”⁸⁸ başlıklı şiirinde Mustafa Kemal’in milletin zafer babası olduğunu söyleyerek Türkün zafer dehasını asra yazdığını, millete iman ve can verdiğini, her Müslüman’ın hayatını ona borçlu olduğunu, düşmanlara aman dedirttiğini, mübarek vatanın ona ait olduğunu ve kılıçla destan yazdığını anlatır.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan savaş-kahramanlık konulu şiirler Memleket Edebiyatı’nın örnekleri arasında gösterilebilir. Lirikten çok didaktik bir özellik taşıyan bu şiirlerde memleket konusu sade, halk diliyle hece ölçüsü kullanılarak ve iyimserlik ön plana çıkarılarak işlenmiştir. Bu şiirler Türk milletinin milli bağımsızlık ve milli egemenlik mücadelesini tüm yönüyle yansıtmaktadır. Bu başlık altında incelediğimiz şiirlerin bir kısmı Türk ordusunun düşman karşısında korkusuzca savaşarak kazandığı zaferleri dile getirirken Türk milletine kurtuluşu da müjdeler. Şiirlerin bir kısmında ise cephe gerisine yer verilmiştir. Cephe gerisindeki kadınların ve çocukların içinde bulundukları durum, yaşadıkları olaylar ve yaptıkları fedakârlıklar anlatılarak “vatan” ve “millet” kavramlarının önemi vurgulanmıştır. Diğer bir kısımda ise yurdu işgal eden Yunanlılardan ve İngilizlerden öfke ve nefret ile bahsedilirken İngilizlerin İslam âlemi üzerindeki kirli oyunlarına ve alçak emellerine dikkat çekilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen İslam milletlerinin uyandığı vurgulanarak Türk milleti savaşın kazanılacağına inandırılmıştır. Kaleme alınan diğer şiirlerde ise Mustafa Kemal’in kahramanlıklarına yer verilerek Mustafa Kemal kurtarıcı ilan edilmiştir. Özellikle Ziya Gökalp’in şiirlerinde Mustafa Kemal’in Türk halkını düşmandan, cehaletten ve hüsrandan kurtaracağı belirtilerek Türk milletinin Mustafa Kemal’e inanması ve güvenmesi telkin edilmiştir. Milli Mücadele’yi destekleyerek Türk milletinde zafer inancının oluşmasını sağlayan bu şiirler *Küçük Mecmua* dergisinin yayımlanma amacına ve mahiyetine uygun olması açısından da önem arz eder. Ayrıca bu şiirlerin, gelecek kaygısı içinde olan Türk milletine bir umut ışığı, yol gösterici olduğu görülmektedir. Bunda özellikle Ziya Gökalp’in etkisinden söz edilebilir.

Ziya Gökalp şiiri, fikirlerini ve idealini yaymak için bir araç olarak görmüştür. Bunun sebebi içinde yaşadığı savaş ve çöküş yıllarının ağır şartlarıdır. Şiirlerini, tıpkı düşünce yazıları gibi, toplumun günlük ihtiyaçlarını karşılamak için yazmıştır. Bundan dolayı Ziya Gökalp’in şiirleri, zaman zaman belirli bir lirizme

⁸⁸ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, s. 15

ulaşmasına rağmen genel karakteri itibariyle didaktiktir. O, değişen şartlar karşısında milletine umut ve fikir aşılama, hedefler göstermeye çalışmıştır.⁸⁹

2. Yeni Devlet İnşası

Bu bölümdeki şiirlerde ülkenin idari, ticari ve sosyal alanlarda çağdaşlaşmaya gitmesi gerektiği anlatılır. Halkın egemen olabileceği yeni bir idari yapının kurulması gerekliliği, kadınların sosyal hayatta erkeklerle eşit olduğu, ticaretin gelişmesi için yerli malı kullanımının artırılması vurgulanır.

Ziya Gökalp “İşçi Kızı”⁹⁰ imzasıyla kaleme aldığı “İktisadî Vatanperverlik”⁹¹ başlıklı şiirinde yurdumuzun ipeğinin çok güzel olduğunu, örmeyi ve dokumayı bildiğimizi söyleyerek çarşaflarımızı, eteklerimizi, bluzlarımızı ve gömleklerimizi yerli kumaşlardan yapmamız gerektiğini ifade eder. Yabancıların mallarını almamamızı öğütler:

“Ecnebiden almayalım çürük malı

Giy meyelim ne kireb ne jarseyi”

“Bu toprakta kalsın helal paramız

Kıymet bulsun elimizin emeği” dizeleriyle de paranın memlekette kalmasını arzu eder.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Sünnet İlahisi”⁹² başlıklı şiirde Allah’ın yetimleri sevdiği, şehitleri ümitsiz bırakmadığı, imkânsız görünen zaferi Türkler için mümkün kıldığı dile getirilerek Mustafa Kemal’in yeryüzünde arslan, İngiliz’le Yunan’ın “umacısı” olduğu ifade edilir. Mustafa Kemal’in daha Hindistan’ı, Mısır’ı, Kerbela’yı, Mekke’yi kurtaracağını söyleyen şair dünyanın iyiliği için Allah’ın Türkleri fedai kıldığını ifade eder. İslam’ın ayağa kalkması ve Türklerin İngilizlere haddini bildirmesi, yoldan sapanların cezalandırılması, Hakk’a tapanların yükseltilmesi ve Darü’l-Eytamı yaptıran Cevat Paşa’nın muradına kavuşması için dua eden şair savaş bittikten sonra ilim ve irfan bakımından da ilerlemek gerektiğini ifade eder:

“Harp bitince lazım fikren yükselmek

Düşmanlara irfanca da üstün gelmek

⁸⁹ Filizok, ss. 131-132.

⁹⁰ Filizok, s. 30.

⁹¹ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, s. 18.

⁹² Sayı: 19, 9 Teşrinievvel 1338, ss. 14-15.

Bu uğurda çekeceğiz çok emek
Yarab sünnet hürmetine ikram et”

Ziya Gökalp “Asker Mezarlığının Kitabesi”⁹³ başlıklı şiirinde insanların hayat yolcusu, hayatın da sonu olmayan bir sel olduğunu söyleyerek insanlar ölse de cemiyetlerin ölmeyeceğini anlatır. Ölülerin hiçbir şey istemediğini, taşların ve mezarların yaşayanlar için olduğunu söyleyen şair eğer yaşayanlar ölümlere saygı göstermezse ümmetin dağılacağını belirtir. Güzel bir mezarlık yapılmadığı için vatanın güzellikten mahrum kaldığını söyleyerek şehitlerle memleketin bayındır olacağını vurgular:

“Ne zaman yaparsa halk şehri beraber
Duvarlı, ağaçlı, çiçekli makber
O zaman şenlenir hem yurt hem ocak
Cennetten daha hoş olur bu toprak”

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “Mektepli Hanım Kızların Marşı”⁹⁴ başlıklı şiirde de kız çocuklarının görev ve sorumlulukları üzerinde durulur. Onların derslerine çalıştıkları, Allah ne buyurduysa ona alıştıkları, kıyafet diktikleri, ev işleriyle meşgul oldukları aynı zamanda asker, çete olup savaşa katılarak şehit olduklarından bahsedilir. Bundan sonraki vazifelerinin ise bir öğretmen, bir şair, bir anne olarak yeni nesli yetiştirmek olduğu dile getirilir. Kadınların hem ilim öğrenip hem de evlerini ihmal etmeyeceğini söyleyen şair, erkeklere Avrupa’ya gidip orda öğrendikleri ilmi yurda getirmelerini öğütler. Kadınların erkeklerden geri olmadığını şu dizelerle ifade eder:

“Sen ileri gittin diye
Beni sakın sanma geri
Sen esirsen vazifeye
Ben de onun bir askeri”

Ziya Gökalp “İpek Kozası”⁹⁵ adlı şiirinde ise Osmanlı Devleti’nin sona ererek yeni bir devletin doğmasını, tırtılın kelebeğe dönüşmesine benzeterek alegorik bir şekilde ele alır. Halkın parçalanma gördükçe kötümser, gelişim gördükçe iyimser

⁹³ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, s. 17.

⁹⁴ Sayı: 21, 30 Teşrinievvel 1338, ss. 7-9.

⁹⁵ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, ss. 13-14.

olduğunu söyleyen şair yıkılan Osmanlı Devleti’ni tırtıla, yeni kurulan devleti ise tırtılın içinden çıkan kelebeğe benzetir. Saltanatın kaldırılarak yerine halkı esas alan bir devlet oluşturulması gerektiğini şu dizelerle ifade eder:

“Halkçılık önünde tahtçılık dündür
Hiç kabul eder mi bugünkü vicdan
Milyonları esir etsin bir sultan”

Saltanatın bırakılıp millî devlet düzenine geçileceğine olan inancını da şu dizelerle dile getirir:

“Tırtıl bir devredir gelmiş, geçecek
Milletlerin sonu ancak kelebek”

Mehmet Kaplan ise Ziya Gökalp’in bu şiirde “yeniden doğma” temini alegorik bir şekilde ele aldığını belirtir.⁹⁶ Mehmet Kaplan’a göre Osmanlı İmparatorluğu’nun sona ererek yeni bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti’nin doğması sosyal planda bir “ölme” ve “yeniden doğma” hadisesi olmakla beraber bu “ölüm” sadece bir “kabuk değiştirme”dir. Kaplan, Ziya Gökalp’in bu şiirindeki “yeniden doğma” fikrinin Psikolog C.G. Jung’un “yeniden doğma” teminin dördüncü grubuna girdiğini belirtir. C. G. Jung, “yeniden doğma” temini beş gruba ayırmış ve dördüncü grup olan Rebirth (renavatio)in, insanın yaşadığı hayat içinden doğması olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷

Türk milleti Milli Mücadele döneminde milli bağımsızlığın yanında milli egemenliğin de mücadelesini vermiştir. Bu başlık altında incelediğimiz şiirlerde Türk halkının kurtuluşunun yalnızca savaş meydanlarında kazanılan zaferlerle olmayacağına dikkat çekilmiştir. Zaferden sonra saltanat kaldırılarak halkın egemenliğine dayalı bir rejimle çağdaş devlet anlayışına geçilmesi ve devletin bekâsı için bağımsız bir ekonomi oluşturulması gerekliliği ifade edilerek bağımsız ekonomi için de yerli malının teşviki vurgulanmıştır. Gökalp, yeni devlet inşası konulu bu şiirlerinde rejim değişikliği ve milli ekonomi fikirlerinin yanı sıra kadınların eğitim hakkı, kadın-erkek eşitliği, ilmin gerekliliği, “cemiyet” ve “ümmet” kavramlarıyla ilgili fikirlerini de dile getirmiştir.

⁹⁶ Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 517-518.

⁹⁷ Kaplan, s. 520.

Gökalp'in şiirlerinde üzerinde durduğu meseleler, genellikle makalelerinde ele aldığı konular olduğundan ferdî duygulara fazla yer vermemiştir. Şiirlerinde ümitsizliğe düşen Türk halkının peşinden gideceği yeni değerleri ele alarak bilimde, sanatta, ekonomide ve sosyal hayatta yapılması gereken devrimleri anlatmıştır. Köylülerin, esnafın, kadınların, gençliğin ve öğrencilerin meselelerini dile getirmiştir.⁹⁸

3. Aşk

İhsan Hamid tarafından kaleme alınan “Sen Gidince” ve “Cennette” başlıklı şiirlerde gönül verdiği sevgiliden uzakta olan âşığın üzüntüsü dile getirilir. “Sen Gidince”⁹⁹ başlıklı şiirde şair, sevgilisinden ayrı geçen her anının ölüm olduğunu, sevgilisinin kalbinde açan bir gül olduğunu dile getirerek sevgilisine nasıl solduğunu sorar. Sevgilisinin gülüşlerini musikiye benzeterek o gittikten sonra öksüz kaldığını, kalbinin hep ağladığını söyler. Günler geçtikçe ayrılığın acısının unutulabileceğini ama kendisinin bu acıyı asla unutmak istemediğini anlatır:

“Ben ne çiçek, ne de güneş isterim
Ben istemem asla bitsin kederim
Ben istemem matemini unutmak”

İhsan Hamid, “Cennette”¹⁰⁰ başlıklı şiirinde ise aşkının yüzünden okunduğunu dile getirerek sevgilisinin hiç kimseye benzemediğini şu dizelerle ifade eder:

“Hiçbirinin gözlerinde hayalini bulamadım
Uzatılan o gülleri koklamadım, yolmadım”

Sevgilisini meleğe, çiçeğe ve cıvıldaayan bir kuşa benzeten şair ona kavuştuğunu ise şu dizelerle belirtir:

“İşte geldim, arıyordun, aşkının yıldızını
Bil sevgilim ararım ben cennette de izini”

Reşad Hayreddin tarafından kaleme alınan, “Yolcu”¹⁰¹ adlı şiirde elinde bir demet çiçekle nişanlısını bekleyen bir kız anlatılır. Şair ağlayan kıza yaklaşıp

⁹⁸ Filizok, s. 132.

⁹⁹ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, s. 13.

¹⁰⁰ Sayı: 6, 10 Temmuz 1338, s. 12.

neden ağladığını sorar. Kız, nişanlısı Emin'den hasta olduğunu bildiren bir mektup aldığını söyleyince şair, çiçek demetini kendisine vermesini, onu Emin'e ulaştıracağını söyler.

İmzasız olarak kaleme alınan “Halk Türküleri”¹⁰² başlıklı şiir altı maniden oluşmuştur. Şair bu manilerde sevgilisinin kendisinden yüz çevirdiğini, gamın ondan yüz çevirmediği için onun sevgilisinden daha hayırlı olduğunu, görenlerin haline ağladığını ve sevdanın onu bağladığını söyler. Gözleri dolu bir şekilde sevgilisini yola gönderdiğini söyleyen şair sevgilisine gölge olması için Allah'tan ona bir bulut göndermesini ister. Gülün ömrü az olduğu için sevgilisine gülüm demeyeceğini belirten şair sevgilisinin yüzünde göz izi olduğunu söyleyerek ona kimin baktığını sorar. Kendisini karanfil ve bülbüle benzeten şair hasta olduğunu belirterek sevgilisine selam gönderir.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan aşk konulu şiirlerde devrin ruhuna uygun olarak ayrılık ve üzüntü temalı şiirler ön plandadır.

4. Tabiat

Mustafa Şevki tarafından kaleme alınan, “Çobanın Derdi”¹⁰³ başlıklı şiirde tabiatın güzelliği ile mahzun bir çoban anlatılır. Dağların çam ağaçlarıyla dolu olduğunu, yamaçlarda koyun ve kuzuların melediğini, ağaçlarda kuşların öttüğünü, çimenlerin çiçeklerle süslendiğini söyleyen şair, bir çobanın sabahın ilk ışıklarından akşama kadar kaval çalıp inlediğini belirtir. Çobanın neden inlediğini tahmin etmeye çalışır:

“Kalbinde mi bir yara var hep sızlar
Neden çoban kaval çalar inlerdi?”

Ziya Gökalp'in yazdığı “Karacadağ”¹⁰⁴ başlıklı şiirde ise Diyarbakır ve oradaki Karacadağ'ın doğal güzellikleri anlatılır. Karacadağ'ın her kış mutlu olup beyazlara büründüğünü, ilkbaharda karın azalıp yamaçların yeşerdiğini, yaz gelince şehrin suyunun karın erimesiyle oluşan pınardan çıktığını, çocukluğunda odasının manzarasının ufuktaki Karacadağ olduğunu söyleyen şair, şiiri sevmesinin nedeninin bu dağ olduğunu anlatır:

¹⁰¹ Sayı: 7, 17 Temmuz 1338, s. 16.

¹⁰² Sayı: 1, 5 Haziran 1338, ss. 19-20.

¹⁰³ Sayı: 10, 7 Ağustos 1338, s. 16.

¹⁰⁴ Sayı: 12, 21 Ağustos 1338, ss. 15-16.

“Babam bana yaptırmıştı
Bu istiğrak yuvasını
Gönlüm burda kaptırmıştı
Bütün şiire hülyasını”

Çocukluğunda Diyarbakır’ın onlar için bir kışlak olduğunu, şehrin yazın boşalıp herkesin dağa çıktığını söyleyerek insanların o yaylada hastalığa yakalanmadığını, o zamanlarda Diyarbakır’ın “gürbüzler ülkesi” olduğunu, sıtmanın ne olduğunu bilmediklerini belirtir. Karacadağ adını Oğuzların getirdiğini şu dizelerle ifade eder:

“Karacuk’tan getirmişti
Oğuzlar bu güzel adı
Diyarbekir onsuz şimdi
Bundan kırık sağ kanadı”

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan tabiat konulu şiirlerde tasvir ön plandadır. Doğa tüm güzelliğiyle okuyucunun gözünde canlandırılmak istenmiştir. “Çobanın Derdi” başlıklı şiirde çobanın hüznü ruh halinin, içinde bulunduğu ortamın güzelliğiyle tezat oluşturmaya rağmen “Karacadağ” başlıklı şiirde doğanın güzelliği şair için ilham kaynağı olmuştur.

B. ŞEKİL VE ÜSLUP

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan şiirlerde daha çok Âşık edebiyatı nazım şekilleri kullanılmışsa da Divan şiirinde kullanılan gazel, mesnevi, muhammes ve müseddes nazım şekilleri ile Servet-i Fünûn sanatçılarının kullandıkları sone nazım şekli de kullanılmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan Âşık edebiyatının koşma nazım şekliyle yazılan şiirlerin çoğu savaş-kahramanlık konuludur. Aşk ve tabiat konulu, koşma nazım biçimiyle yazılan şiirler de vardır. İhsan Hamid’in “Sen Gidince”, Reşad Hayreddin’in “Yolcu” ve “Öz Evlât”, Mustafa Şevki’nin “Çobanın Derdi”, Ziya Gökalp’ın “Karacadağ”, “Mektepli Hanım Kızların Marşı”, “Kara Destan”, “Yörük Ali”, “İzmir Bayramı”, “Niçin”, “İstida” başlıklı şiirleri koşma nazım şekliyle yazılmıştır. Bunlardan “Sen Gidince”, “Yolcu” ve “Çobanın Derdi” başlıklı şiirler aşk ve tabiat konulu olup koşmanın güzelleme türünde yazılmıştır. “Öz Evlât”,

“Kara Destan”, “Yörük Ali”, “İzmir Bayramı”, “Niçin” başlıklı şiirler ise savaş-kahramanlık konulu olup koçaklama türünde yazılmıştır.

İmzasız olarak kaleme alınan “Halk Türküleri” başlıklı şiir ise anonim halk edebiyatı nazım biçimlerinden mani nazım biçimiyle yazılmıştır.

Hamit Zülfü tarafından kaleme alınan “Alçak Yunan’a” başlıklı şiir nazım birimi ve uyak düzeni ile Fransız sonesine benzemektedir.

İhsan Hamid’in “Cennette”, Yahya Saim’in “Kan Damlası”, “Demir”in “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından” ve Ziya Gökalp’in “İngiliz’den Sakın”, “İngiliz’e”, “İzmir’de” ve “Asker Mezarlığının Kitabesi” başlıklı şiirlerinde hece ölçüsü kullanılmış olup bu şiirler nazım birimi ve kafiye düzeni bakımından Divan şiiri nazım şekillerinden mesnevi ile yazılmıştır.

Ziya Gökalp’in “Büyük Farz” ve “İşçi Kızı” imzasıyla kaleme aldığı “İktisadî Vatanperverlik” başlıklı şiirleri hece ölçüsüyle ve nazım birimi ile kafiye düzeni bakımından Divan şiirinde kullanılan gazel nazım biçimiyle yazılmıştır.

Ziya Gökalp’in “Ak Destan” ve “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Sünnet İlahisi” ve Muhammed Sıdkı’nın “Ülkemin Büyük Müncisine” başlıklı şiirleri hece ölçüsüyle yazılmış olup beşliklerle yazılması ve kafiye düzeni bakımından Divan şiiri nazım biçimlerinden muhammes nazım biçimine benzemektedir.

Ziya Gökalp’in “İpek Kozası” ve “İkinci İstida”, Yahya Saim’in “Sakarya Güneşi” ve “Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa’ya”, Ali Canip’in “İntikam Şiiri” başlıklı şiirleri herhangi bir nazım şekline uymamaktadır.

Haziran 1917’de kurulan, toplantı yeri Türk Ocağı binası ve yayın organı *Servet-i Fünûn* dergisi olan Şairler Derneği, üyelerini sanat anlayışında serbest bırakarak onlardan sadece “konuşma dilinin ve hece vezninin kullanılmasını” isteme kararı aldı. *Yeni Mecmua* (1917), *Büyük Mecmua* (1919) ve *Dergâh* (1921) dergilerinin sürekli yayınları ile şiirde dil ve veznin millileştirilmesi meselesi (Yahya Kemal gibi bazı istisnalarla) Cumhuriyet’in ilanından önce tamamıyla gerçekleşti.¹⁰⁵ 1922 yılında yayın hayatına giren *Küçük Mecmua* dergisinde de yayımlanan bütün şiirler hece ölçüsüyle yazılmıştır. Hecenin çeşitli kalıpları kullanılmıştır. Hecenin sırasıyla en çok 11’li, 8’li, 7’li, 14’lü, 15’li ve 12’li kalıpları kullanılmıştır.

¹⁰⁵ Akyüz, ss. 170-171.

“İktisadî Vatanperverlik”, “Sen Gidince”, “Öz Evlât”, “Yolcu”, “Çobanın Derdi”, “Darü’l-Eytamının Sünnet İlahisi” ve “İkinci İstida” başlıklı şiirler 4+4+3 duraklı 11’li, “Kara Destan”, “Yörük Ali”, “Ak Destan”, “İzmir Bayramı”, “İngiliz’e”, “İzmir’de”, “Asker Mezarlığının Kitabesi”, “İpek Kozası”, “Niçin”, “Alçak Yunan’a” başlıklı şiirler 6+5 duraklı 11’li, “İstida” başlıklı şiir ise duraksız 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

“Büyük Farz”, “İngiliz’den Sakın”, “Karacadağ”, “Mektepli Hanım Kızların Marşı”, “Kan Damlası” başlıklı şiirlerde hece ölçüsünün 4+4 duraklı 8’li kalıbı kullanılmıştır.

“Halk Türküleri” ve “Sakarya Güneşi” başlıklı şiirler duraksız 7’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. “Ülkemin Büyük Müncisine” başlıklı şiir duraksız 14’lü, “Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa’ya” başlıklı şiir ise 7+7 duraklı 14’lü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. “Cennette” başlıklı şiir 8+7 duraklı 15’li, “Diyarbakir Darü’l-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından” başlıklı şiiri duraksız 15’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. “İntikam Şiiri” başlıklı şiirde ise hecenin duraksız 12’li kalıbı kullanılmıştır.

1911 yılında Selanik’te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisiyle “Millî Edebiyat” deyimini ilk kez kullanılır. Millî bir edebiyat yaratmak için edebî dilin millîleştirilmesinden başlayarak “Yeni Lisan” davası ortaya atılır. Yeni Lisan davasının gerçekleştirilmesi büyük ölçüde Arapça ve Farsça gramer kaidelerinin ve bu kaidelerle yapılan tamlamaların kaldırılmasına, Arapça kelimelerin gramerce Türkçedeki kullanışlarına göre değerlendirilmesine bağlıdır. Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti mensuplarının büyük tepkilerine rağmen, Cumhuriyet’in ilanından önce konuşma dilinin edebî dilin yerini tamamıyla alması Yeni Lisan davasının gayesine ulaştığını gösterir.¹⁰⁶ *Küçük Mecmua* dergisinde de Yeni Lisan davasının etkisiyle bütün şiirlerde dil ve üslup sade olup günlük konuşma dili kullanılmıştır.

¹⁰⁶ Akyüz, ss. 167-168.

II. HİKÂYE

Geleneksel hikâye diyebileceğimiz tür, Türklerin İslâmiyet’i kabul etmelerinden önce, destanlarla ve ozanların anlattıklarıyla başlar. İslâmiyet’in kabulünden sonra ise Dede Korkut; içlerinde Hint, İran, Arap gibi Doğulu veya İslâmî unsurların birbirine karıştığı halk hikâyeleri ve Divan edebiyatındaki mesnevilerin de bu geleneğin parçaları olduğu söylenebilir. Divan edebiyatında sadece şiirin rağbet görmesi, hikâyenin bir sanat olarak kabul edilmesini ve gelişmesini önlemiş, böylece daha sonraki yıllarda bu tür için Batı edebiyatı taklit edilmeye başlanmıştır.¹⁰⁷

Giritli Aziz Efendi’nin 1796 yılında yazdığı *Muhayyemat* adlı eseri eski hikâye ve masal türü ile roman özelliklerinin karıştığı bir kitaptır. Giritli Aziz Efendi bu eserinde 18. yüzyıl İstanbul’unun günlük hayat sahnelerine yer vermiştir. İlk hikâye kitapları ise Ahmet Mithat Efendi’nin *Kıssadan Hisse* ve *Letâif-i Rivâyat* dizisidir. Ahmet Mithat, eserlerinde halk hikâyeciliği ve meddah geleneğinden gelen unsurları Batı edebiyatından aldıklarıyla birleştirmiştir. Tıpkı meddahlar gibi okuyucunun dikkatinin dağılmamasına önem vererek her hikâyeden bir hisse çıkarılması amacı doğrultusunda anlatacaklarını düzenlemiştir. Konularını yerli hayattan seçtiği bu eserlerinde eğitime ve eğlendirmeyi amaçlamıştır. Bir başka hikâye kitabı da Emin Nihat’ın 1870-1871 yılları arasında yayımlanan *Müsameretnâme* adlı eseridir. *Binbir Gece Masalları*’nın iç içe geçmiş hikâyelerini andıran bir yapıda olan bu eserin dış çerçevesi “Müsameretnâme” adıyla toplanan hikâyelerin anlatıldığı kış sohbetleridir. Bu eserdeki hikâyelerin biri dışında hepsi ülkede yaşanmış olaylardır. Hikâyede anlatıcılar ve hikâyesi anlatılanların çoğu asker ve mümeyyizdir. Esaret konusu üzerinde ısrarla durulan bu hikâyelerde tesadüflere sık rastlanır.¹⁰⁸

Samipaşazâde Sezai, Batı tekniğiyle mahalli özellikleri birleştirerek Türk edebiyatının ilk realist hikâye örneklerini *Küçük Şeyler* adlı eseriyle vermiştir. Bu eser modern hikâyeye ve romantizmden realizme geçişin bir örneği olmasından dolayı önemlidir. Sezai, bu hikâyelerinde döneminin insanını ve yaşam biçimini anlatmıştır. Uzun hikâyelerini müstakil kitapçıklar olarak neşreden Nabizâde Nâzım ise *Karabibik* adlı eseriyle yerli hikâyenin kurulmasına önemli katkılar sağlamıştır. Servet-i Fünun dönemi hikâyeciliğinin en önemli yazarı ise Halit Ziya Uşaklıgil’dir.

¹⁰⁷ Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s. 70.

¹⁰⁸ İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 168-194.

Halit Ziya hikâyelerinde dönemin baskıcı yönetiminin de etkisiyle, melankolik bir gencin ve bir şairin toplumdan kaçıp تنها bir köye sığınışını ve evliliğin kadınlara mutluluk vermediğini anlatarak kadın haklarına dikkat çekmiştir. Bunların yanında mutlu bir evlilikle sonuçlanan ideal bir aşkı anlattığı iyimser bir hikâyesi de vardır. Fecr-i Âti döneminde ise Cemil Süleyman Alyanakoğlu ile İzzet Melih Devrim hikâyeleri ile göze çarpsa da bu türde çok başarılı örnekler verdikleri söylenemez.¹⁰⁹

Milli Edebiyat dönemi hikâyelerinde fert hayatından sosyal hayata doğru genişçe bir açılmanın, tema bakımından sosyal konulara doğru büyük bir kaymanın başladığı görülür. Bu dönemin en önemli yazarı, Türk edebiyatında hikâyeciliği meslek haline getiren ilk yazar olan Ömer Seyfettin'dir. Hikâyelerinin konusunu gerçek hayattan alarak millî bilinci kuvvetlendirmek istemiştir. Konusunu Osmanlı tarihinin kahramanlıklarından alan hikâyeleri ile Türklerde kendilerine güven duygusunu arttırmak istemiştir. Yanlış Batılılaşmayı anlatan hikâyeleri ise sosyal bir hiciv karakteri taşımaktadır. Bu dönemde Ömer Seyfettin'den başka Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Aka Gündüz, Reşat Nuri, Raif Necdet Kestelli ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da hikâyeleri görülmektedir.¹¹⁰

Çalışmamızın konusu olan *Küçük Mecmua* dergisinde yayımlanan hikâyeleri konu bakımından iki başlık altında toplayabiliriz: “Savaş-Kahramanlık Konulu Hikâyeler” ve “Aşk Konulu Hikâyeler”. Ayrıca farklı bir konu veya tema etrafında yazılmış münferit hikâyeler de vardır. Bunları ise “Diğer Hikâyeler” başlığı altında değerlendireceğiz.

A. Savaş - Kahramanlık Konulu Hikâyeler

Savaş-kahramanlık konularının işlendiği hikâyelerin bir kısmı I. Dünya Savaşı ve özellikle Irak, Suriye-Filistin ve Çanakkale cephelerinde gösterilen kahramanlıklar, kazanılan zaferlerle ilgilidir. “Yüzbaşı İstanbullu Şehit Muzaffer Bey”, “Trabzonlu Ali Çavuş”, “Yüzbaşım Tepeyi Aldım”, “Kayserili Kahraman Mehmet Onbaşı” adlı hikâyelerde düşmana karşı verilen zorlu mücadele ve kahramanlıklar anlatılmıştır. Savaş-kahramanlık hikâyelerinin diğer bir kısmında ise doğrudan savaş meydanları anlatılmayıp savaşın etkisiyle ortaya çıkan durumlar ve olaylar anlatılmıştır. “Nezir'in Karısı”, “Küçük Dilsiz”, “Yetim”, “Bulunmuş

¹⁰⁹ Enginün, ss. 272-406.

¹¹⁰ Akyüz, ss. 180-189.

Mektup” adlı hikâyelerde savaşa giden kişilerin arkalarında bıraktıkları yakınlarının içinde bulundukları durum ve yaşadıkları olaylar kaleme alınmıştır.

“Çelik” imzasıyla “Kahramanlık Sahifesi” üst başlığı altında kaleme alınan “Yüzbaşı İstanbullu Şehit Muzaffer Bey”¹¹¹ adlı hikâyede bir yüzbaşının savaşta şehit düşmesi anlatılır. Yazar-anlatıcı tarafından nakledilen hikâyenin başkışisi Muzaffer Bey’dir. Muzaffer Bey İstanbullu olup fakir bir aileden gelmektedir. Ancak aldığı iyi terbiye ve okuldaki başarılarıyla on dokuz yaşında teğmen rütbesiyle orduya katılır. Zekâsı ve çalışkanlığıyla kısa sürede yüzbaşı rütbesine yükselir. Devletin uzun bir süre barışa ihtiyacı olduğunu düşünerek tanıdığı bir ailenin kızıyla evlenir. Ancak evliliğinin ilk haftasında savaş ilan edilir ve iki ay sonra eşini bırakıp Dokuzuncu Alay yaveri olarak savaşa gider. İran ve Kafkasya’dan sonra Bağdat’ın önlerine kadar ilerlerler. Burada İngilizlere karşı zafer kazanırlar. Muzaffer Bey, vazifesinden arta kalan zamanlarda eşinden gelen mektupları okur ve ona mektup yazar. Bölüğünün başında bulunan Muzaffer, bir İngiliz saldırısında hain bir kurşunla boğazından yaralanır. Şehit düşmeden önce eşinin gönderdiği bir mektup zarfını cebinden çıkararak üstüne “Beni kibleye çeviriniz. Bölüğüm intikamımı alsın.” cümlelerini yazar ve yanındaki çavuşuna verir. Üç saat daha devam eden zorlu bir mücadeleden sonra zafer kazanılır ve Yüzbaşı Muzaffer’in vasiyeti yerine getirilir. Yazar-anlatıcı hikâyenin sonunda Müslüman gençlere seslenerek onlardan, Muzaffer ve diğer şehitlerin ruhlarının rahat etmesi için intikamlarını almalarını ister.

Hikâyenin başkışisi Muzaffer Bey, küçük yaşlarda ailesinden aldığı temiz Türk terbiyesiyle şerefli bir hayat sürer ve yine şerefiyle şehit olur. Şehit düşmeden önce yazdığı “Beni kibleye çeviriniz. Bölüğüm intikamımı alsın.” cümleleri onun dinine, vatanına ve milletine gönülden bağlı olduğunu gösterir. Muzaffer Bey ölürken vatansever kişiliğini, iki aylık eşini aklına getirmeden sadece vatanını ve dinini düşünerek sergiler.

“Çelik”in “Trabzonlu Ali Çavuş”¹¹² adlı hikâyesinde Ali Çavuş’un savaşta yaşadıkları anlatılır. Yazar-anlatıcı tarafından kaleme alınan hikâyede, hikâyenin başkışisinin çocukluk hayatının bilinmediği söylenir. Ali, Trabzon’un Hamsi köyünde doğmuştur. Bıyıkları terlemeye başladığı zaman askere alınır. Zekiliği, çevikliği ve eğlenceli kişiliğiyle bütün tabur ve bölük arkadaşlarına kendini sevdirebilir. Kısa sürede

¹¹¹ Sayı: 2, 12 Haziran 1338, ss. 3-6.

¹¹² Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 6-9.

onbaşıliğa terfi eder. Eğitim ve görev sırasında çok ciddi, bölük haricinde neşeli ve samimi olan Ali'nin kısa zamanda aldığı terfi kimseyi rahatsız etmez. Çeşitli muharebelerden sonra Ali ve arkadaşları Irak'a kadar ilerler. Bir müddet sonra Ali'nin kahramanlıkları hakkında hikâyeler anlatılmaya başlanır. Dalabha muharebesinde ağır yaralanan Ali şehitler arasına konur. Kumandan, zaferin ardından şehitlere minnetle bakarken Ali'nin yaşadığını fark eder. Ali, kumandanına köyde kendisini bekleyen Zühre'ye döneceğine dair söz verdiğini anlatır. Kumandan, Ali'yi hastaneye gönderir. Üç ay sonra bir zafer gününün ardından tertip olunan alay eğlencesinde Ali elinde kemeçesiyle görünür. Durmak bilmeyen bir İngiliz saldırısı karşısında Ali ve arkadaşları kahramanca mücadele ederek zafer kazanırlar. Akşamüzeri sağ kolunda iki düşman tüfeğiyle kumandanın karşısına çıkan Ali'nin sol kolu mücadelede kopmuştur. Ali'yi kolsuz gören kumandan bütün neşesini kaybeder. Ali savaş sırasında olanları anlatarak tüfeğin birini kumandana verir, diğerini köye götürmek ister. Kumandanına, kopan kolunun yerine tüfekle gidip Zühre'nin kendisini kabul etmesini isteyeceğini söyler. Gözü yaşlı kumandan, Ali'ye madalyasını takar ve tüfeği verir. Hikâyenin sonunda yazar-anlatıcı, Ali'nin Zühre'ye kavuşup kavuşmadığını bilmediğini belirtir.

Hikâyenin başkişisi Trabzonlu Ali Çavuş bir saldırıda sol kolunu kaybetmesine rağmen eğlenceli kişiliğinden, vatana ve Zühre'ye olan sevgisinden vazgeçmez. Vatani için yaptığı fedakârlıklar onu umutsuzluğa sürüklemeyiz. Mücadeleci ve eğlenceli kişiliği her türlü hadisede gözler önüne serilir.

27/6/38 tarihli ve “Demir” imzalı “Yüzbaşım Tepeyi Aldım”¹¹³ adlı hikâyede piyade mülazımı Ahmet'in savaşta şehit düşmesi anlatılır. Hikâyenin başkişisi Erzurumlu piyade mülazımı Ahmet, alayında herkes tarafından sevilen biridir. Arkadaşları çok cesur olan bu yiğit zabite Küçük Ahmet derler ve onun Çanakkale'deki kahramanlık menkıbelerinden bahsederler. 1331 yılının soğuk bir mart ayında Meydan Tepe'nin savunması Küçük Ahmet'in taburuna emrolunur. Ruslarla yapılan mücadeleyi Küçük Ahmet'in düşman siperlerine attığı bomba başlatır. Ahmet ve arkadaşları düşmanla korkusuzca savaşır. Ancak Ahmet göğsüne isabet eden bir düşman mermisiyle şehit düşer. Şehit düşmeden önce son cümlesi “Yüzbaşım tepeyi aldım.” olur. Ahmet şehit olduğunda on dokuz yaşındadır.

¹¹³ Sayı: 5, 3 Temmuz 1338, ss. 19-20.

Hikâyenin başkişisi Erzurumlu piyade mülazımı Ahmet, küçük yaşta olmasına rağmen vatani ve milleti için kahramanca savaşmış şehit olmuştur. Son nefesinde bile düşündüğü tek şey kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirmektir.

“Çelik” tarafından kaleme alınan “Kayserili Kahraman Mehmet Onbaşı”¹¹⁴ adlı hikâyede Mehmet Onbaşı'nın Bağdat'ta İngilizlere karşı gösterdiği kahramanlık anlatılır. 9 Teşrinisani 1331 tarihinde Tak-ı Kisra civarında müthiş bir muharebe başlar. İngilizler Irak'a saldırır. İngilizler muvaffak olmaya başlayınca 44. Kayseri Alayı Bağdat'a gelir. Kayserili Mehmet Onbaşı ayağının tozuyla Süleyman Bey Hazretlerinin türbesine gider ve dua eder. Mehmet Onbaşı sekiz kişilik mangasıyla İngilizlerin kendilerinden aldıkları sekiz topu müthiş bir mücadeleyle geri alır. Akşam topları kumandanına teslim ederken sadece mangasının beş şehidi için Fatiha okunmasını ister. Bu savaşta Bağdat kurtulur. Zaferden dört gün sonra İngiliz askerlerinin başlattığı muharebe Kayserili Mehmet Onbaşı'nın yeni bir kahramanlığına vesile olur. Mehmet Onbaşı, Fatih Sultan Mehmet'in atını denize sürerek düşman donanmasına hücum ettiği gibi, yaya olarak mangasıyla Dicle Nehri'ndeki İngiliz gambotuna hücum eder. Zayıtsız olarak gambotu ele geçirirler. O gün de İngilizlere karşı zafer kazanılır. Mehmet Onbaşı bu kahramanlığına karşı maddî hiçbir mükâfatı kabul etmez. Yalnızca gambota Süleyman Bey adının verilmesini ve zaferin Kayserililere ithaf edilmesini ister. Ricası kabul olunur. Arkadaşları da bu davranışı üzerine adının başına Kayserili Kahraman sıfatını eklerler. Yazar-anlatıcı hikâyenin sonunda anne babalara seslenerek onlardan doğacak olan çocukların sağ kulağına ezan, sol kulağına kin ve nefret türküleri okumalarını ister.

Hikâyenin başkişisi Kayserili Mehmet Onbaşı dinine, vatanına ve milletine bağlı bir askerdir. Ayağının tozuyla Süleyman Bey'in türbesine giderek dua etmesi, kendilerinden sayıca üstün olan düşmanla kaçmadan, korkusuzca savaşması ve kahramanlıkları karşısında maddî mükâfatları kabul etmemesi onun ne kadar şerefli ve sağlam bir karaktere sahip olduğunu gösterir.

¹¹⁴ Sayı: 8, 24 Temmuz 1338, ss. 15-18.

İhsan Hamit tarafından kaleme alınan “Nezir’in Karısı”¹¹⁵ adlı hikâye savaşa gidenlerin ardında bıraktıkları kişilerin yaşadıkları olaylarla ilgilidir. Hikâyede olaylar daha çok Nezir’in karısı Zeynep’in başından geçer. Nezir, Teselya ovalarında kaybolmuş Ahmet Kâhya’nın oğludur. Nezir’in dedesi de Rus muharebesinde şehit düşmüştür. Nezir, köy beyinin yakınlığı ve okuyup yazması sayesinde ara sıra kasabaya giderek bilgili ve kültürlü insanlarla temasta bulunmakla kendisini geliştirmiştir. Akranlarına benzememesi, onlardan üstünlüğü sayesinde köyün en güzel kızı Zeynep’le evlenmiştir. Savaş ilan edilince Nezir de askere alınır. Dedesinin ve babasının intikamını alma duygusu onu her türlü tehlike karşısında kayıtsız bırakır. Hazırlık yapmaları için herkese üç gün süre verilir. Nezir bu üç günü karısı Zeynep ve çocuğuyla geçirir. Köylülerin üzerindeki saygınlığının o savaşa gidince de devam edeceğini düşünür. Nezir savaşa gittiğinde Zeynep kimsesizliğin üzüntüsüyle yas tutmaya başlar. İlk zamanlar ara sıra Nezir’den mektup gelir. Bir müddet sonra bu mektuplar kesilir ve altı ay boyunca Nezir’den hiç mektup gelmez. Bir süre sonra hava değişimi için köye dönenlerden Nezir’in şehit düştüğü öğrenilir. Bu haberden sonra Zeynep ıstırap içinde oğlunun geleceğini düşünür. Köylülerin de Zeynep’e karşı muameleleri değişir. Köy beyi birkaç parça tarlayı ele geçirir. Zeynep hükümetten yardım ister ancak bundan bir sonuç çıkmaz. Son çare olarak Nezir’in amcasının oğlu Osman’dan yardım ister. Osman da kendisiyle evlenmesi şartıyla yardım edeceğini söyler. Zeynep üzgün şekilde evine döner. Günlerce düşündükten sonra oğlunun geleceği için evlenmeyi kabul eder ve evlenirler. Çok sıcak bir yaz günü esareten dönen gençler köye girer. Onların arasında Nezir’i gören Zeynep olduğu yere düşer, bayılır.

Hikâyenin başkişisi Zeynep, eşine ve çocuğuna bağlı bir kadındır. Önce annesini ve babasını kaybetmiştir. Kocasını Nezir’in de şehit düştüğü haberini aldıktan sonra onu hayata bağlayan tek şey oğlu olmuştur. Oğlunun geleceği için türlü sıkıntılara katlanır. İçinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için çareler arar. Hükümetten de yardım göremeyince oğlunun geleceği için kocasının amcasının oğlu Osman’la istemeyerek evlenir. Bu durum Zeynep’in oğlu için büyük bir fedakârlığı göze aldığını gösterir.

¹¹⁵ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, ss. 14-18.

İmzasız olarak kaleme alınan “Küçük Dilsiz”¹¹⁶ adlı hikâyede babası şehit olmuş, annesi de vefat etmiş bir çocuğun durumu anlatılır. Bu küçük hikâyenin başkişisi siyah gözlü, masum çehreli bir çocuktur. Yazar-anlatıcıyı ne zaman görse hemen yanına gider, gözlerini gözlerine diker, incecik kollarını yazarın beline dolar. Yazar-anlatıcı da o zaman bu minik kalbin teşekkürlerini duyduğunu söyler. Bu minik şehit yavrusu yazar-anlatıcıya babasının bir muharebede şehit olduğunu, annesinin fakirliğe dayanamayıp hasta düştüğünü, düşmanın yurtlarına girdiği bir gün kaçarlarırken annesinin yolda daha da fenalaştığını, sonunda kışın soğuklarına dayanamayıp hayata gözlerini yumduğunu anlatır. Annesi öldükten sonra Diyarbakır’a kadar geldiğini söyler. Yazar-anlatıcı, çocuğun anlattıklarını gözyaşları içinde dinler. Bu minik yavrunun Darü’l-Eytam’da kendisi gibi şehit çocuklarıyla mutlu bir şekilde yaşayıp sanat öğrendiğini belirtir.

“Demir”in “Yetim”¹¹⁷ adlı hikâyesinde babası şehit olmuş, annesi de yoksulluktan vefat etmiş olan bir çocuğun Eytamhane’ye verilmesi anlatılır. Hikâye yazar-anlatıcı tarafından kaleme alınmıştır. Hikâyenin başkişisi çocuk, babası askerdeyken dünyaya gelir. Annesiyle babası evlendikten üç ay sonra babası savaş nedeniyle askere çağrılır. Annesi de küçük bir kulübede karnında bebeğiyle yalnız kalır. Zavallı genç kadın bebeğini kucağına alınca çok mutlu olur. Kocasından ayrı kalmasının tesellisi kucağındaki oğludur. Bütün arzusu kocasının askerden köye dönmesidir. Ancak yıllar geçmesine rağmen kocası dönmez. Genç kadın kocasından ümidi keser. Artık sadece oğlu için yaşar. Yıllar geçtikçe elinde avucunda hiçbir şey kalmaz, yiyecek bir avuç buğday bile bulamaz. Açlık ve yoksulluğa dayanamayan kadın hasta düşer. Bir süre sonra da hayata gözlerini yumarak çok sevdiği oğlundan ayrılır. Yetim yavru annesi öldüğünde altı yaşındadır. Solgun yüzü ve çıplak bedeniyle sokakta kalır, dilencilığe bile başlar. Bir süre sonra Eytamhane’ye alınır. Yazar-anlatıcı eğer Eytamhane olmasaydı bu minik yavrunun suyu çekilmiş bir fidan gibi kuruyup gideceğini söyler.

Ali Nüzhet tarafından kaleme alınan “Bulunmuş Mektup”¹¹⁸ adlı hikâyede yazar-anlatıcının çarşıda bulduğu bir mektup neşredilir. Mütarekeden sonra Rusya’dan zabıtlar ve askerler haftada ya da ayda bir birer kafil olarak gelirler.

¹¹⁶ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1338, ss. 11-12.

¹¹⁷ Sayı: 32, 19 Şubat 1339, ss. 11-12.

¹¹⁸ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 6-8.

İstirap dolu günlerin birinde yazar-anlatıcı, çarşıda yere düşmüş mavi renkte bir zarf bulur. Zarf Halep’te Cemil Efendi isimli birine yazılmıştır. Yazar zarfı açar ve okur. Sahibinden izin almadığı için ruhundan af dileyerek mektubu neşreder. Mektubu yazan kişinin esaretten vakit buldukça hayatından, arkadaşlarından, okuduğu kitaplardan, dolaştığı yerlerden edindiği izlenimlerini yazdığı, karşıdaki kişinin de ona memleketten, dostlardan, akrabalarından haber verdiği anlaşılır. Mektubu yazan kişi İngilizlerin İstanbul’a girdiğini haber aldıktan sonra sarsıldığını, akşamları arkadaşlarıyla toplanıp dertleştiklerini, vatanlarından ayrı kalmanın üzüntüsüyle hüznülediklerini söyler. Bir gün Rusların kendilerini bırakacaklarını duyduklarını ancak buna şüphe ile yaklaştıklarını söyleyerek karargâh kumandanı Haşim Bey’in mütareke olduğunu söylemesiyle bu habere inandıklarını belirtir. Halep istila edildiği için oraya gitmeyeceğini, Diyarbakır’da bulunduğunu söyleyerek arkadaşına neler yaptığını, hangi gözetleme yerinde olduğunu, nasıl dayanabildiğini sorar. Uygun bir zamanda annesini de Diyarbakır’a aldıracağını söyleyerek mektubunu sonlandırır. Hikâyenin sonunda yazar-anlatıcı, mektuptaki imzanın “c” ve “n” harflerinden ibaret olduğunu söyleyerek mektubun sahibine nerede olduğunu sorar.

Savaş ve kahramanlığı konu alan hikâye ve romanlar Tanzimat Edebiyatı Dönemi’nden itibaren görülmeye başlar. Tanzimat döneminde Ahmet Mithat Efendi’nin *Süleyman Musli* adlı romanında Haçlı Seferleri sırasında Süleyman Musli’nin Kudüs, Diyarbakır, Mezopotamya ve Alamut Kalesi’nden İstanbul’a kadar uzanan bölgelerde yaptığı kahramanlıklar anlatılır. *Gönüllü* adlı romanı Osmanlı-Yunan Savaşı’nı konu alır. Namık Kemal’in *Cezmi* adlı romanı da konusunu Osmanlı-İran Savaşı’ndan alır. II. Abdülhamit’in uyguladığı baskıcı politika sebebiyle Tanzimat Edebiyatı’nın ikinci döneminden Milli Edebiyat Dönemi’ne kadar savaş ve kahramanlık konulu edebî eserlere rastlanmaz. Bu dönemlerde yazarlar genellikle bireysel konularda eserler vermişlerdir. Milli Edebiyat Dönemi’nde ise Halide Edip Adivar’ın *Şebben’in Kara Hüseyin*, *Efenin Hikâyesi*, *Bayrağımızın Altında*, *Seyyit Onbaşı*, *Mustafa Onbaşı*, *Afyon’a Doğru* ve *Zeynep’im Zeynep’im* adlı hikâyeleriyle *Dağa Çıkan Kurt* ve *Ateşten Gömlek* adlı romanları savaşı ve savaşın cephe gerisindeki yansımalarını anlatarak Milli Mücadele’ye destek verir. *Ateşten Gömlek* Türk milletinin Milli Mücadelesi’ni ebedileştiren temel eserlerin başında gelir. Refik Halit Karay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Fecr-i Âti*’ye mensup yazarlar olsalar da Refik Halit *Memleket Hikâyeleri*, Yakup Kadri de

Milli Mücadele’yi destekleyen hikâye ve romanlarıyla Memleket Edebiyatı hareketine katılmışlardır. Ağırlaşan savaş şartları zamanla onları, Türk milletinin maruz kaldığı olayları yazmaya sevk etmiştir. Milli Edebiyat Dönemi’nde savaş-kahramanlık konulu hikâyeleriyle dikkat çeken yazarların başında Ömer Seyfettin gelir. Balkanlarda bölük komutanlığı yaptığı günler ve Yunanlılara esir düşerek Naflıyon kasabasında geçirdiği on ay onu derinden etkiler. Balkanları ve Çanakkale Savaşı’nı anlatan hikâyelerinde de bu etki görülür.¹¹⁹

Milli Mücadele döneminde çıkmaya başlayan *Küçük Mecmua* dergisinde yayımlanan hikâyelerin çoğu, savaşın ağır şartlarının etkisi ve okuyucunun motive edilmesi gerekliliği sebepleriyle “savaş-kahramanlık” konuludur. Memleket Edebiyatı içinde değerlendirilebilecek bu hikâyelerde konu itibarıyla cephe ve cephe gerisine yer verilerek Milli Mücadele desteklenmiş ve her yönüyle okura yansıtılmak istenmiştir. Her ne kadar Irak ve Suriye-Filistin cephelerinde savaş kaybedilmişse de bu hikâyelerde savaşın kazanıldığına dair olaylara yer verilerek devletin güçlü olduğu mesajı ön plana çıkarılmıştır. Hikâyelerde kişi, zaman, mekân tasvirlerinden ziyade kahramanlık, fedakârlık ön plandadır. Savaşta gösterilen kahramanlık ve fedakârlığa karşı ailelerin parçalanmasına, kadınların ve çocukların zor durumda kalmasına şahit oluruz. Savaş ve onun getirdiği yoksullukla beraber insanlar, istemedikleri şeyleri yapmaya mecbur kalırlar. Cephe gerisini konu alan bu hikâyelerde babasını şehit verdikten sonra açlık ve yoksulluk sebebiyle annesini de kaybeden çocukları himayesine alan Darü’l Eytam’ın önemi üzerinde de durulur. Vatanın düşman işgalinden kurtarılmasında dini inançlara da dikkat çekilerek İslamiyet’in de düşman baskısından kurtarılması gerektiği mesajı verilir. Türk terbiyesi, Türklük bilinci, millî ve manevî değerler de hikâyelerde vurgulanan diğer önemli konulardır.

B. Aşk Konulu Hikâyeler

Hamit Zülfü’nün “Baharda Çoban”¹²⁰ adlı hikâyesi bir tabiat tasviri ile başlar. Kahraman-anlatıcı uyandığında manda ve inek sağan işçi kadınları, bağırarak süt isteyen buzağıları, gübre yığınları üzerinde öten horozları, süt veren koyunları ve annelerinin arkalarında koşuşturan küçük tayları görür. Renkli çiçeklerle süslenmiş yeşil çimen üzerinde bir çoban kaval çalar. Çobanın aşk nağmeleri çok uzun sürmez.

¹¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Enginün, ss. 217-448.

¹²⁰ Sayı: 10, 7 Ağustos 1338, ss. 11-14.

Birden kalkıp silkinir. Kavalı atıp koşar ve gül fidanları ile yeni açılmış meyve ağaçlarının arasında kaybolur. Kahraman-anlatıcı, çobanın bu ani hareketini şaşkınlıkla izler. Aradan yarım saat geçmesine rağmen çoban geri dönmez. Kahraman-anlatıcı yarım saat boyunca yoğurt ve peynir hazırlamak için süthanede çalışan işçileri, kış için yakacak şeyler toplayanları, koşuşturan inekleri ve mandaları izler. Uzun zaman geçer, akşam olur. Fakat çobandan hala bir haber yoktur. Hayvanlar ağıllarına girer, köylüler evlerine çekilir. Hava tamamen kararır, gece yarısı olur. Çoban hala gelmez. Etrafta hiç ses yoktur. Birden bu sessizliği köpeklerin ulumaları bozar. Köylüler evlerinden çıkarak gelen adamla konuşurlar. Ancak konuşma uzun sürmeden ağlamalar, feryatlar duyulur. Kahraman-anlatıcı ne olduğunu anlamak için gelen adamın yanına gider. Adam altmışlı yaşlardadır ve onun da gözlerinde matem vardır. Yaşlı adam çobanın öldüğü haberini getirmiştir. Kahraman-anlatıcı hemen birkaç arkadaşıyla mezarlığa gider. Çobanı çiçeklerle ve çimenlerle süslenmiş, taze bir mezarın üzerinde bulurlar. Çoban sevgilisinin mezarını çiçeklerle süsledikten sonra hıçkıra hıçkıra ağlayarak mezarın başında hayata gözlerini yummuştur.

Kahraman-anlatıcı bakış açısıyla kaleme alınan hikâyede tabiat ve bahar tasviri ön plandadır. Çobanın kavalını aşk nağmeleriyle inletmesinden acı çektiği anlaşılır. Çoban sonunda çok sevdiği sevgilisini kaybetmenin acısına dayanamamış, onun mezarı başında ölmüştür.

Ali Nüzhet tarafından kaleme alınan “Köylü Ahmet’in Aşkı”¹²¹ başlıklı hikâyede sevdiği kıza kavuşamayan fakir bir genç anlatılır. Kahraman-anlatıcı bakış açısıyla yazılan hikâyenin başkişisi Ahmet, Diyarbakır’a üç saat mesafede bir köyde ikamet eder. Ahmet yirmi-yirmi beş yaşlarında hoş sohbet, çalışkan bir gençtir. Fakir olduğu için zengin çiftçilerin hayvanlarını otlatır, harmandan saman taşır, çobanlık eder. Bir süre sonra Ahmet’in yüzü solmaya başlar. Bir gün kahraman-anlatıcı pınar başından dönen Ahmet’i görür. Derdinin ne olduğunu sorar. Ahmet ilk başta söylemek istemez. Kahraman-anlatıcı biraz ısrar edince testileri yere bırakıp ellerini ovuşturur, söyleyecek gibi olur. Ancak hemen bundan vazgeçer. Tekrar testileri yüklenip yavaş yavaş uzaklaşır. Aradan yıllar geçer. Ahmet günden güne daha kötü olmaktadır. Ahmet’in bu hali köyde birçok kişinin dikkatini çeker. Aradan epey zaman geçtikten sonra köyün ihtiyarı Musa, kahraman-anlatıcının yanına gelerek

¹²¹ Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 14-16.

Ahmet'in muhtarın kızı Fatma'yı sevdiğini, kızı babasından istediğini ancak kızın babasının, Ahmet'i fakirliğinden dolayı reddettiğini anlatır. Bu olaydan sonra artık Ahmet'in hiçbir işi layıkıyla yapamadığını, onu çobanlıkta kullanamayacaklarını ekler. Sonra Ahmet'in yerine başka biri tutulur. Ahmet artık serseri bir şekilde dolaşır, pınar başında acı acı maniler söyler, ceviz ağacının gölgesinde kaval çalar. Bir süre sonra Fatma'nın köyün zenginlerinden Rüstem Ağa'nın oğluyla nişanlandığı duyulur. Fatma ilk başta nişanlanmayı kabul etmese de babasının tehditlerine dayanamayarak çaresiz bir şekilde buna razı olur. Ahmet'in rakibine sert nazarlarla baktığını gören köylüler Ahmet'i köyden kovarlar. Aradan üç yıl geçer. Ahmet'in civar köylerden birinde sessiz sakin yaşadığı duyulur. Haziran ayının sıcak günlerinin birinde kahraman-anlatıcı köye gider. Ceviz ağacının gölgesinde dinlenmek için hızlı adımlarla yürür. Birinin ağladığını duyar. Biraz daha yaklaşınca ceviz ağacının altında bir mezarın üzerinde kapanmış ağlayan bir kadın görür. Birinin yaklaştığını fark eden kadın başını kaldırıncı kahraman-anlatıcı onun Fatma olduğunu anlar. Mezarın kime ait olduğunu sorar. Fatma hıçkırarak Ahmet'in mezarı olduğunu söyler ve uzaklaşır. Kahraman-anlatıcı köye döndüğünde gözleri dolu dolu olan Musa ile karşılaşır. Musa, Ahmet'in gittiği köyde geceleri sabahlara kadar ibadet ettiğini, zaman zaman ağladığını, öleceğine yakın da sevgilisinin çok sevdiği o ceviz ağacının altına defnedilmesini vasiyet ettiğini anlatır. Kahraman-anlatıcı, o günden sonra ne zaman Ahmet'e ait bir söz açılrsa bütün köylünün göğsünde bir acı kabardığını hissettiğini söyler.

Hikâyenin başkişisi Ahmet, hassas mizaçlı bir gençtir. Sevdiği kız Fatma'ya kavuşamayınca günden güne erir. Fatma bir başkasıyla nişanlanmasına rağmen ondan vazgeçmez. Bu da Ahmet'in aşkına bağlı biri olduğunu gösterir. Fatma'nın da Ahmet'i sevdiği, Rüstem Ağa'nın oğluyla nişanlanmayı reddetmesiyle sezdirilir. Hikâyenin sonunda Ahmet'in mezarının başında ağlamasıyla Ahmet'i sevdiği ortaya çıkar.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan aşk konulu hikâyelerde sevgiliye kavuşamama ve bunun sonucunda sevgiliye duyulan hasretle gelen ölüm temaları işlenmiştir. Sevgililerin kavuşamamalarının başlıca sebebi hikâyelerin erkek başkişilerinin fakir ve çoban olmasıdır. “Baharda Çoban” adlı hikâyede çoban, sevgilisinin ölüm acısına dayanamayarak mezarı başında ölmüştür. “Köylü Ahmet'in Aşk” adlı hikâyenin sonunda ise Fatma'yı sevgilisinin mezarı başında ağlarken

görürüz. Bu hikâyelerde tabiat ve mekân tasvirleri ön plandadır. “Baharda Çoban” adlı hikâyedeki canlı, renkli tabiat ve mekân tasvirleri hüznü çobanın ruh hali ve hikâyede işlenen ölüm teması ile tezat oluştururken “Köylü Ahmet’in Aşkı” adlı hikâyedeki mekân tasviri hikâyenin atmosferine uygundur.

C. Diğer Hikâyeler

Said Nafiz’in “Bir Rüya”¹²² adlı hikâyesi kahraman-anlatıcı bakış açısıyla nakledilmiştir. Hikâyenin başkişisi bir gece vakti ıssız ve büyük bir çölde müthiş bir enkaz yığınının ortasındadır. Her yerde ölüm havası vardır. Bir süre sonra kemerleri çökmüş, büyük bir kapıdan bir kadın girer. Uzun saçlı kadının başı açıktır ve arkasında boğazına kadar bütün vücudunu ve ellerini saran siyah bir örtü vardır. Gözleri iki iri inci gibi parlar ve yüzünde derin bir melal ve matem vardır. Kahraman-anlatıcı kadını görür görmez tanır, kadın da onu karşısında görünce şaşırır. Kahraman-anlatıcı koşarak gidip kadının ellerini öper. Sonra kadın, bulundukları yerin önceden muhteşem, büyüleyici güzellikte bir yer olduğunu, orada yakışıklı oğulları ve dünyada eşi benzeri olmayan tahtın üzerinde oturan kızı Hüsn ü Aşk perisi ile mutlu bir yaşam sürdüğünü, sonra nedenini anlayamadığı bir şekilde bütün bu güzelliklerin birer birer söndüğünü ve çocuklarının yasıyla kendisinin de solduğunu anlatır. Her gün o harabede dolaşıp dua ettiğini söyleyerek kahraman-anlatıcının da dua etmesini ister. Artık gün doğmak üzeredir. Kahraman-anlatıcı kadına, güzel annem diye hitap eder ve ona çölün ortasında görünen altı minareli, beyaz binaya gitmeyi teklif eder. Kadın yüzünde ümit ve tebessümle kabul eder ve binaya doğru yürümeye başlarlar. Kahraman-anlatıcı uyandığında sabah olmuştur ve gördüğü rüyanın tatlılığını ruhunda hisseder.

Ali Nüzhet tarafından kaleme alınan “Küçük Hikmet”¹²³ adlı hikâyede Hikmet’in küçük yaşlardan beri yaşadığı sıkıntıların üstesinden gelerek sonunda annesi ve kardeşiyle mutlu bir hayata kavuştuğu anlatılır. Kahraman-anlatıcı tarafından nakledilen hikâyenin başkişisi Hikmet, Bitlis’in Kasrik köyünde doğmuştur. Rus istilasından önce ilk büyük muhacir kfilesiyle Diyarbakır’a gelir. On-on iki yaşlarında zayıf ama çalışkan bir çocuktur. Kahraman-anlatıcının dört senelik arkadaşıdır. Annesi ve küçük kardeşiyle Diyarbakır’da garip ve kimsesizdir. Üçü de geldikleri gün bir lokma ekmek yiyemezler. Sonra Hikmet, komşuları

¹²² Sayı: 3, 19 Haziran 1338, ss. 5-8.

¹²³ Sayı: 9, 30 Temmuz 1338, ss. 14-16.

mütekaid Ahmet Efendi'nin verdiği yüz kuruş sermaye ile seyyar bir dükkân açar. Namusuyla çalışması sayesinde kısa sürede kendisini bütün mahalleye sevdirebilir. Birkaç ay sonra Hikmet kaybolur. Herkes Küçük Hikmet'i merak eder. Hikmet hastalanmıştır. Hemen doktor götürülür. Bir süre sonra hastalıktan kurtulan Hikmet tekrar çalışmaya başlar. Kahraman-anlatıcının Hikmet'le arkadaşlığı üç yıl daha devam eder. Hikmet bütün ıstıraplarını neşesiyle dağıtır. Onunla birkaç günde bir görüşmek kahraman-anlatıcı için bir ihtiyaç haline gelir. Bir süre sonra Küçük Hikmet tekrar ortadan kaybolur. Kahraman-anlatıcı arkadaşı için endişelenir. Evine gidip bakar fakat evleri boştur. Sonra Hikmet'in ailesiyle birlikte bir kafileye katılarak gittiğini haber alır. Kahraman-anlatıcı bir yandan Hikmet'in memleketine kavuşacağını düşünüp sevinir, bir yandan da yolda başına kötü bir şey gelmiş olacağından endişelenir. Aradan epey zaman geçtikten sonra mütekaid Ahmet kahraman-anlatıcının evine gider ve Hikmet'ten haber aldığını söyler. Hikmet köyüne uğrayan Diyarbakırlı bir gezgin satıcıya mütekaid Ahmet'i tarif etmiştir. Ona sermaye olarak verdiği yüz kuruş ve bir hediyeyle beraber annesinin hayatta olduğu, kardeşinin büyüdüğü ve işlerinin yolunda gittiği haberini göndermiştir. O gün bu haber bütün mahalleye yayılır ve Hikmet'i tanıyan herkes çok sevinir.

Hikâyenin başkışisi Hikmet ailesine düşkün ve borcuna sadıktır. Çalışkan, neşeli ve vefakâr kişiliğiyle herkes tarafından sevilir. Mütekaid Ahmet ise yıllarca devlete birçok hizmetlerde bulunmuş, düşkünlere daima yardım eden, herkes tarafından sevilen yaşlı bir adamdır.

“Diğer Hikâyeler” başlığı altında incelediğimiz hikâyelerde umut etmenin, çalışıp kazanmanın, iyiliğin ve dürüstlüğün önemi üzerinde durulmuştur. Hikâyelerin mutlu sonla bitmesi, okuyuculara çok yakında içinde bulundukları zor şartların biteceğini ve güzel günlere kavuşacaklarını işaret etmesi bakımından önemlidir.

III. MASAL

Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte ortaya çıkan, olağanüstü kahramanların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür¹²⁴ olarak tanımlayabileceğimiz masalın esas özelliklerinden biri seri ve kısa bir anlatma tekniğine sahip olmasıdır. Olayların hızla gelişmesi de özelliklerinden biridir. Konuşmalar da olayın heyecanını destekleyen ikincil unsurlardır. Masalın diğer önemli hususiyeti de olayın geçmiş bir zamana ait olduğunun sürekli belirtilmesidir. Ayrıca masal, halk edebiyatı türleri içinde, hayal ürünü olduğu en çok hatırlatılan türdür. Tekerlemeler de masalın bu özelliğini hatırlatan unsurlardır.¹²⁵

Türk masalı üzerine en eski bilgiler 13. yüzyıl şairi Mevlana Celâleddin Rumî'nin eserlerinde bulunmaktadır. Bunlar daha çok hayvan masallarıdır. Hayvan masallarının derlendiği Hint asıllı *Pançatantra*'nın Arapçası olan *Kelile ve Dimne* adlı eseri 14. yüzyılda Hoca Mesut Türkçeye çevirmiştir. 14. yüzyılda Lâmiî Çelebi ve oğlunun birlikte yazdığı *Latâ'if* adlı eser de masal araştırmaları için önemli bir kaynaktır. *Binbir Gece Hikâyeleri*, *Farac ba'd Aş-şidda*, *Tûtinâme*, *Kırk Vezir Hikâyeleri* vb. gibi kitaplar da çeşitli tarihlerde Türkçeye çevrilmiştir. Bunlardan sözlü Türk masal geleneğine birçok masalların ya da masal motiflerinin, epizotlarının geçmiş ve Türk masalında erimiş olduğu söylenebilir. Doğulu eserlerin çevrilmesinden sonra Türk yazarları Batılı eserlere yöneldiler de eski anlatma geleneğinin etkisinden kurtulamamışlardır. Modern hikâye ve romanın masalla alışverişi Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı kitabı gibi eserlerde görülmeye başlanır. Bu çılgır 1910 yılından sonra Milli Edebiyat Akımı adıyla anılır ve Ziya Gökalp gibi Türk halk kültürünü Türk edebiyatı ve sanatının gelişmesi için bir kaynak sayan yazarlarla başlar. Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Sabahattin Ali ve Necip Fazıl'ın bazı eserlerinde de masal etkisi görülür. Eflatun Cem Güney ve Tahir Alangu ise Türk masalları üzerine önemli çalışmaları olmuş isimlerdir. Masal türünde en eski kitap olan, on dört halk masalından oluşan, yazarı ve ilk yayın tarihi belli olmayan *Billur Köşk* adlı kitabı 1961'de Tahir Alangu yayımlamıştır.¹²⁶

Büyük sayıda Türk masalının ilk derlemesi Ignacz Kunos'a aittir. Radloff, Friedrich Giese, Georg Jacob, Theodor Menzel Türk masallarını derlemiş ve

¹²⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MASAL, (20.10.2017).

¹²⁵ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Adam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 64.

¹²⁶ Pertev Naili Boratav, **Az Gittik Uz Gittik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, ss. 399-424.

yayımlamışlardır. Türklerde ise masal konusunda ilk eser 1912/13'te basılan K. D. imzalı yazarın *Türk Masalları* adlı kitabıdır. Masalların Türk halk kültürünü anlayıp değerlendirmek, onlardan esinlenerek milli bir edebiyat yaratmak ve edebiyatı geliştirmek bakımından önemi üzerinde ilk duran ve bu amaçla ilk derlemeleri yapan Ziya Gökalp olmuştur. Diyarbakır'da derlemiş ve *Küçük Mecmua*'da yayımlamış olduğu masalları *Altın Işık* adlı kitabında yayımlamıştır.¹²⁷

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan masalları konu bakımından iki başlık altında toplayabiliriz: Sosyal konulu masallar, aşk konulu masallar. Ayrıca farklı bir konu veya tema etrafında yazılmış münferit masallar da vardır. Bunları ise “Diğer Masallar” başlığı altında değerlendireceğiz.

A. Aşk Konulu Masallar

Dergide yer alan “Yılan Bey’le Piltan Bey”, “Kuğular”, “Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan”, “Keşiş Ne Gördün?”, “Pekmezci Anne” ve “Üç Kardeş” adlı masallar aşk konulu masallardır.

Ziya Gökalp’in kaleme aldığı “Yılan Bey’le Piltan Bey”¹²⁸ adlı masalda çocuğu olmayan bir padişah bir gün namazdan sonra “Allah’ım bana bir evlat ver. Hanım sultan bir yılan doğursa bile razıyım.” diye dua eder. Çok geçmeden hanım sultan gebe kalır. Dokuz ay sonra doğum geldiğinde hanım sultana dokunan ebe ölür. Bundan dolayı bütün ebeler gizlenir. Padişah imamdan derhal ebe bulmasını ister. Bulamazsa başının kesileceğini söyler. İmam eve gidince durumu telaşlı bir şekilde karısına anlatır. Karısı da üvey kızı Ayşe’den kurtulmak için kocasına bu işi halledeceğini söyler. İmam da karısına inanıp çıkıp gider. İmamın karısı, Ayşe’ye onu saraya götüreceğini, orada çok güzel şeyler göreceğini söyler. Ama Ayşe zeki bir kızdır. Üvey annesinin kendisini saraya ölmeye götüreceğini anlar. Kalbi çarpmaya başlar. Üvey annesi komşudan çarşaf almaya gittiğinde Ayşe de annesinin mezarına gider. Annesi evliya bir kadındır. Toprağın altından dile gelerek pek çok kez Ayşe’yi üvey annesinin tehlikelerinden kurtarmıştır. O gün de Ayşe annesine derdini anlatır. Annesi de hanım sultanın karnındaki yılan olduğunu, saraya gidince bir kazan süt istemesini, yılanın sütü içmek için kazana gireceğini ve ona zarar vermeyeceğini söyler. Ayşe sevinerek eve döner. Üvey annesi onu saraya götürür. Ebe diye hanım

¹²⁷ Boratav, Az Gittik..., ss. 425-427.

¹²⁸ Sayı: 6, 10 Temmuz 1338, ss. 13-16.

Sayı: 7, 17 Temmuz 1338, ss. 11-15.

sultanın odasına çıkarır, kendisi eve döner. Ayşe annesinin dediklerini yapar ve yılan kazanın içine süzülür. Padişah çocuğunu görmek isteyince Ayşe durumu anlatır. Yılanı ayrı bir odaya kapatırlar ve her gün iki tencere sütle beslerler. Ayşe pek çok altınla eve döner. Üvey annesi ne yapacağını şaşırır. Birkaç hafta sonra yılan büyüyünce padişah okuma yazma öğrenmesi için oğluna bir hoca tutar. Fakat gelen bütün hocalar ölür. Padişah yine imamdan hoca bulmasını ister. İmam durumu karısına anlatır. Karısı da yine bu işi halledeceğini söyler. Ayşe'ye iki saat içinde hazır olmasını tembihler. Ayşe yine annesinin mezarına gider. Annesi Yılan Bey'in kendisine zarar vermeyeceğini söyler. Ayşe saraya gider ve üç ayda Yılan Bey'e bütün bilgileri öğretir. Büyük ihsanlarla eve döner. Üvey annesi de kıskançlığından patlar. Bir süre sonra padişah oğlunu evlendirmek ister. Ancak Yılan Bey'in odasına giren her kız ölür. Yine imama başvururlar. İmam da durumu karısına anlatır. Kadın bu işi halledeceğini söyleyerek Ayşe'ye hazırlanmasını tembih eder. Ayşe ağlayarak annesinin mezarına gider. Annesi kırk kat elbise giymesini, Yılan Bey bir gömleğini çıkardıkça onun da bir gömleğini çıkarmasını, Yılan Bey'in kırkinci gömleği çıkarınca yakışıklı bir şehzade olacağını söyler. Ayşe annesinin söylediklerini yapar. Yılan Bey'le evlenir ve ona âşık olur. Üvey anne kıskançlığından çıldıracak hale gelir. Bir zaman sonra komşu devletle savaş çıkar. Yılan Bey savaşa gider. Bunu fırsat bilen üvey anne Ayşe'yi fakir bir kızın düğününe gideceklerini söyleyerek yolda kandırır. Elmaslarını ve kıyafetlerini alarak Ayşe'yi soyup suya atar. Kızın kıyafetlerini ve elmaslarını alıp kaçar. Ayşe kıyıya çıkınca bir mezarlık bulur ve orada bayılır. Bir mezardan kapak açılır ve Ayşe'yi içeri alır. Ayşe'yi mezara alan peri padişahının büyüleyerek mezara kapattığı şehzadedir. Adı Piltan Bey'dir. Burada peri padişahının çocuklarına ders verir. Ayşe dört ay sonra uyanır. Gebe olduğunu fark eder. Piltan Bey'den ne zamandır orada olduğunu öğrenince ondan gebe kaldığını anlar. Öncelikle telaşa düşer ve Piltan Bey'e evli olduğunu söyler. Piltan Bey de kocası yaşasaydı çoktan kendisini bulmuş olacağını söyleyince Ayşe ikna olur. Doğuma birkaç ay kala Piltan Bey, Ayşe'den babasının sarayına gidip orada doğurmasını, çocuğun gömleğini sanki çocuğu atıyorlarmış gibi ateşe atmasını, böylelikle büyüün bozulacağını söyler. Ayşe denileni yapar ve kendini saraya kabul ettirir. Orada bir erkek çocuk doğurur, adını Aydın koyar. Bir gece mavi bir kuşun sözleriyle padişah Ayşe'nin kendi gelini olduğunu anlar. Ayşe, Piltan Bey'in dediklerini padişaha iletir. Padişah dediklerini yapar ve Piltan Bey'in üzerindeki büyü bozulur. Saraya gelir. Ayşe'nin Piltan Bey'den iki de kızı olur. Yılan Bey ise

savaştan dönmüş ve yedi yıldır karısını aramaktadır. Bir gün yolu Piltan Bey'in sarayına düşer. İki adam iyi anlaşırlar. Piltan Bey, Yılan Bey'e çocuklarını gösterir. Yılan Bey eşini de görmek ister. Ayşe gelince ikisi de düşer, bayılır. Piltan Bey ikisini de ayılttıktan sonra durumu öğrenir ve Yılan Bey'e Ayşe'yi kendisine vereceğini söyler. Yılan Bey de "Hamama gidelim. Ayşe kiminle olmayı seçerse onun ayağına su döksün." der. Piltan Bey kabul eder. Ayşe, Yılan Bey'e olan aşkıyla çocukları arasında kalır bir müddet. Ancak Piltan Bey'in ayağına su dökerek çocuklarını seçer. Yılan Bey kederinden yılan suretine girerek hamamın bir deliğine dalar. Ayşe de ağlayarak odasına döner. Her sabah kibleye diz çökerek Yılan Bey'in mutlu olması için saatlerce dua eder.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan "Kuğular"¹²⁹ adlı masalda bir padişahın on bir oğluyla bir kızı vardır. Bu padişah hanım sultan öldükten sonra büyücü bir kadınla evlenir. Bu büyücü kadın padişahın tek kızı Nilüfer'i tamamıyla siyaha boyatıp boyanın çıkmaması için büyü yapar. Herkes Nilüfer'den tiksindir ve onu mutfağa atarlar. Üvey anne yine büyüyle on bir erkek kardeşi kuğu şekline sokar. Bu kardeşler geceleri insan olurlar, güneş doğar doğmaz kuğu şekline girerek uçarlar. Göllere giderek oralarda yıkanır. Nilüfer kardeşlerinin saraya dönmediği bir gün saraydan gizlice çıkarak bir göl kenarına gider. Gölün güzelliğini seyrederken bir kuğu sürüsü göle gelir. İçlerinden birisi Nilüfer'i fark ederek diğerlerine gösterir. Hepsi kızın yanına gelirler. Nilüfer bu kuğuların kendi kardeşleri olduğunu anlar ve başından geçen her şeyi anlatır. Ancak kuğular ona cevap veremez. Gece olunca kuğular şehzade olur ve sabaha kadar Nilüfer'le konuşurlar. Nilüfer'e, karşı sahilde kumları altından, sedefleri inciden, çakıl taşları elmastan olan kumsalın üzerindeki tepede kendiliğinden oluşmuş bir köşk olduğunu, ertesi gün oraya gidip orada hep beraber yaşayabileceklerini söylerler. Sabah olunca kuğular bir sal oluşturacak şekilde yan yana gelirler. Nilüfer'i üstlerine alarak akşama kadar uçarlar ve bir adaya inerler. Ertesi sabah yine aynı şekilde uçarak köşke varırlar. Geceyi köşkte geçirirler. Sabah olunca kuğular uçar, gider. Nilüfer de ormanda yürüyüşe çıkar. Bu şekilde aylarca yaşarlar. Nilüfer bir gece rüyasında ak saçlı, yaşlı bir kadın görür. Bu kadın Nilüfer'e, ormanın doğusundaki süt gölünde yıkanırsa büyüünün bozulup eski haline döneceğini söyler. Nilüfer sabah süt gölüne giderek yıkanır ve eski haline kavuşur. Yine o gece rüyasında aynı kadını görür. Kadın bu sefer kardeşlerini büyüden

¹²⁹ Sayı: 9, 30 Temmuz 1338, ss. 10-14.

kurtarmak istiyorsa hiç kimseyle konuşmadan ayırık otundan on bir gömlek örüp bunları kardeşlerine giydirmesini söyler. Nilüfer ertesi sabah ayırık otu toplar ve gömlekleri örmeye başlar. Akşam kardeşleri gelip ne yaptığını sorarlar. Ama Nilüfer cevap vermeden örmeye devam eder. Bir gün ülkenin genç padişahı ava çıkar. Yolu Nilüfer ve kardeşlerinin yaşadığı köşke düşer. Padişah köşkü çok beğenir. Köşkte Nilüfer'i görür ve ona âşık olur. Genç padişah kıza kim olduğunu sorar. Ancak Nilüfer hiç konuşmadan örmeye devam eder. Padişah kızı sarayına götürür. Kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Nilüfer yine de konuşmadan örmeye devam eder. Ayırık otları bitince geceleri mezarlıktan ot toplar. Kıskaç vezir kızları, Nilüfer'i takip ettirirler ve padişaha Nilüfer'in halkın aleyhine büyü yaptığını söylerler. Padişah geceleyin Nilüfer'i takip eder. Onun mezarlığa gidip ot topladığını görünce büyücü olduğuna inanır ve onu mahkemeye verir. Nilüfer, kadının hiçbir sorusuna cevap vermeden örmeye devam edince kadı, Nilüfer'in asılmasına hüküm verir. Padişah son bir kez Nilüfer'le konuşmaya çalışır ancak Nilüfer yine cevap vermeyince asılmasını emreder. Cellâtlar Nilüfer'i aldığında kız son gömleği hızlı bir şekilde örmektedir. Tam asılacakken son gömleği bitirir. On bir kuğu kızın çevresine toplanır. Nilüfer gömlekleri kuğulara giydirince hepsi birer şehzade olur. Herkes şaşkınlık içinde olayı izler. Nilüfer padişah ve kadıyı çağırarak başlarından geçeni anlatır. Padişah Nilüfer'in babasını çağırır. İhtiyar baba evlatlarını tanır ve büyücü karısını boşar. Hep birlikte mutlu bir yaşam sürerler.

“Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan”¹³⁰ başlıklı masalda büyük bir padişahın Gülsün adlı bir kızı vardır. Padişah Gülsün Sultan'ı başka bir padişahın oğluna verir. Şehzade Gülsün Sultan'ı memleketine götürmek için arabasına bindirir. Yolda şehzadenin yerde gördüğü nar tanesini alıp ağzına atması üzerine Gülsün Sultan böyle kaba biriyle hayatını geçiremeyeceğini düşünerek babasının sarayına döner. Şehzade elleri boş olarak memleketine girer. Bir süre sonra hem Gülsün Sultan'a kavuşmak hem de ondan öç almak için Keloğlan kılığına girerek sevgilisinin memleketine gider. O sıralarda Gülsün Sultan saraya bahçıvan aramaktadır. Bunu öğrenen Keloğlan saraya giderek kapıcıbaşıya bahçıvanlıkta hünerli olduğunu söyler. Kapıcıbaşı Keloğlan'ı Gülsün Sultan'ın huzuruna çıkarır. Ertesi sabah Gülsün Sultan bir önceki gün kızıl topraktan başka bir şey görünmeyen bahçenin baştan başa pembe güllerle bezendiğini görür. Merakla bahçeye iner. Bahçenin uzak köşesinde

¹³⁰ Sayı: 12, 21 Ağustos 1338, ss. 7-12.

Keloğlan'ın kulübesinde acıklı bir türkü söylediğini duyar. Keloğlan'ın sevdiğine kavuşması için dua eder. Ertesi sabah Gülsün Sultan bahçenin baştan başa beyaz güllerle donatıldığını görür. Yine bahçeye iner ve Keloğlan'ın türkü söylediğini duyar. Keloğlan'ı daha yakışıklı görmeye başlar. Üçüncü gün ise bahçenin sarı güllerle donatıldığını görür ve Keloğlan'ın söylediği türküden kendisine âşık olduğunu anlar. Kendisi de Keloğlan'a âşık olduğu için Keloğlan'ın yanına giderek onu sevdiğini söyler. Babasının evlenmelerine izin vermeyeceğini, bu yüzden kaçmaları gerektiğini ifade eder. Keloğlan her şeyi hazırlar ve kaçarlar. Yolda Keloğlan sırasıyla kırık bir tarak, yamalı bir peştamal parçası ve kirli bir tas görür ve Gülsün Sultan'dan bunları almasını ister. Gülsün Sultan tiksiner de olsa hepsini alır ve bohçasına koyar. Bir süre daha yürüdükten sonra Keloğlan'ın memleketine varırlar. Keloğlan, Gülsün Sultan'ı saraya yakın bir kulübeye yerleştirerek şehzade kıyafetlerini giyer ve saraya gider. Büyük vezirin kızıyla evlenmek istediğini söyler ve sarayda düğün hazırlıkları başlar. Yine Keloğlan kılığına girerek Gülsün Sultan'ın yanına gider ve ondan saraya dikişi olarak girmesini ve bir parça ipekli kumaş çalmasını ister. Gülsün Sultan Keloğlan'ın dediklerini yapar. Ancak ertesi gün çaldığı ipek kumaşla yakalanır. Bir sabah Keloğlan, Gülsün Sultan'dan evin yakınındaki hamama gitmesini ister. Aştan gözü kör olan Gülsün Sultan kocasının dediğini yapar. Bütün saray kadınlarını hamamda görür. Şehzade bir tepsinin içine bir parça altın, bir parça şeker, bir gül, bir diken, bir nar tanesi koyarak baş kalfa ile hamama gönderir. Bu tepsideki bilmeceyi çözen kızla evleneceğini söyler. Kimse bilmeceyi çözemez. Tepsi en son Gülsün Sultan'a gösterilir. O bilmeceyi çözünce cariyeler onu hamamda yıkar ve bütün itirazlarına rağmen hazırlayarak şehzadenin odasına çıkarırlar. Şehzade Keloğlan kılığına girince Gülsün Sultan her şeyi anlar. Birbirlerine türlü zorluklar ve haksızlıklar yaşatarak ödeştiklerini kabul ederek barışırlar.

“Keşiş Ne Gördün?”¹³¹ adlı masalda fakir bir kadının üç kızı vardır. Bu dört kadın iplik yapıp satarak geçimlerini sağlarlar. Her gün sırasıyla bir kız pazara gidip iplikleri satar. Sıranın küçük kızda olduğu bir gün küçük kız elindeki ipleri satarak beş kuruş kazanır. Eve dönerken bu paranın dört kuruşuyla bir tavuk, kalan bir kuruşuyla da bir mum alır. Eve ekmek götürmediği için kardeşleri küçük kızı azarlar. Küçük kız tavuğu kömürlüğe kapatacakken tavuk kaçar. Tavuk koşar, küçük kız da

¹³¹ Sayı: 13, 28 Ağustos 1338, ss. 7-14.

arkasından koşar. Koşa koşa bir ormana varırlar. Tavuk bir kapının önünde durur ve kapı kendiliğinden açılır. Tavuk içeri girince kız da arkasından içeri girer. İçerisi cennet gibi güzel bir yerdir. Küçük kız biraz yürüyünce birincisi zümrütlü, ikincisi elmaslı, üçüncüsü incili olan üç çadır görür. Bütün çadırların içine bakar. Çadırlarda insan göremeyince önce dağınık yatakları toplar, ortalığı temizler. Sonra da çadırlardaki avlanmış kuşları temizler, pişirir, her bir çadırda sofraya hazırlar. Bütün işleri bitirince ağaçların arasına saklanır. Akşam olunca çadırlara üç şehzade gelir. Çadırlarını bıraktıklarından farklı görünce hepsi bu hazırlıkları diğer kardeşinin yaptığını düşünür. Sabah olunca üç şehzade ava giderler. Küçük kız saklandığı yerden çıkar ve yine çadırları temizleyip yemekleri yapar. Şehzadelerin geleceği saatte ağaçların arasına saklanır. Bu durum birkaç gün daha devam edince şehzadeler bunu kendilerinden birinin yapmadığını anlarlar. Bunları yapanın kim olduğunu öğrenmek için sırayla her gün biri çadırda kalmaya karar verir. Büyük ve ortanca şehzade beklerken uykuya yenik düşerler. Kız da onlar uyuduktan sonra bütün işleri bitirip saklanır. Sıra küçük şehzadeye gelir. Küçük şehzade uyumuş gibi yapar. Kız şehzadenin uyuduğunu zannedip bütün işleri bitirir. Tam saklanacağı sırada küçük şehzade kızı kolundan tutar ve ona kim olduğunu sorar. Küçük kız başından geçenleri anlatır. Küçük şehzade kızın isteği üzerine onu çadırında saklar, kardeşlerine kimseyi görmediğini ve bu konuyu kapatmaları gerektiğini söyler. Diğer şehzadeler küçük şehzadeye inanır ve konuyu kapatırlar. Bir süre aynı durum devam eder. Bir gün padişah büyük bir devletle savaşa girer ve oğullarını yanına çağırır. Şehzadeler bütün gece konuşur ve sabah erkenden yola çıkmaya karar verirler. Küçük şehzade çadırına girdiğinde kızın uyuduğunu görür ve yatağını güllerle donatıp başucuna bir mektup bırakarak yola çıkar. Kız uyandığında mektubu okur ve küçük şehzadenin peşinden yola düşer. Yolda bir keşişe rastlar. Ormanın içindeki çadırlar, elmaslar ve kıyafetleri karşılığında keşişin kıyafetlerini giyerek yola devam eder. Bir saat sonra üç şehzadenin bir ağacın altında oturduğunu görür. Yanlarına gidip oturur. Şehzadeler yola çıkınca o da peşlerinden gider. Küçük şehzade kızı tek başına bıraktığı için çok üzgündür. Yol boyunca keşişe “Keşiş ne gördün?” diye sorar. Keşiş her defasında aynı cevabı verir. Şehzadeler memleketlerine ulaşır ve küçük şehzade keşişe eski eşyaların satıldığı bir dükkân açar. Her gün dükkâna gidip aynı soruyu sorar ve aynı cevabı alır. Bu sırada iki ülke savaşmadan barış ilan eder. Bunun üzerine padişah oğullarını evlendirmeye karar verir. Şehzadeleri vezirlerinin kızlarıyla evlendirecektir. Küçük şehzade keşişi düğüne davet eder. Keşiş de

kendisinin düğünleri sevmediğini, annesiyle kız kardeşini göndereceğini söyler. Kiracı olarak evinde oturduğu yaşlı kadına gidip durumu anlatır ve keşiş elbiselerini çıkararak güzel bir elbise giyer. Küçük şehzadenin evleneceği kız çok çirkindir. Şehzadenin annesi, şehzade kızı geri göndermesin diye bir geceliğine keşişin kız kardeşini gelin olarak şehzadenin odasına sokar. Şehzade kızı görünce çadırdaki bıraktığı kıza çok benzediği için şaşırır. O gece şehzade ile kız meyve yerken kız parmağını keser. Şehzade incili mendille parmağını sarar ve kıza zümrüt bir yüzük takar. Sabah olunca kız saraydan çıkar ve keşiş kılığına girerek dükkâna gider. Şehzade de dükkâna gelerek aynı soruyu sorar. Keşiş artık ona cevap vermeyeceğini söylerken ağlamaya başlar. Şehzadenin ağladığını görmemesi için yüzünü elleriyle kapatınca şehzade dün gece kıza verdiği yüzük ve mendili görür. Kız artık durumu saklayamayacağını anlayınca her şeyi anlatır. Şehzade vezirin kızını babasının evine yollar. Kırk gün kırk gece yapılan düğünle küçük kız ve küçük şehzade evlenir.

Ziya Gökalp'in bir diğer masalı "Pekmezci Anne"¹³² de bir tüccarın Akçiçek adında bir kızı vardır. Karısı erken öldüğü için kızına hem annelik hem babalık yapmaktadır. Bir gün hacca gitmeye karar verir. Kızını kime bırakacağını düşünmeye başlar. Babasını düşünceli gören Akçiçek, ona evin bir yıllık erzağını tedarik edip kapıyı taşla ördürmesini, kendisinin dadısıyla birlikte o gelinceye kadar evden çıkmayacağını söyler. Babası kızın dediğini yapar ve hacca gider. Kendisine güzel kalpli bir eş arayan padişahın oğlu Akçiçek'in durumunu öğrenir. Aradığı eşin o olabileceği ümidi ile koca karı kıyafeti ve elinde bir pekmez şişesi ile yola düşer. Kızın kapısına gelir. Pekmez sattığını ve masallar anlattığını söyler. Yalnızlıktan sıkılan kız evde pekmez olmadığı için pekmezci anneden damın üstüne çıkıp hem pekmez satıp hem masal anlatmasını ister. Pekmezci anne kızın söylediğini yapar. Akçiçek masalı çok beğenir ve yine gelmesini ister. Şehzade Akçiçek'e ilk görüşte âşık olur. Ertesi gün tekrar pekmezci anne kılığına girerek Akçiçek'e masal anlatmaya gider. Bu durum aylarca devam eder. Akçiçek, pekmezci anneyi çok sever. Bir gün babasının diğer hacılarıyla birlikte döndüğü haberi gelir. Akçiçek, babasını karşılamaya gidemeyeceği ve kapılarını süsleyemeyeceği için çok üzülür. Üzüntüsünü pekmezci anneye anlatır. Pekmezci anne babasına en güzel şekilde karşılama hazırlayacağını söyler. Şehzade Akçiçek'in babasını ihtişamlı bir şekilde vezirlerle karşılar. Ertesi gün kızın babası saraya davet edilir. Padişah tüccardan

¹³² Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 6-10.

şehzadesi için kızını ister. Tüccar bu duruma çok sevinir ve meseleyi kızına anlatır. Akçiçek pekmezci annenin de saraya alınması şartıyla evlenmeyi kabul eder. Padişah kızın şartını yerine getirir ve bir hafta içinde düğün yapılır. Şehzadenin odaya gireceği sırada pekmezci anne ortadan kaybolur. Şehzade odaya girdiğinde Akçiçek'in ağladığını görür. Akçiçek pekmezci anne gittiği için ağladığını söyler. Şehzade kıza durumu anlatır. Pekmezci anneyle kocasının aynı kişi olduğunu öğrenen Akçiçek çok sevinir.

Cahide Vehbi'nin kaleme aldığı “Üç Kardeş”¹³³ adlı masalda bir padişahın üç oğlunun yeğenine olan aşkları anlatılır. Üç şehzade de bu sultana âşıktır. Durumu anlayan padişah şehzadelerin her birine biner lira verir. Kim daha önce görülmemiş bir şey getirirse yeğenini ona vereceğini söyler. Üç şehzade yola çıkar. Bir üç yol ağzına gelirler. Her biri başka bir yoldan devam ederler. Büyük şehzade vardığı şehirden, insanı bir anda istediği yere götüren tılsımlı bir halı alır. Ortanca şehzade insana istediğini bir dakika içinde gösteren tılsımlı bir boru alır. Küçük şehzade ise vardığı şehirden ölüm derecesindeki hastaya koklatıldığında iyi eden tılsımlı bir elma alır. Üçü de saraya dönmek için yola çıkarlar. Ayrıldıkları üç yol ağzında buluşurlar. Aldıklarını birbirlerine gösterirler. Ortanca şehzadenin aldığı boruyla sultanın ne yaptığına bakarlar. Sultanı ölüm döşeğinde görünce büyük şehzadenin aldığı tılsımlı halıyla bir anda sarayda olurlar. Küçük şehzade sultanı kendilerine vermeleri şartıyla onu kurtarabileceğini söyler. Elmayı sultana koklatınca sultan hemen iyi olur. Padişah üç şehzadenin de çabasını takdir eder. Kızı vermek için Meclis-i Vükela toplanır. Meclisten çıkan karar doğrultusunda sultan küçük şehzadeye verilir.

Temelinde bir halk masalı bulunan “Yılan Bey’le Piltan Bey”, “Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan”, “Keşiş Ne Gördün?” ve “Pekmezci Anne” başlıklı masallar edebî bir dille ve nesir şeklinde yazılmıştır. “Kuğular” adlı masal ise Andersen’in “Yabanî Kuğular” masalının Türkçeye adaptasyonudur. Türk kültürünün “tezhîb”inde diğer kültürlerle ait unsurların aynen alınmasını doğru bulmayan Ziya Gökalp bu unsurların adapte edilmesi gerekliliğini bu masalla ortaya koymuştur.¹³⁴

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan aşk konulu masallarda kılık değiştirme, büyü, büyülü nesne ve üvey anne motifleri kullanılmıştır. “Yılan Bey’le Piltan Bey” masalında Yılan Bey’in önce şehzadeye sonra tekrar yılanı dönüşmesi

¹³³ Sayı: 19, 9 Teşrinievvel 1338, ss. 15-16.

¹³⁴ Filizok, ss. 149-150.

ve Piltan Bey'in büyüyle bir mezara kapatılması, "Kuğular" masalında büyüyle Nilüfer'in siyaha boyanması ve şehzadelerin birer kuğuya dönüştürülmesi büyü ve kılık değiştirme; "Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan" adlı masalda şehzadenin Keloğlan kılığına girmesi, "Keşiş Ne Gördün?" adlı masalda üç kız kardeşten en küçüğünün keşiş kılığına bürünmesi, "Pekmezci Anne" masalında şehzadenin pekmez satan kadın kılığına girmesi kılık değiştirme; "Üç Kardeş" adlı masalda ise tılsımlı halı, boru ve elma büyülü nesne motiflerine örnektir. "Yılan Bey'le Piltan Bey" ve "Kuğular" adlı masalarda ise kahramanların yanında onların hayatlarını zorlaştıran kötü kalpli üvey anne görülür.

Mehmet Kaplan, Ziya Gökalp'in *Küçük Mecmua* dergisinde yayımlanan masallarını ölme ve yeniden doğma temi etrafında incelemiştir. "Yılan Bey'le Piltan Bey" masalında Yılan Bey'in insana dönüşmesi ile Piltan Bey'in mezara girmesi ve mezardan çıkması, "Kuğular" adlı masalda Nilüfer'in siyaha boyanması ve şehzadelerin kuğuya dönüştürülüp sonra eski hallerine kavuşmaları "ölme" ve "yeniden doğma" motifleridir. "Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan" masalında ise şehzadenin önce bahçıvan olup sonra yeniden şehzade olması "ölme" ve "yeniden doğma" motifi olup "değerden düşme" ve "tekrar değer kazanma"yla ilgilidir. "Pekmezci Anne" adlı masalda Akçiçek'in eve kapatılması "ölüm", şehzade tarafından evden çıkarılması "yeniden doğma" motifidir. "Keşiş Ne Gördün?" adlı masalda ise "şahsiyet değişmesi" görülür.¹³⁵

Ziya Gökalp "Yılan Bey'le Piltan Bey"de ailenin önemi, "Nar Tanesi yahut Düzme Keloğlan" ve "Pekmezci Anne"de evlenmeden önce çiftlerin birbirini tanımaları gerektiği gibi sosyal meseleleri ele alarak bu konulardaki yeni fikirlerini telkin etmiştir. "Kuğular"da kardeş sevgisine, "Keşiş Ne Gördün?"de sevginin peşinden gitmek gerektiğine işaret edilmiştir.

B. Sosyal Konulu Masallar

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan "Küçük Hemşire" ve "Kolsuz Hanım" adlı masallar sosyal konulu masallardır.

"Küçük Hemşire"¹³⁶ adlı masalda bir padişahın sağında ve solunda olmak üzere iki veziri varmış. Bu padişah sağ vezirine üç oğlu olduğu için "arşanlar

¹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, ss. 517-534.

¹³⁶ Sayı: 2, 12 Haziran 1338, ss. 7-16.

babası”, sol vezirine de üç kızı olduğu için “ceylanlar babası” diye hitap edermiş. Padişah bir gün arslanlar babasından, peri padişahının yaptırıp Kıpçak hakanına kaptırdığı, Kıpçak’ta bulunan sihirli çalgıyı oğullarının gidip getirmesini ister. Arslanlar babası oğullarının ertesi gün yola çıkacağını söyleyince padişah sevinir ve “İşte böyle işe yarar arslanlar, evde hımbıl otursun ceylanlar.” der. Sol vezir bu söze çok üzülür ve perişan bir halde eve döner. Kendisini karşılayan büyük kızı ne olduğunu sorar. Sol vezir durumu anlatır. Bunun üzerine kız babasına yardım etmek için erkek elbiseleri ister. Üç gün sonra erkek kılığına girerek silahlanıp doru kısrakla yola düşer. Babası şehrin kapısında gizlenerek birden haydut gibi kızın karşısına çıkar. Kız korkup kılıcına davranmayınca babası peçesini açarak denemeden göndermek istemediğini, artık eve dönmesini söyler. Bir divan vaktinde padişah sihirli sazı getireni Tarhan yapacağını söyler. Sol vezir yine perişan bir şekilde eve döner. Bu defa onu ortanca kızı karşılar. Babasına ne olduğunu sorar. Babası durumu anlatır. Ortanca kız da ablası gibi erkek kılığına girerek yağız kısrakla yola düşer. Ancak o da babasının denemesinde başarılı olamayarak eve dönmek durumunda kalır. Yine bir divan vaktinde padişah artık yaşlandığını, sadece o peri sazıyla mutlu olacağını, sazı getireni kendisi daha hayattayken tahta oturtacağını söyler. Sol vezir evine döner. Bu defa karşılayan küçük kızı olur. Babasını üzgün görünce ne olduğunu sorar. Babası durumu anlatır. Küçük kız da ablaları gibi erkek kılığına girerek üç gün sonra beyaz kısrakla yola düşer. Vezir küçük kızın da haydut gibi karşısına çıkar. Kız hemen kılıcına davranır. Bunun üzerine vezir kızının yola devam etmesine izin verir. Küçük kız aylar sonra Kıpçak’a girer. Orada yaşlı bir kadınla karşılaşır. Kadına bir avuç altın vererek onun evinde kalır. Kadına sarayı sorar. Kadın sarayın çok yakında olduğunu, beyinin de orada mabeynci olduğunu söyleyince kız da kendisini saraya iç ağa olarak aldirtmasını ister. Kadına yüz altın verince kadın onu saraya gönderir. Asıl adı Aliye olan küçük kız hakana Ali ismiyle tanıtılır. Hakan evliya meşrepli genç bir hükümdardır. Bir bakışta Aliye’nin erkek olmadığından şüphelenir. Aliye’ye hareme yakın bir oda veririr. Hakan hemen annesinin yanına giderek saraya iç ağa olarak birinin getirildiğini ama onun kız olduğundan şüphelendiğini ve ona âşık olduğunu söyler. Annesi de durumun anlaşılması için onu yiğitlerle sınava sokmayı tavsiye eder. Hakan ertesi gün küçük kızı sağ vezirin üç oğluyla yarışa sokar. İlk yarış Deli Yağız’a binip atı koşturmaktır. Aliye bu yarışta birinci gelir. İkinci yarış çok sert bir yayı çekip kartalı vurmaktır. Aliye’den başka kimse yayı çekemez. Aliye yayı çekip kartalı vurarak bu yarış da

kazanır. Üçüncü yarış aç bir ayıyla dövüşmektir. Aliye bu yarış da cesaretiyle kazanır. Dördüncü yarış ilim konuludur. Hoca hakkın halifesinin kim olduğunu ve onun baş vazifesini sorar. Sağ vezirin oğulları hakkın halifesinin sultan olduğu, vazifesinin de lütuf ve ihsan olduğu cevabını verir. Hoca bu cevabı doğru bulmaz ve aynı soruyu Aliye'ye de sorar. Aliye, hakkın vekilinin halk olduğunu söyleyerek hükümetin halka ait olduğunu ve vazifesinin de sürekli gelişmek olduğunu belirtir. Herkesin eşit ve hür olarak mutlu bir şekilde yaşaması gerektiğini ifade eder. Bu cevapla hoca Aliye'ye yarış kazandığını söyleyerek sihirli sazı ona verir. Aliye, sihirli sazla birlikte bir ay sonra şehre girer. Babası kızını ve sazı görünce çok sevinir. Vezir sazı padişaha hediye eder ve durumu anlatır. Padişah kızı tahta çıkarır. Kadınların da kahraman olabileceğini belirterek herkesin kıza biat etmesini söyler. Kız birden tahttan kalkarak millet meclisi toplanmasını, o meclis kendisini seçerse reis olacağını, saltanatın halkta olduğunu ifade eder. Hemen millet meclisi toplanır ve kız reis seçilir. Esaslı kanunlar yapılarak devlet gelenekten kurtarılır. Bir mart ayında Aliye sokakta bir seyyah görür. Onun Kıpçak Hanı olduğunu anlar. Han tahtını hocaya bırakıp Aliye'yi aramaya çıkmıştır. Aliye de genç hakana gönlünü kaptırdığı için onu saraya çağırır. Hakan onun Ali'ye çok benzediğini söyleyince Aliye gerçeği anlatır. Bir hafta sonra yapılan düğünle evlenirler.

“Kolsuz Hanım”¹³⁷ adlı masalda temiz kalpli bir padişah varmış. Bu padişahın karısı da melek gibi bir insanmış. Ay ve Yıldız isimlerinde iki çocukları varmış. Ay bir sultan, Yıldız da bir şehzadeymiş. Bir gün bu yavrular daha büyümeden anneleri vefat eder. Karısının vefatına çok üzülen padişah kılıcını da vatan işlerini de bırakır. Bir daha evlenmeyeceğini söyler. Ancak birkaç yıl yas tuttuktan sonra bir kralın kızıyla evlenir. Bir gün bu kadın padişaha hacca gitmesini, Ay'la Yıldız'a kendisinden bile iyi bakacağını söyler. Padişah da inanıp Hicaz'a gider. İki kardeş babaları gidince çok üzülürler. Bir gece sultan meze ve meyvelerle bir sofraya hazırlatıp Yıldız'ı yanına alır. Yıldız sızınca sultan niyetini belli eder. Yıldız üvey annesini reddedince kadın ondan intikam almak için onu zindana kapatır, ölmeyecek şekilde ipe tavana astırır. Ay'a Yıldız'ın avda olduğu yalanı söylenir. Aradan zaman geçince Ay bunun yalan olduğunu anlar ama gerçeği de bir türlü öğrenemez. Bir gün Ak Ağa Ay'a gerçeği söyleyip onu Yıldız'a götürür. Ay Yıldız'ı ipten kurtarır, karnını doyurur. O esnada üvey anne köleleriyle zindanı basıp Ay'ın

¹³⁷ Sayı: 5, 3 Temmuz 1338, ss. 11-19.

iki kolunu da kestirir. Bunu gören Yıldız aklını kaçıır. Ay'ın kollarını bir çuvala Kızıl Kral'a gönderirler, Ay'ı da bir sandığa koyup denize atarlar. Kayıkla denize açılan bir şehzade sandığı fark eder. Sandığı kayığa aldırıp açtırır. İçinde kolları olmayan kızı görünce onun intikamını alarak kollarını bulup yerine bağlayacağını söyler. Hekimler aylarca kıza ilaç verirler. Kız sonunda gözlerini açar. Şehzade sorunca kız başından geçenleri anlatır. Şehzade, Ay'a onunla evlenmek istediğini söyler. Ay, kolsuz olduğu için bu evliliğin şehzadeye eziyet, kendisine saadet olacağını söyler. Bu sözlerden şehzade Ay'ın da kendisine âşık olduğunu anlayınca ısrar eder. Sonunda Ay ikna olur ve bir cuma günü evlenirler. Şehzade her yerde Ay'ın kollarını arar. Dört yıl sonra Gül ve Reyhan isimlerinde bir kızla bir oğulları olur. Bir süre sonra da Ay'ın kollarının Kızıl Kral'da olduğu haberi gelir. Padişah hemen Kızıl Kral'a gidip kolları ister. Ancak Kızıl Kral savaş ilan eder. Başta Ay'ın üvey annesi olmak üzere Kızıl Kral'ın yardımcıları çoktur. Hepsini İslam'ı yok etmek ister. Savaşırken padişah evine mektup yollar. Mektubu götüren postacı yolda bir hana uğrar. Üvey annenin gönderdiği bir kız postacıya kımız içirerek onu sarhoş eder ve mektubun içeriğini değiştirir. Padişah'tan gelen mektupta padişahın, Kolsuz Hanım'ın bir hain olduğunu öğrendiği, onun ve ondan olan çocukların öldürülmesini istediği yazmaktadır. Padişahın babası mektubu okuyunca şaşırıp kalır. Oğluna bir cevap yazar. Fakat mektubu götüren Tatar da handa sızınca bu mektubun da içeriği değişir. Padişaha giden mektupta herkesin iyi olduğunu yazmaktadır. Kolsuz Hanım babasının yüzünden bir şeylerin yolunda gitmediğini anlayıp sorar. Babası da durumu anlatır, bu işin sırrının meçhul olduğunu söyler. Kolsuz Hanım, kocasını üvey annenin aldattığını, kocasının kendisinden şüphelendiği için ölmek istediğini söyler. Aynı mektuplar gelmeye devam edince Kolsuz Hanım ve çocukları cellâda verilir. Cellât onları dağa götürür ancak onlara kıyamaz. Güvercin kanına bulayıp saraya ispat olarak götürmek için üçünün de gömleklerini alarak döner. Kolsuz Hanım ve çocukları kırdan aç, susuz kalınca Allah'tan çörek, su ve yatak isterler. Allah dualarını kabul eder ve onlara bir de köşk gönderir. Bunun üzerine çocukların isteğiyle Kolsuz Hanım kollarının olması için de dua eder. Allah ona kollarını da bağışlar. Ay, köşkün kapısına "Yitiği olanlar gelsin buraya. Deliler burada uğrar şifaya. Çocuğu olmayan varsa dünyada, bu köşke gelirse erer murada." cümlelerini yazar. Hacdaki padişah saraya döner. Ay ve Yıldız'ı göremeyince, karısı Ay'ın öldüğünü, Yıldız'ın da delirip kaçtığını söyler. Padişah hemen Yıldız'ı aramaya çıkar. Onu bir çölde bulur. Hekimler ne kadar tedavi etse de etki etmez. Bir validen delilere şifa veren bir

köşkün olduğu haberi gelir. Karısı da kısır olduğu için o da gitmek ister. Üçü yola düşer. Yolda bir dervişle karşılaşırlar. Nereye gittiğini sorarlar. Derviş yitikleri bulan köşke gittiğini söyler. Bu derviş aslında Ay'ın kocasıdır. Derviş başından geçenleri anlatır. Aradığı kişinin Ay olduğunu söyleyince padişah da Ay'ın kendisinin kızı olduğunu söyler. Hep birlikte köşke girerler. Yıldız, Ay'ı görünce koşup sarılır. Kaşı kaşına değince aklı başına gelir. Padişah da kızını görünce çok sevinir. Üvey anne gitmek ister ama Ay, suçlu olduğu için onu göndermez. Derviş, Ay'ın kollarının olduğunu görünce onu tanıyamaz. Çocukları durumu anlatınca gerçeği öğrenir ve bir daha mutsuz olmamaları için dua ederler. Üvey anneyi kovup çok mutlu bir yaşam sürerler. Masalın sonunda Ay'ın Türkiye'yi, Yıldız'ın İslam'ı, üvey annenin hain İngiliz'i, Ay'ın kesilen kollarının İzmir ve Edirne'yi, Kızıl Kral'ın Yunan'ı, Gül ve Reyhan'ın da halk ile vatanı temsil ettiği söylenerek Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan bahsedilir.

Temelinde bir halk masalı bulunan “Küçük Hemşire” ve “Kolsuz Hanım” adlı masallar edebî bir dille yazılmış manzum masallardır.¹³⁸ Hece vezni ve beyit nazım birimiyle kaleme alınan bu masallar mesnevî tarzında kafiyeleşmiştir.

“Küçük Hemşire” adlı masalda sihirli nesne, “Kolsuz Hanım” adlı masalda ise üvey anne motifi kullanılmıştır. Mehmet Kaplan'a göre “Kolsuz Hanım” masalında Ay'ın kollarının kesilip denize atılması “ölüm”, şehzade tarafından kurtarılacak tekrar yerine konulması “yeniden doğma” motifiyle ilgilidir.¹³⁹

“Küçük Hemşire” adlı masalda iyi eğitim almış bir kadının devlet idareciliği bile yapabileceği, halkın görevinin ilim ve adaletten ayrılmadan daima yükselmek olduğu, egemenliğin halkta olması gerektiği anlatılır. Kadın hakları savunularak kadının da eğitim imkânlarından faydalanması ve erkeklerle birlikte sosyal hayatta yer alması gerektiği mesajı verilir. “Kolsuz Hanım” Milli Mücadele'nin anlatıldığı sembolik bir masaldır. Ziya Gökalp, bu masalda “halk”, “vatan” ve “din” kavramlarının üzerinde durarak okuyuculara mücadele ve kurtuluş fikriyle zafer inancını telkin etmiştir.

Ziya Gökalp'in bu iki masalında ve bazı manzumelerinde “kadın”ı kahraman yaparak ona zorlu görevler verdiğini görürüz. Gökalp, bir nevi ideallerini “kadın”a

¹³⁸ Filizok, s. 149.

¹³⁹ Kaplan, s. 527.

yaptırır. Bunun sebebi; hukukî, siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel alanda erkeğe tanınan hakların aynı şekilde kadına da tanınmasının Gökâlp'in savunduğu cumhuriyetçiliğin ve halkçılığın bir dayanağı olmasıdır. Gökâlp, şiir, masal ve eski Türklerde kadının cemiyetteki yerini anlatan makalelerinde bu fikirlerini işleyerek Türk toplumuna yeni kurulacak devletin dayanaklarını telkin etmiştir.

Ziya Gökâlp, şahsî boyutta gelişen ve sonuçlanan halk masallarının konusunu sosyal boyuta taşıyarak değiştirmiştir. Bu teknikle, fikir yazılarında savunduğu aile, Türklük, vatan, millet, hürriyet, adalet ve din konularındaki fikirlerini masal yoluyla da anlatmıştır.

Ziya Gökâlp'in Türklük bilincine sahip masal kahramanları Türk töresine uygun hareket ederler ve şahsî meselelerinden çok vatanları ve milletleri için mücadele verirler. Gökâlp, gerek konusuyla gerekse halk masallarının kalıplaşmış giriş ve bitiş kısımlarını kaldırarak masala modern bir hikâye görünüşü kazandırmıştır.¹⁴⁰

C. Diğer Masallar

Ziya Gökâlp tarafından kaleme alınan “Keloğlan”¹⁴¹ adlı masalda fakir bir babanın üç oğlu vardır. Büyük oğlunu tahsile gönderir, küçük oğluna kendi dükkânını bırakır. Ortanca oğluna verecek hiçbir şeyi yoktur. Hatta ona isim bile koymamıştır. Herkes onu “Keloğlan” diye çağırır. Keloğlan on iki yaşına kadar çeşitli küçük işlerde çalışarak ekmeğini kazanır. On iki yaşına geldiğinde artık daha büyük işlere girmek, büyük adam olmak ister. Bu amacına ulaşmak için doğduğu şehri tek ederek yola çıkar. Yolda isimleri Orhan, Turhan ve Tarhan olan kendisi gibi çocuklarla karşılaşır. Bu dört çocuk arkadaş olurlar. Günlerce süren yolculuktan sonra yeşil bir vadiye gelirler. Burada mermerden bir kule görürler. Kulenin doğusunda bir saray, batısında ise hazine odaları vardır. Çocuklar kuleye yaklaşıncâ büyük bir ağacın altında dikiş diken dev karısını görürler. Dev karısı arkası dönük olduğu için çocukları görmez. Keloğlan arkadaşlarına, dev karısının memelerini emerlerse onun oğulları olacaklarından kendilerini yemeyeceğini söyler. Dört çocuk dev karısının sağ ve sol omuzlarına attığı kocaman memelerini emerler. Bunun üzerine dev karısı, onlara bir şey yapmayacağını söyler ve geceyi yanında geçirmelerini ister. Çocuklara en sevdiği yemekleri hazırlar. Ancak niyeti çocuklar

¹⁴⁰ Filizok, s. 151.

¹⁴¹ Sayı: 11, 14 Ağustos 1338, ss. 6-12.

uyuduktan sonra onları yemektir. Keloğlan dev karısının bu niyetini anlar. Gece boyunca uyumamak için parmağını keser ve yarasına tuz basar. Diğer arkadaşları yemekten sonra hemen uyurlar. Dev karısı çocuklarının uyuyup uyumadığını kontrol etmek için odaya girdiğinde Keloğlan'ın uyumadığını görür. Keloğlan uyumak için sabaha kadar dev karısından dondurma, su böreği, baklava, muhallebi ve kuzu dolması isteyerek ona oyun eder. Dev karısı Keloğlan'ın istediği her şeyi yapar ve bütün çocuklara yedirir. Güneş doğar doğmaz Keloğlan arkadaşlarını uyandırır ve hep birlikte kuleye çıkarlar. Dev karısı çocukların kulede kendisiyle alay eden şarkılar söylediğini duyunca kazma ile kuleyi yıkmak ister. Keloğlan arkadaşlarını korumak için dev karısıyla anlaşma yapar. Kendi isteğiyle kuleden iner, dev karısı da kuleyi yıkmaktan vazgeçer. Dev karısı Keloğlan'ı bir çuvala koyar ve mutfığa gider. Dev dönene kadar Keloğlan cebindeki bıçakla çuvalı keserek çıkar ve devin buzağını çuvala koyar. Dev karısı çuvalla birlikte içindekini yer. En sonunda püskül gibi bir şey kalınca yediğinin aslında çok sevdiği buzağı olduğunu anlar ve bayılır. O sırada çocuklar kuleden inerek büyük söğüt ağacına çıkarlar. Dev karısı ayılıp çocukları ağacın tepesinde görür. Gidip ağaca nasıl çıktıklarını sorar. Keloğlan sabun ve bıçaklardan merdiven yaptıklarını söyler. Dev karısı Keloğlan'a inanıp sabun ve bıçaklardan merdiven yaparak ağaca çıkmaya çalışır. Merdiven yıkılır ve ayakları kesilir. Dev karısı balta almaya gittiğinde çocuklar ağaçtan iner ve ırmağı yüzerek geçip karşı sahile çıkarlar. Dev karısı da ırmağı geçmek isteyince yüzme bilmediği için boğulur. Keloğlan dev karısının gözlerini ve kulaklarını kesip çıkarır. Bohçasına koyar. Çocuklar hep birlikte ülkenin padişahına giderler. Dev karısı memleketi harap ettiği için padişah bu dev karısını öldüreni mükâfatlandıracağını söylemiştir. Padişah dev karısının gözlerini ve kulaklarını görünce Keloğlan'a ne istediklerini sorar. Keloğlan da dev karısının hazinesini ister. Padişah kabul eder ve her birine kırk katır verir. Çocuklar hazineyi kendi aralarında bölüşürler ve payitahtta birer konak satın alıp dükkân açarlar. Hepsi iş güç sahibi olur.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “Tembel Ahmet”¹⁴² adlı masalda bir padişahın aşk yüzünden delirmiş bir oğluyla üç kızı vardır. Bir gün kızlar babalarına karpuz gönderirler. Büyük kız çok geçmiş, ortanca kız az geçmiş, küçük kız tam olgunluğunda birer karpuz gönderir. Bunun üzerine padişah kızlarını sırayla yanına çağırarak “Seni gence mi yoksa olgun birine mi vereyim?” diye sorar. Büyük ve

¹⁴² Sayı: 17, 25 Eylül 1338, ss. 10-15.

ortanca kızlar kararı babalarına bırakır. Padişah büyük kızını sağ vezirinin oğluna, ortanca kızını sol vezirinin oğluna verir. Küçük kız ise babasının sorusuna “Beni gence ver.” cevabını verir. Bu cevaba sinirlenen padişah küçük kızını ceza olarak genç ama hiçbir işle uğraşmayan Tembel Ahmet’e verir. Bir gün Ahmet’in tembelliğinden sıkılan sultan eline bir odun alarak çalışması için Ahmet’i tehdit eder. Sultanın halinden korkan Ahmet hemen sokağa çıkar ve hamallık yapmaya başlar. Kazandığı beş on kuruşu akşam olunca eve götürür ancak korkudan kendisi eve girmez. Bir gün bir tüccar Ahmet’i kervanbaşı tayin ederek kendisiyle Bağdat’a gitmesini ister. Ailesine bırakması için de beş yüz kuruş verir. Ahmet beş yüz kuruşu alarak eve gider. Annesine parayı verir ve Bağdat’a doğru yola çıkar. Bir gün kervan bir çölde mola verir. Hayvanlara su çekmesi için Ahmet’i buldukları kuyuya indirirler. Ahmet kuyuda bir kapı görür. Kapıyı açıp içeri girince kendisini bir köşkün içinde bulur. Köşkte de kara gözlü bir sultan oturmaktadır. Kız Ahmet’i görünce kendisini kuyudan kurtarması için yalvarır. Ahmet de birkaç gün içinde geri dönüp kendisini kurtaracağını söyler. Kız kendisini unutmaması için yüzüğünü Ahmet’in parmağına takar. Ahmet doğal sanarak köşkün bahçesinden topladığı narları heybesine koyar ve kuyudan çıkar. Yolda kendi memleketine giden bir kervana rast gelir. Kervanda gördüğü eski arkadaşına nar dolu heybeyi teslim ederek annesi ve karısına gönderir. Tembel Ahmet’in annesi ve karısı narları kesince içinden inciler, elmaslar, yakutlar, zümrütler çıkar. Ertesi gün bu mücevherleri satarak güzel bir saray yaptırırlar. Sarayda yolcuların misafir edileceğini ve ziyafet verileceğini ilan ederler. Bunu duyan padişah, sarayın kime ait olduğunu öğrenmek için derviş kıyafetiyle saraya gider ancak sahiplerini tanıyamaz. Kervan Bağdat’a varınca tüccar Ahmet’ten Musul padişahına altın bir tepsi götürmesini ister. Ahmet, Musul’a giderek tepsiyi takdim ettiği sırada padişah yüzüğü görür ve yüzüğün eline nasıl geçtiğini sorar. Ahmet, kuyuda olanları anlatır. Padişah o kızın kendi kızı olduğunu, nişanlısının da Ahmet’in kayın biraderi olduğunu söyler. Ahmet, hemen kuyunun bulunduğu çöle döner ve kızı kuyudan kurtarır. Kıza nişanlısının eniştesi olduğunu söyleyerek memleketine birlikte gitmeyi teklif eder. Sultan, Ahmet’in teklifini kabul eder ve Ahmet’in memleketine varırlar. Tembel Ahmet, sultanı çadırdan bırakarak evine haber vermeye gider. Karısı Ahmet’i görünce narların sırrını anlatır. Ahmet de narların devamıyla birlikte kardeşinin nişanlısını da getirdiğini söyleyince sultan çok sevinir. Sultan ertesi gün babası ve delirmiş olan kardeşini ziyafete çağırır. Padişah kendisine yasemin çubuğu takdim edilinceye kadar kızını ve damadını tanıyamaz.

Tembel Ahmet, padişaha kendisini tembellikten kurtaranın kızı olduğunu söyleyerek kara gözlü sultanı getirdiğini haber verir. Kara gözlü sultan şehzadeye doğru koşunca şehzadenin aklı başına gelir ve iki sevgili dört yıl süren ayrılıktan sonra kavuşurlar. Kırk gün kırk gece yapılan düğünle evlenirler.

Nezihe Gafur tarafından kaleme alınan “Çocuk Masalı”¹⁴³ adlı masalda, bir gün bir yumurta annesi ve babasına kızdığı için kümeden dışarı fırlar ve yuvarlanarak gitmeye başlar. Yolda sırasıyla horoz, kaz, koç ve eşeğe rast gelir. Hepsi birlikte bir saat kadar gittikten sonra akşam karanlığı basarken ıssız bir ormana varırlar. Burada boş bir kulübe görürler ve geceyi orda geçirmeye karar verirler. Elebaşı yumurtanın emriyle horoz bacaya çıkar. Bir köşede kaz, bir köşede koç, kapının arkasında ise eşek uyur. Yumurta ise ocak başındaki külün içine gömülür. Gece yarısı bir kurt sürüsü kulübenin etrafını sarar ve içeride yiyecek olup olmadığını öğrenmek için bir kurdu kulübeye gönderirler. İçeri giren kurt önce ocağın başına gelir. O sırada yumurta patlar. Korkudan bacaya çıkan kurt horozun ötüşüyle karşılaşır. Bir köşede kazın, diğer köşede koçun gazabına uğrar. Kapının arkasına saklanmak isteyince de eşeğin çiftesiyle kendisini kapının dışında bulur. Hemen arkadaşlarının yanına giderek içerde olanları anlatır. Kurt yumurtanın patlamasını jandarmanın tüfeği, horozun ötüşünü müezzinin ezan okuması, kazı terzi, koçu harmanıcı, eşeği ise keşkilik döken biri sanmıştır. Bunları duyan diğer kurtlar da korkarak kaçarlar. Böylelikle yumurta kendisini feda ederek arkadaşlarını kurtarır. Ertesi gün dört arkadaş yumurtayı oraya defnederler. Masalın sonunda yazar, bu durumu iki şekilde ele alır. Eğer yumurta bunu arkadaşlarını kurtarmak için yaptıysa vefakârlığındandır. Aksi takdirde bu anne ve babasının bedduasından dolayı başına gelmiştir.

Temelinde bir halk masalı bulunan “Keloğlan” ve “Tembel Ahmet” adlı masallar edebî bir dille ve nesir şeklinde kaleme alınmıştır.¹⁴⁴ Klasik masal anlatımının olmadığı “Keloğlan” adlı masalda zekâyı kullanmanın önemi anlatılırken “Tembel Ahmet” adlı masalda ise çalışmanın önemi anlatılmıştır. “Çocuk Masalı” adlı masalda ise anne-baba sözü dinlemenin önemi anlatılarak aile kavramı vurgulanmıştır.

¹⁴³Sayı: 30, 15 Kânunusani 1338, ss. 15-16.

¹⁴⁴Filizok, s. 149.

Mehmet Kaplan’a göre “Keloğlan” masalında Keloğlan ve arkadaşlarının dev karısını emmeleri “çocukluğa dönüş”le alakalı bir motiftir. “Tembel Ahmet” masalındaki önceleri tembel olan Ahmet’in daha sonra karısının zoruyla çalışmaya başlayıp başarılı olması “yeniden doğuş” motifi ve “kuvvet ve şahsiyet kazanma”yla alakalıdır.¹⁴⁵ Ayrıca bu masalda Gökalp, karısının Ahmet’i çalışmaya zorlamasıyla kadının erkek üzerindeki etkisine de dikkat çekmiştir.

¹⁴⁵ Kaplan, s. 525.

IV. MENSUR ŞİİR

Mensur şiir tamamen Batı kaynaklı bir yazı türüdür. Esasen adı da 19. yüzyıl ortalarında Fransa’da Rimbaud ve Baudelaire’in örneklerini verdiği “prose poetique: şairane nesir”den alınmadır. Türk edebiyatında mensur şiirin bir tür olarak ortaya çıkmasında Takdir-i Elhan’da (1886) “Her şiir mevzun ve mukaffâ olmak lazım gelmez, her mevzun ve mukaffâ söz şiir olmak iktiza etmediği gibi” diyen Recaizâde Mahmut Ekrem’in rolü olmuştur.¹⁴⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar da “Ekrem Bey, şiiri behemehal nazım çerçevesinde görmezdi. Türk edebiyatında mensur şiir denilen nevi onunla başlar. Şiirlerinin arasına uzun nesir parçaları karıştırmaktan çekinmediği gibi, bazen nazma nesir ile başlardı.”¹⁴⁷ diyerek Recaizâde Mahmut Ekrem’in mensur şiiri tür olarak ortaya çıkardığını ifade eder. Bu tür Tanzimat sonrası edebiyatımızda “mensûre”, “nesr-i şi’r-âmîz”, “nesr-i nazm-âmîz”, “nesr-i muhayyel”, nesr-i şairâne”, mensure-i şairâne” ve “hayâli nesir” gibi adlarla anılmıştır. “Mensur şiir” ismi, Halit Ziya Uşaklıgil’in bu türdeki yazılarını İzmir’de çıkardığı *Hizmet* gazetesinde bu başlık altında yayımlamasıyla karşımıza çıkmıştır. Halit Ziya, bu mensur şiirlerini daha sonra *Mensur Şiirler* ve *Mezardan Sesler* adlı kitaplarında toplamıştır.¹⁴⁸

Vezinsiz ve kafiyesiz, nesir şeklinde şiir olarak tanımlayabileceğimiz mensur şiir Halit Ziya Uşaklıgil ile Servet-i Fünûn döneminde yaygınlaşmış ve gelişmesini yine bu dönemde tamamlamış bir türdür. Halit Ziya’nın mensur şiir yazmaya başladığı yıllarda bu tür yazıların en güzel örneklerini *Envar-ı Zekâ* ve *Şark* gibi dergilerde Mustafa Reşit yazmıştır. Mensur şiir daha sonra da Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi yazarlarca devam ettirilmiştir.¹⁴⁹ Bu dönemdeki mensur şiirlerde konu olarak hayattan nefret, aşk ve tabiatın güzelliği işlenmiştir.

Küçük Mecmua dergisinde biri vatan ve bayrak, diğeri tabiat konulu olmak üzere iki mensur şiir yayımlanmıştır.

¹⁴⁶ Okay, Batılılaşma Devri..., s. 78.

¹⁴⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 9. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 253.

¹⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Andı, “Halit Ziya’nın Mensur Şiirleri I-II: Mensur Şiirler, Mezardan Sesler”, *Edebiyat Araştırmaları I*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 85-116.

¹⁴⁹ Ömer Faruk Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, ss. 102-105.

A. Vatan ve Bayrak Konulu Mensur Şiir

Mustafa İskender tarafından kaleme alınan “Ayla Bulut”¹⁵⁰ adlı mensur şiirde şairin gördüğü bir hayal anlatılır. Bir bahar gecesinde siyah bulutların gökyüzünün bir kısmını kapladığını, ayın altın gülüşler serptiğini söyleyen şair çok geçmeden siyah bulutların ayı kapatarak bu güzel manzarayı bozduğunu belirtir. Bunu bir meleklerle yırtıcı bir devin kavgasına benzeten şair ayın bulutların arasından çıkmasıyla savaşın bittiğini söyleyerek sevinir. Ayı balığa benzeten şair galibiyetin etkisiyle onun sakin, neşeli ve nazlı bir şekilde gökyüzünde yüzdüğünü söyler. Gülleri, çiçekleri, çimenleri, ayı kişileştirerek ayın alkışlara baş eğmeyle cevap verdiğini belirtir. Güllerin, lalelerin, menekşelerin, kuşların, yıldızların, hurilerin, meleklerin, rüzgârın neşesiyle âlemin değiştiğini söyleyen şair ayın bir daha karanlık bulutların arasında kalmaması için dua eder. Dua ettikten sonra bu hayalden uyanan şair ayın vatan bayrağı, bulutun da düşman olduğunu belirtir.

Bu kısa mensur şiirde benzetme ve kişileştirme gibi söz sanatlarından yararlanılsa da günlük konuşma dili kullanılmıştır. Yani dil ve üslup bakımından sade olduğunu söyleyebiliriz. Servet-i Fünûn döneminde yazılan mensur şiirlerden sadece dil ve üslup bakımından değil, muhteva açısından da ayrılmaktadır. Tabiat tasviri bakımından o dönemdeki mensur şiirlere benzese de konusu vatan ve bayraktır.

B. Tabiat Konulu Mensur Şiir

Osman Recai tarafından kaleme alınan “Yazı Severim”¹⁵¹ adlı mensur şiirde yaz ve kış mevsimleri anlatılır. Şair karların rengini tiksindirici bulduğunu söyleyerek siyah bulutlara ait acı hatıralara sahip olduğunu belirtir. Uzun kış gecelerinde bitmez tükenmez saatleri geçirmek için soba başında yapılan sohbetlerin can sıkıntısıyla başının döndüğünü söyleyen şair, kışın bütün ağırlığıyla üzerine çöktüğünü ifade eder. Baş ağrısıyla uyandığı bir sabah odasının güneş ışıklarıyla dolduğunu gören şair o dakika ruhunun neşelendiğini belirtir. Hızla yerinden sıçrayarak takvimden bir yaprak koparıp takvimin, yazın geldiğini haber verdiğini söyler. Bulutsuz gökyüzünde güneşin pırıl pırıl parladığını, kuşların cıvıladığını söyleyen şair yaz mevsimini sevinç devresi olarak nitelendirir. Kış mevsiminin

¹⁵⁰ Sayı: 2, 12 Haziran 1338, s. 16.

¹⁵¹ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 14-15.

ihhtiyarlık, yaz mevsiminin gençlik olduğunu ifade ederek yaz mevsimini şiddetli bir sevgiyle sevdiğini belirtir.

Bu mensur şiir, muhteva açısından Servet-i Fünûn döneminde yazılan mensur şiirlerle benzerlik gösterse de dil ve üslup açısından onlardan ayrılır. Benzetme ve kişileştirme gibi söz sanatlarından yararlanılan bu mensur şiirde sade bir dil ve üslup kullanılmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan bu iki mensur şiir karamsarlıkla başlamasına rağmen aydınlıkla bitmiştir. Bu motive edici sonlarla, dönemin ağır savaş şartlarında okuyucuların zaferin ve güzel günlerin yaklaştığına inandırılmaya çalışıldığı görülür.

V. TİYATRO

Binası, sahnesi, oyuncularını, çeşitli teknikler, seyirci ve metni ile bütün olan tiyatro, insanlık kadar eski bir maziye sahiptir ve edebiyatla ilgisi bir dil sanatı olmasındandır. Tiyatro metinleri edebiyatın temel türlerinden biri olsa da, Türk edebiyatı tarihindeki yerini, topluma etkisi ve genişliği oranında almamıştır.¹⁵²

Türk edebiyatında dramatik türü Tanzimat'a kadar Karagöz, kukla, ortaoyunu ve meddah adı verilen seyirlik oyunlar oluşturmuştur. Batılı anlamda tiyatro türü ise 19. yüzyılda başlar. Abdülmecit'in yabancı oyuncuların oynadığı oyunları seyretmesi, Abdülhamit'in saray tiyatrosu kurdurması, tiyatro binalarının yapılması, yabancı dilde oynanan oyunlar, Güllü Agop'un Gedikpaşa'da kurduğu Türkçe oyunlar oynanan Osmanlı Tiyatrosu bu türün yaygınlaşmasını sağlamıştır.¹⁵³

Tanzimat döneminde metne dayalı ilk tiyatro eseri Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* adlı komedisidir. Şinasi'yi, Türk tiyatrosunun ilk trajedi ve manzum tiyatro örneklerini veren Ali Haydar Bey takip etmiştir. Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın bir başka yazarı ise Namık Kemal'dir. Vatan ve kahramanlık temalarının işlendiği *Vatan yahut Silistre* adlı oyunu sahnelen ilk oyundur. Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi, Recaizâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit Tarhan, Direktör Ali Bey, Ebüzziya Tevfik, Şemseddin Sami ve Samipaşazâde Sezai'nin de oyunları yayımlanmıştır. Tanzimat dönemindeki oyunlarda sosyal meseleler ve tarih teması konuşma diline yakın bir üslupla işlenmiştir. Karagöz, ortaoyunu ve meddahın etkisiyle komedi türü oyunların trajedilerden daha başarılı olduğu da görülmektedir.¹⁵⁴

II. Abdülhamit'in 1884'te, Ahmet Mithat'ın *Çerkez Özdenler* adlı oyununun hürriyet duyguları aşıladığını bahane ederek Osmanlı Tiyatrosu'nu yaktırması tiyatronun gelişimini durdurmuştur. Bu olay sonrasında istibdat döneminin de başlamasıyla Servet-i Fünûn döneminde çoğu tercüme veya adapte eserlerden oluşan tulûat tiyatroları hâkim olmuştur.¹⁵⁵

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile her alanda olduğu gibi tiyatrodaki da hareketli bir döneme girilmiştir. Bu dönemde çoğu hafiyeliği, jurnalcılığı, istibdat dönemi ve II. Abdülhamit'in zulümlerini konu alan, kişileri siyasi şahsiyetler olan,

¹⁵² Enginün, ss. 645.

¹⁵³ Enginün, ss. 650-651.

¹⁵⁴ Okay, Batılılaşma Devri..., ss. 74-77.

¹⁵⁵ Akyüz, ss. 107-108.

hissî ve vatanperverlik duygularıyla yüklü fakat edebî değeri olmayan birçok tiyatro eseri yazılmış ve oynanmıştır. Bu dönemde Şahabettin Süleyman, Tahsin Nahit ve Müfit Ratib'in eserleri özellikle dil ve teknik bakımından başarılıdır.¹⁵⁶

Milli Edebiyat döneminde de Türk tiyatrosu tüm canlılığı ile gelişmeye devam etmiştir. Darülbedayi-i Osmânî adıyla Türkiye'de ilk resmî şehir tiyatrosu kurulmuştur. Darülbedayi'nin ilk temsili Hüseyin Suat'ın *Çürük Temel* adlı adaptasyonudur. Bunu Halit Fahri'nin *Baykuş* adlı piyesi takip etmiştir. Darülbedayi Türk tiyatro yazarları için ciddi bir teşvik kaynağı olmuştur. Bu dönemde halkın tiyatroya ilgisini arttırmak için daha çok Fransız komedilerine yer verilmesiyle genç yazarlar da piyeslerin çoğunu hafif komedi türünde yazmışlardır. Milli Edebiyat döneminin tiyatro eserleri teknik bakımdan mükemmel olmasa da dil ve üslubundaki sadelik bakımından dikkate değerdir. Bu dönemde tekniği kuvvetli, dili sade ve canlı olan komedileriyle İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci ile konusunu daha çok Osmanlı tarihi, âdetler ve inançlardan alan töre komedileriyle Musahipzâde Celal yalnız tiyatro ile uğraşmışlardır. Bunların dışında Aka Gündüz, Reşat Nuri, Halit Fahri ve Yusuf Ziya'nın piyesleri de yayımlanmıştır. Bütün bu isimlere bu devirde yetişmiş ve eserleri Cumhuriyet döneminde yayımlanmış Faruk Nafiz, Mithat Cemal, Refik Halit, Ömer Seyfettin, Halide Edip, Yakup Kadri, Necip Fazıl ve Salih Zeki de eklenmelidir.¹⁵⁷

Konusunu tarihten alan oyunlar Tanzimat devrinden itibaren görülmeye başlar. İlk olarak Hayrullah Efendi tarafından kaleme alınan *Hikâye-i İbrahim Paşa be İbrahim-i Gülşenî* adlı eseri sayabiliriz. Yine bu dönemde Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* ve *Celâleddin Harzemşah* adlı eserleri vakalarını tarihî olaylardan alırlar. Ahmet Mithat Efendi'nin *Fürs-i Kadim'de Bir Facia Yahut Siyâvuş* adlı eseri konusunu eski İran tarihinden almıştır. Kardeşi Mehmet Cevdet ile *Zuhûr-i Osmâniyân* adlı tarihî konulu bir piyesi de vardır. Abdülhak Hamit Tarhan'ın *Eşber* ve *Tarık*, Şemseddin Sami'nin *Gâve* ve Manastırlı Rıfat'ın *Ya Gazi Ol, Ya Şehit* adlı eserleri de konusunu tarihten almıştır.¹⁵⁸ II. Abdülhamit'in uyguladığı baskıcı politika sebebiyle II. Meşrutiyet'e kadar oyunlardaki vakaların aile çevresi içinde geçtiği, evlenme, boşanma, kadının medenî hakları gibi temaların etrafında döndüğü

¹⁵⁶ Okay, Batılılaşma Devri..., s. 78.

¹⁵⁷ Akyüz, ss. 176-179.

¹⁵⁸ Akyüz, ss. 55-56.

görülür.¹⁵⁹ II. Meşrutiyet'ten sonra tiyatro çalışmaları yeni ve hareketli bir döneme girmiş ve yurtseverlik vakaları ile istibdat aleyhtarlığını işleyen piyesler rağbet görmüştür.¹⁶⁰ Milli Edebiyat Dönemi'nde de tiyatro çalışmaları hareketli bir şekilde devam etmiştir. Tanzimat'tan sonra II. Abdülhamit'in baskıcı politikası sebebiyle yazılamayan, konusunu tarihten alan piyeslerin örneklerini bu dönemde Musahipzâde Celal vermiştir. Musahipzâde Celal, konusunu genellikle Osmanlı tarihinden alan piyeslerindeki tarihî atmosferi tam olarak verebilmek için kahramanlarını kendi zamanlarının dili ve üslubu ile konuşturmaya dikkat etmiştir.¹⁶¹

Küçük Mecmua dergisinde yalnızca bir piyes yayımlanmıştır. Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan bu piyes konusunu tarihten almış ve Malazgirt Savaşı'nı işlemiştir.

Ziya Gökalp'in "Tarihî Kahramanlıklar" üst başlığı altında yayımlanan "Malazgirt Muharebesi"¹⁶² adlı piyesinde Alparslan'ın Rum kayseri Romanos'u Malazgirt'te mağlup etmesi anlatılır. Piyes iki perde ve manzum olarak yazılmıştır.

Piyesin birinci perdesinde zaman, Hicri 26 Zilkadde 463 tarihinde olup mekân Malazgirt'e bir günlük mesafede bulunan bir ovadır. Bu ovada Selçuklu sultanının "otağ-ı hümayun"u kurulmuştur.

Vezir Nizamülmülk, telaşlı bir şekilde Alparslan'ın yanına girerek Rum kayseri Romanos'un ordusuyla hududu geçip gizlice Malazgirt'e girdiğini haber verir. Bunun üzerine Alparslan, Nizamülmülk'ten düşmana bir elçi göndererek savaşa hazır olduklarını ancak uygun koşullarda barış da yapabileceklerini iletmesini ister. Nizamülmülk otağdan çıkınca Alparslan yalnız kalır ve dinlerini, vatanlarını kurtarması için Allah'a dua eder. O sırada Kadın Sultan içeri girer. Alparslan Kadın Sultan'a durumu anlatarak ondan orduyu ve haremi alıp Hemedan'a gitmesini ve Oğuzları toparlayıp kendisine göndermesini ister. Kadın Sultan Alparslan'ı yalnız bırakmamak için gitmek istemese de bir süre sonra ikna olur. Nizamülmülk girerek düşman elçisinin geldiğini haber verir. Düşman elçisi kayserin amacının "Bağdat'a girerek halifenin başını kesmek, Müslümanları katletmek, Kur'an'ı yakıp Kâbe'yi yıkmak" olduğunu söyler. Elçi çıktıktan sonra Fakih Muhammed, Danişmend Bey,

¹⁵⁹ Akyüz, ss. 107-110.

¹⁶⁰ Akyüz, ss. 159-161.

¹⁶¹ Akyüz, ss. 176-179.

¹⁶² Sayı: 3, 19 Haziran 1338, ss. 9-19.

Mengüç Bey, Satık Bey, Mürdes Bey, çavuşlar ve ulaklar girer. Düşmanın sayıca kendilerinden çok fazla olması sebebiyle geri çekilmekten başka çarelerinin olmadığını düşünen Alparslan, Fakih Muhammed'e fikrini sorar. Fakih Muhammed ise savaşılmaması yönünde fikir beyan eder. Allah'ın kendilerine yardım edeceğini düşünmektedir. Alparslan kabul eder ve Kadın Sultan'ı Nizamülmülk'le beraber Hemedan'a gönderir. Ulağın düşmanın yaklaştığını haber vermesi üzerine Alparslan askerlerine hücum emri verir ve askerler savaşa giderken perde kapanır.

İkinci perdede yer Alparslan'ın karargâhı olup zaman ertesi gündür. Savaşın kazanıldığı, Alparslan'ın "Ordusuyla beraber kayseri ettik esir." sözünden anlaşılır. Alparslan demir kafesteki kayseri getirterek ona eğer mağlup olsalardı kendisine ne yapmayı düşündüğünü sorar. Kayser, her sabah onu kamçılatmayı düşündüğünü söyler. Bunun üzerine Alparslan kendisinin ona ne yapacağını sorar. Kayser, Alparslan'ın kendisine işkence edip Hint'te ve Çin'de kul diye dolaştıracağını söyler. Alparslan Türk olduğu için böyle bir şey yapmayacağını söyleyerek kayserin ve maiyetindekilerin zincirlerini söktürür ve kayseri yanına oturtur. Onlara kaftan giydirir, on bin dinar hediye ve yanlarına muhafız verir. Kayserin Alparslan'a adaletin büyük Rabbi olduğunu söylemesi üzerine Alparslan, "dinlerinde bir kulu Rab tanımanın caiz olmadığını, dinlerinin temelini sevgi ve özgürlük olduğunu, Allah'a inanan herkesi bir ümmet olarak gördüklerini" belirtir. Kayser gözyaşları içinde çıkar ve perde iner.

Ziya Gökalp'e göre Alparslan, Türklük ile İslamiyet ve insanlık sevgisini birleştiren ideal bir kahramandır ve Gökalp Malazgirt Savaşı'nı tamamıyla manevî ve ahlâkî değerler bakımından ele almıştır. Gökalp'in bu piyesi yazması o sıralarda cereyan etmekte olan İstiklâl Savaşı'nı düşündüğünü göstermektedir. Türkler bu savaşta da Malazgirt Savaşı'nda olduğu gibi, maddi bakımdan çok üstün bir düşmanla karşı karşıya bulunuyorlardı; inandıkları ve güvendikleri tek şey, imanlarıydı.¹⁶³

Ziya Gökalp'in tarih temalı bu piyesi kurtuluş mücadelesi veren Türk halkında vatan, millet ve kahramanlık duyguları ile zafer inancı oluşturmaları açısından önemlidir. Gökalp, fikir yazılarında açıkladığı "Türklük" ve "ümmet" kavramları ile eleştirdiği "İslam düşmanlığı"nı bu manzum piyesinde de ele almıştır.

¹⁶³ Kaplan, ss. 545-546.

Bu durum, ister şiir ister masal ister piyes olsun, Gökâlp'in edebiyat ve sanatı fikirlerini yaymak için bir araç olarak gördüğüne kanıttır.

Dönemindeki diğer piyesler gibi günlük konuşma dilinin başarıyla kullanıldığı bu piyes mesnevi tarzında kafiyeleşmiştir. Atlıların söylediği dörtlükler ise mani şeklindedir. Ali Nüzhet'in bir yazısında¹⁶⁴ bahsettiği üzere bu piyes Sakarya'nın yıl dönümü münasebetiyle Gençlik Derneği tarafından başarıyla temsil edilmiştir. Alparslan rolünü Abdurrahman Bey, Vezir Nizamülmülk rolünü Abdülkerim Bey, Kadın Sultan rolünü Nezihe Hanım, Fakih Muhammed rolünü ise Abdülkadir Bey ifa etmiştir. Daha sonra bu piyes Ziya Gökâlp'in *Altın Işık*¹⁶⁵ kitabında "Alparslan Malazgirt Muharebesi" adıyla yayımlanmıştır.

¹⁶⁴ Ali Nüzhet, "Müsamere", **Küçük Mecmua**, Diyarbakır, 1922, Sayı: 16, ss. 15-16.

¹⁶⁵ Bkz. Ziya Gökâlp, **Altın Işık**, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 197-208.

VI. DİĞER YAZILAR

Küçük Mecmua dergisinde şiir, hikâye, masal, mensur şiir ve tiyatro gibi türlerin yanı sıra sosyal, tarih, edebiyat, din, felsefe, siyaset ve iktisat konulu yüz elli üç yazı yayımlanmıştır.

A. Sosyal Konulu Yazılar

Küçük Mecmua'da sosyal konulu seksen yazı yayımlanmıştır. Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan "İlme Doğru", "Dehaya Doğru" ve "Ahlâka Doğru" başlıklı yazılarda çağdaş milletlerden olabilmek için milletin vazifesinin sırayla ilme, dehaya ve ahlâka doğru gitmek olduğu belirtilir. İnsana normali gösterenin ilim, orijinali yaratanın deha, ideali tanıtanın da ahlâk olduğu ifade edilerek dehanın ilimden, ahlâkın da her kıymetten üstün olduğu vurgulanır. "İlim her olayın sebebini göstererek sonuç ve hizmetini arar. Çağdaş bir devlet, bir halk hükümeti olduğu kadar ilim hükümetidir de. Çünkü çağdaş bir devletin maddi ve manevi ihtiyaçlarını bir araya getirecek olan ilimdir."¹⁶⁶ "Deha ise orijinal eserleri oluşturan kudrettir. Dehanın iki kaynağı vardır: Halk ve beynelmilel dâhiler. Milli deha için ise halk ve teknik itibar bir araya getirilmelidir."¹⁶⁷ "Ahlâk ise bir milleti hiç ayrılmayacak surette birbirine bağlayacak tek şeydir. Bu yüzden aile ve devletin temelini oluşturur."¹⁶⁸ "İngiliz Ahlâkı"¹⁶⁹ başlıklı yazıda İngilizlerin vatanî ahlâkta yüksek, beynelmilel ahlâkta geri olduğu anlatılır. İngilizler "millet" mefhumu ve mefkûresini oluşturmuşlar, meşrutiyetle hürriyete kavuşmuşlardır. Bu yüzden İngiltere uzun yıllar boyunca büyük menfaatler elde etmiştir.

"Cemiyetlerin Tenasülü", "Millet Nedir?", "İstimlal", "Aile Enmüzeçleri", "Türk Ailesinin Tekâmülü 1-İye Oza", "Türklerde Aile Adları" ve "Şehir Medeniyeti, Köy Medeniyeti" başlıklı yazılar kavmiyetle ilgili yazılardır. "Cemiyetlerin Tenasülü"¹⁷⁰ başlıklı yazıda cemiyetlerin çoğalmasının "inşikak" ve "izdivaç" olmak üzere iki yolla olduğu belirtilip bunlar hakkında bilgi verilir. İngiltere'den Amerika cemiyetinin doğması "inşikak" yoluyla olmuştur. Eski Oğuzlarda her cemiyet kendine özgü "mâşeri vicdanlarını birleştirerek iki dış ilden tek bir iç il" haline gelmişlerdir. Ziya Gökalp'in "tevhit" kavramıyla nitelendirdiği

¹⁶⁶ Sayı: 2, 12 Haziran 1338, ss. 1-3.

¹⁶⁷ Sayı: 3, 19 Haziran 1338, ss. 1-5.

¹⁶⁸ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 1-4.

¹⁶⁹ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, ss. 1-5.

¹⁷⁰ Sayı: 21, 30 Teşrinievvel 1338, ss. 1-5.

bu durum tam anlamıyla Anadolu Türklerinde görülür. “Millet Nedir?”¹⁷¹ ve “İstimlal”¹⁷² başlıklı yazılarda millet ve istimlal kavramlarının açıklamaları yapılır. Ziya Gökalp’e göre millet ne coğrafi ne ırkî ne siyasi ne de iradî bir zümredir. Millet dilde, terbiyede ve harsta ortak olmaktır. İstimlal ise yan yana yaşayan aynı dine mensup iki millettten birinin diğerini temsil etmesidir. Temsil etmek ise bir milletin dilini ortadan kaldırarak kendi dilini ona kabul ettirmektir. “Aile Enmüzeçleri”¹⁷³ başlıklı yazıda “batın, semiye, maderî semiye, pederî semiye, zekûrî, asabî, pederşahî aile, ünasî aile, pederî aile ve izdivacî aile” gibi aile çeşitleri hakkında bilgi verilir. “Türk Ailesinin Tekâmülü 1-İye Oza”¹⁷⁴ başlıklı yazıda “iye oza”nın “ana batnı” anlamına geldiği, Türklerde ailenin en eski şeklinin “ana batnı” olduğu ve bu şeklin Şamanizm ile ilişkili olduğu belirtilir. Eski Türklerde kadınların yüksek hukuka sahip olması ana batnının uzun bir süre devam etmesinin sonucudur. Çünkü avcı aşiretlerden bir kız, sürü sahibi yeni göçebe bir erkeğe göre üstündür. “Türklerde Aile Adları”¹⁷⁵ başlıklı yazıda ise aile adının birtakım devrelerden geçtiği, boy ve soy isimlerinden sonra zâde tabirinin kullanıldığı, ilerde ise her ailenin bir ismi olacağı anlatılır. “Şehir Medeniyeti, Köy Medeniyeti”¹⁷⁶ başlıklı yazıda köylerde ağa, bey, aşiret reisi gibi kavramların olması sebebiyle eşitlik olmadığı, şehirdeki medeniyetin, köy medeniyetinin zıttı olduğu anlatılır. Türklerin eskiden beri özgürlüğe ve eşitliğe düşkün bir millet olmasından dolayı şehirlerde, Kürtlerin ise köylerde yaşadığı belirtilir.

“Hilafetin Hakikî Mahiyeti”, “Hilafetin İstiklali”, “Hilafetin Vazifeleri” ve “İslam Âleminde İntibah” başlıklı yazılar hilafet ve halifelikle ilgilidir. “Hilafetin Hakikî Mahiyeti”¹⁷⁷ başlıklı yazıda hilafetin en doğru şeklinin halifenin âlemdeki bütün Müslümanlarla haberleşmesi olduğu ifade edilir. “Hilafetin İstiklali”¹⁷⁸ başlıklı yazıda da Türk inkılâbıyla hilafet makamının ümmet teşkilatını oluşturabileceği belirtilir. “Hilafetin Vazifeleri”¹⁷⁹ adlı yazıda hilafetin halife-sultan, sultan-halife, teşkilatsız halifeler, müstakil ve teşkilatlı halifeler olmak üzere dört şeklinin bulunduğu söylenerek bunların görevleri hakkında bilgi verilir. “İslam Âleminde

¹⁷¹ Sayı: 28, 25 Kânunuevvel 1338, ss. 1-6.

¹⁷² Sayı: 29, 1 Kânunusani 1339, ss. 1-6.

¹⁷³ Sayı: 32, 19 Şubat 1339, ss. 1-7.

¹⁷⁴ Sayı: 29, 1 Kânunusani 1339, ss. 6-8.

¹⁷⁵ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 14-15.

¹⁷⁶ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 4-7.

¹⁷⁷ Sayı: 24, 27 Teşrinisani 1338, ss. 1-6.

¹⁷⁸ Sayı: 25, 4 Kânunuevvel 1338, ss. 1-4.

¹⁷⁹ Sayı: 26, 11 Kânunuevvel 1338, ss. 1-5.

İntibah”¹⁸⁰ başlıklı yazıda ise İngilizlerin, Müslümanların gözünde İslam düşmanı olduğu, İslam âleminde ise en büyük günahın İngiliz dostluğu olduğu belirtilir. Türklerin verdiği kurtuluş mücadelesinin Hindistan, Mısır, İran ve Irak gibi ülkelere de örnek olduğu söylenerek Türkiye’nin yeni bir hayata atıldığını tüm dünyanın onayladığı ifade edilir.

“Ferdî Hükümet, İçtimaî Hükümet”, “Hükümet ve Tahakküm”, “Türk Meşrutiyetinin Tekâmülü”, “Yüce Mahkeme”, “Velayet ve Sulta”, “Köy ve Şehir” başlıklı yazılar sosyal müesseseler ve meselelerle ilgili yazılardır. “Ferdî Hükümet, İçtimaî Hükümet”¹⁸¹ başlıklı yazıda Avrupa’da ferdî, Türkiye’de içtimaî hükümet sistemlerinin bulunduğu ifade edilir. Avrupa’da saltanat-ı meşruta, parlamentarizm ve reprezantatif sistem olmak üzere üç çeşit meşrutiyet vardır. Avrupa hükümetleri parlemantarizm, Amerika ise reprezantatif sisteme mensuptur. Türkiye’deki “içtimai hükümet” adı verilen hükümet tarzı ise büsbütün yeni bir tarzdır. “Hükümet ve Tahakküm”¹⁸² başlıklı yazıda ise Türklerde sınıf imtiyazı olmadığı için Türklerin hükümet tarzıyla Bolşevikler arasında bir benzerlik olmadığı vurgulanır. Gerçek bir hükümet anlayışının baskıya değil, fikrî bir egemenliğe dayandırılarak oluşturulacağı ifade edilir. “Türk Meşrutiyetinin Tekâmülü”¹⁸³ başlıklı yazıda bir cemiyetin fertlerini, ortak duyguların oluşturduğu maşerî vicdan ve fertler arasındaki iş bölümünün bağladığı belirtilir. Ziya Gökalp “mâşeri vicdan” kavramının Durkheimm’daki karşılığının “mihaniki tesanüt”, fertler arasındaki iş bölümünün ise “uzvî tesanüt” olduğunu ifade eder. “Yüce Mahkeme”¹⁸⁴ başlıklı yazıda kanunların her milletin resmî ahlâkı ve vatanperverliğin esası olduğu belirtilerek kanunların Kanun-ı Esasiye uygunluğunu denetlemek için Amerika’daki gibi yüce mahkeme kurulması gerektiği ifade edilir. “Velayet ve Sulta”¹⁸⁵ başlıklı yazıda “velayet” ve “sulta” kelimeleri tanımlanır. Velayet kelimesinin bizdeki karşılığı otorite, sulta kelimesinin ise imparatorudur. İmparatora sultan dediğimiz için bu sözcüklerin imperyum ve sultan sözcükleriyle ilişkisi açıklanır. “Köy ve Şehir”¹⁸⁶ başlıklı yazıda köy ve şehirlerin doğal yapılanmalar olup kendi kendine oluştuğu belirtilir. Köyün en eski örneği obadır. Obanın da “semyevî, feodal ve demokrat” olmak üzere üç türü

¹⁸⁰ Sayı: 27, 18 Kânunuevvel 1338, ss. 1-3.

¹⁸¹ Sayı: 24, 27 Teşrinisani 1338, ss. 9-12.

¹⁸² Sayı: 25, 4 Kânunuevvel 1338, ss. 9-12.

¹⁸³ Sayı: 26, 11 Kânunuevvel 1338, ss. 5-8.

¹⁸⁴ Sayı: 27, 18 Kânunuevvel 1338, ss. 12-13.

¹⁸⁵ Sayı: 32, 19 Şubat 1339, ss. 9-11.

¹⁸⁶ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 9-12.

vardır. Bu üç türlü obanın çadırları terk ederek evlerde oturmasıyla semiyevî, feodal ve demokrat köyler oluşmuştur. Arap köyleri semiyevî, Türk köyleri demokratiktir. Köylerde vakıf işleri nahiyelerde, şehirlerde ise belediyelerdedir. Ancak Ziya Gökalp, şehirlerin gerçek belde mahiyetini alabilmesi için vakıfların denetiminin nahiyelere bırakılması gerektiğini belirtir.

Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan, “İçtimaiyat” üst başlığı altında yayımlanan, yirmi dört yazıdan oluşan “Türk Devletinin Tekâmülü”¹⁸⁷ başlıklı yazı dizisinde Türk devletinin siyasi yapılanması, iç ve dış siyaseti, dinî inancı, din ve siyaset ilişkisi, sosyal hayatı, hukuk sistemi, askerî teşkilatı, yönetim şekli, felsefesi, sosyolojisi, dili, zümre isimleri, totemleri ve soy kütüğü hakkında bilgi verilir.

Gökalp’in bu yazı dizisi *Türk Medeniyeti Tarihi* adlı eserinin öncül yazıları olarak kabul edilebilir. Gökalp, bu yazılarında yaptığı değişiklikler ve eklemelerle daha sonraki dönemde *Türk Medeniyeti Tarihi*’ni kaleme almıştır. Gökalp “devlet” kavramını Türklerin varoluş biçimi olarak algılamaktadır. Türk devlet anlayışının geçirdiği bütün süreçleri mukayeseli olarak ele almakta, Türklerin tarih boyunca oluşturdukları aşiretten devlete bütün sosyal yapılanmalara bütüncül bir bakış açısı getirmektedir. Türk boylarının isimlerinde yer alan ekler, kökler ve ön ekleri inceleyerek boy adları arasında paralellikler kurmuş, Türk halkları arasındaki yakınlıklara filolojik açıdan da bakmayı denemiştir.¹⁸⁸

Ziya Gökalp imzasını taşıyan “Türklerle Kürtler”¹⁸⁹ başlıklı yazıda Türklerle Kürtlerin birbirine düşman olmadığı aksine Kürtlerin savaşta Türklere destek olduğu belirtilir. Ziya Gökalp Türklerle Kürtlerin dış görünüş itibarıyla de birbirlerine benzediklerini ifade ederek Türklerle Kürtlere aynı kıymetin verilmesi gerektiğini savunur. Gökalp, bu makaleyi Noel adındaki bir İngiliz yüzbaşısının Doğu illerinde Kürtlük propagandası yapması üzerine yazmıştır.¹⁹⁰ “Fransız Sosyolojisi ve Emile Durkheim”¹⁹¹ başlıklı yazıda Emile Durkheim’ın hayatı ve Fransız sosyolojisi hakkında bilgi verilir. Sosyoloji müesseselerinin Fransa’da doğduğu ve Fransız

¹⁸⁷ Derginin 4. sayısından başlayıp 28. sayısında biten (26. sayıda yoktur.) yirmi dört yazıdan oluşan bir yazı dizisidir.

¹⁸⁸ **Ziya Gökalp Küçük Mecmua Yazıları**, (Haz. Ali Duymaz), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, ss. 16-17.

¹⁸⁹ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, ss. 7-11.

¹⁹⁰ Ali Nüzhet Göksel, **Ziya Gökalp’in Hayatı ve Malta Mektupları**, İktbal Kütüphanesi, İstanbul, 1931, s. 166.

¹⁹¹ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, ss. 11-15.

sosyolojisinin de temelinde Durkheim usulü olduğu ifade edilir. “Kıymetler Nefsî mi Yoksa Şey’î mi?”¹⁹² başlıklı yazıda eşyanın kıymetlerinin içtimai olduğu ifade edilerek kıymetlerin genellikle toplumun düşüncelerine dayandığı belirtilir. “Avrupa’daki İçtimai Buhranın Sebebi”¹⁹³ başlıklı yazıda Avrupa’daki buhranın sebebinin hukukî adalet teşkilatı gibi iktisadî bir adalet teşkilatı oluşturulmaması olduğu ifade edilir. “Şahsiyet”¹⁹⁴ başlıklı yazıda ise şahsiyetin ahlâkî eleştiriden doğan dedikodular, aralarında husumet bulunan fertler arasındaki şahsiyet ve sinir hastalığından doğan şahsiyet olmak üzere üç türü olduğu söylenerek bunlar hakkında bilgi verilir.

Ali Nüzhet tarafından kaleme alınan “Mustafa Kemal Paşa’ya”¹⁹⁵ başlıklı yazıda halkı düşmanlardan kurtaran Mustafa Kemal Paşa bir “dahi” olarak nitelendirilir ve başlı başına bir tarih yazdığı için ona şükran sunulur. “Fakirlerimizi Düşünelim”¹⁹⁶ başlıklı yazıda ise kimsesiz, sokakta yaşayan insanların üzüntü veren hali anlatıldıktan sonra onlara yardım edilerek de kahraman olunabileceği ifade edilir.

Küçük Mecmua dergisinde Diyarbakır’daki yapılar ve faaliyetler hakkında bilgi veren yazılar da yayımlanmıştır. Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “Kurt İsmail Paşa Camii”¹⁹⁷ ve “Darü’l-Eytam”¹⁹⁸ başlıklı yazılarda Cephe Kumandı Cevat Paşa’nın Diyarbakır’a Kurt İsmail Paşa adına bir cami, öksüz ve yetim kalan şehit çocukları için bir Darü’l-Eytam yaptırdığı, “Zafer Abidesi”¹⁹⁹ adlı yazıda ise üzerinde Misak-ı Millî’nin değişmez şartlarının kazınacağı bir zafer abidesi yaptıracağı belirtilir. Ali Nüzhet’in “Yıkık Köşkte Bir Gün”²⁰⁰, “Asker Mezarlığı”²⁰¹, “Kütüphane Yapılıyor”²⁰² başlıklı yazılarında yıkık köşkün Başhekim İsmail Hakkı Bey tarafından düzenlenip bir çiçekliğe dönüştürüldüğü, Kumandan Cevat Paşa tarafından Ulu Camii’nin yüksek bir yerinde Camidi Kütüphanesi ve şehitler için

¹⁹² Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 7-10.

¹⁹³ Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 13-14.

¹⁹⁴ Sayı: 33, 5 Mart 1339, s. 8.

¹⁹⁵ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 18-20.

¹⁹⁶ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, ss. 14-15.

¹⁹⁷ Sayı: 10, 7 Ağustos 1338, ss. 14-15.

¹⁹⁸ Sayı: 13, 28 Ağustos 1338, ss. 14-16.

¹⁹⁹ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, s. 18.

²⁰⁰ Sayı: 6, 10 Temmuz 1338, ss. 12-13.

²⁰¹ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, ss. 15-17.

²⁰² Sayı: 26, 11 Kânunuevvel 1338, ss. 8-9.

asker mezarlığı yaptırıldığı anlatılır. “Sanayi Mektebi”²⁰³ başlıklı yazıda Vali Hilmi Bey tarafından düşünülen Sanayi Mektebi projesinin yeni Maarif Müdürü Vekili Şerif Bey tarafından hayata geçirildiği, “Abide”²⁰⁴ başlıklı yazıda ise Diyarbakır halkının Mustafa Kemal Paşa’ya sevgisini ve hürmetini göstermek için bir abide yaptıracağı belirtilir. Harputlu Fethi tarafından kaleme alınan “Eski ve Yeni Diyarbakır”²⁰⁵ başlıklı yazıda savaştan harap bir şekilde çıkan Diyarbakır’ın düzenlenmeye, temizlenmeye, medenî kuruluşlarının çoğalmaya başladığı belirtilir. “Demir”in “Darü’l-Eytam’a Bir Nazar”²⁰⁶ ve Gafur Nüzhet’in “Eytamhaneyi Düşünelim”²⁰⁷ başlıklı yazılarında şehit çocuklarının bulunduğu Darü’l-Eytam’a yeterli maddî ve manevî desteğin yapılmadığı ifade edilir.

“Nafia Vekili Feyzi Beyefendi Tarafından Diyarbakır Ahalisine Hitaben Gençlik Derneğinde Verilen Konferans”²⁰⁸ başlıklı yazıdan Feyzi Bey’in konferansta esaretin zorluklarını anlattığı ve milletin haklı mücadelesini sürdürmesini istediği anlaşılır. Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan “Diyarbakır Salnâmesi”²⁰⁹ adlı yazıda valinin salname oluşturmak için bir encümen teşkil ettiği, “Büyük Şenlikler”²¹⁰ başlıklı yazıda İzmir’deki zafer üzerine büyük bir şenlik yapıldığı belirtilir. Yazarı belli olmayan “Dünkü Millî Bayram”²¹¹ adlı yazıda ise Diyarbakır halkının merasimi bir bayram havasında kutladığı anlatılır. Ali Nüzhet tarafından kaleme alınan “Müsamere”²¹² başlıklı yazıda Ziya Gökalp’in “Malazgirt Muharebesi” adlı piyesinin Gençlik Derneğinde başarılı bir şekilde temsil edildiği, “Sünnet Düğünü”²¹³ adlı yazıda ise Cevat Paşa’nın yetim çocuklar için hastane bahçesinde bir sünnet düğünü tertip ettiği ifade edilir. Halis’in “Diyarbakır İçin”²¹⁴ başlıklı yazısında halkın Diyarbakır için tarih yazılmadığı konusunda sitem ettiği belirtilerek kendisinin kaleme aldığı “Kumuk İli” başlıklı yazı dizisinin Diyarbakır’ın ilk devrelerine ait tarihten bahsettiği vurgulanır.

²⁰³ Sayı: 27, 18 Kânunuevvel 1338, s. 11.

²⁰⁴ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 12-13.

²⁰⁵ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 15-16.

²⁰⁶ Sayı: 22, 13 Teşrinisani 1338, ss. 15-16.

²⁰⁷ Sayı: 24, 27 Teşrinisani 1338, ss. 8-9.

²⁰⁸ Sayı: 8, 24 Temmuz 1338, ss. 10-15.

²⁰⁹ Sayı: 11, 14 Ağustos 1338, ss. 14-15.

²¹⁰ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 15-17.

²¹¹ Sayı: 8, 24 Temmuz 1338, s. 20.

²¹² Sayı: 16, 18 Eylül 1338, ss. 15-16.

²¹³ Sayı: 18, 2 Teşrinievvel 1338, ss. 15-16.

²¹⁴ Sayı: 29, 1 Kânunusani 1339, ss. 9-12.

İbrahim Halil imzasını taşıyan “Şehrimizin Suları”²¹⁵, “Sıtma Hastalıkları ve Sivrisineklerin Fenalıkları”²¹⁶ ve yazarı belli olmayan “Halis Gözlü Suyu İçiniz”²¹⁷ başlıklı yazılarda şehirdeki hamvarat ve kuyu sularının içilemeyeceği, payas ve menba sularının içilebilir olduğu belirtilerek sıtma hastalığının nedenleri, belirtileri, zararları, tedavisi, bulaşma şekli hakkında bilgi verilir.

“İlan”²¹⁸ başlıklı yazıda “Dicle İdman Yurdu”nun adının ve nizamnamesinin değiştirilerek “Gençlik Derneği” adını aldığı, gençlerin derneğe katılımıyla başarılı olunacağı belirtilir. “Hilal-i Ahmere Teberruatta Bulunan Zevat”²¹⁹ başlıklı yazıda bugünkü adıyla Kızılay’a maddi yardımda bulunan kişilerin isimleri ve bağış miktarları verilir. Edip Feyzi tarafından kaleme alınan “Alenî Teşekkür”²²⁰ adlı yazıda Gençlik Derneği adına fahri riyaseti kabul ettiği için Cevat Paşa’ya teşekkür sunulur. “Bir Rica”²²¹ adlı yazıda ise sayfalarının azlığı ve küçüklüğü nedeniyle dergiye yazı gönderenlerden genel mevzularla ilgili kısa yazılar göndermeleri rica olunur.

Küçük Mecmua dergisinde ülkedeki gelişmeler ve Milli Mücadele’nin ilerleyişiyle ilgili haberlere de yer verilmiştir. İhsan Hamid tarafından kaleme alınan “Klodfarer İçin”²²² başlıklı yazıda Fransız bahriye zabiti Klodfarer’in İstanbul’a gelişi hakkında bilgi verilir. Yazarı belli olmayan “Ajansın Müjdesi”²²³ başlıklı yazıda düşmanın Afyon’u işgal ettiği ancak ordunun başarıyla ilerlediği, “Eskişehir’le Uşak’ın İstirdadı”²²⁴ başlıklı yazıda ise Türk ordusunun Eskişehir ve Uşak’a girdiği duyurulur.

B. Tarih Konulu Yazılar

Küçük Mecmua dergisinde tarih konulu otuz bir yazı yayımlanmıştır. On beş yazıdan oluşan “Kumuk İli” başlıklı yazı dizisi ile sekiz yazıdan oluşan “Diyarbakir Kitabelerinden Ulu Camii Kitabeleri” başlıklı yazı dizisi Halis tarafından kaleme alınmıştır. “Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?”, “Tarihte Usul”, “Tarih Usulünde

²¹⁵ Sayı: 8, 24 Temmuz 1338, ss. 18-20.

²¹⁶ Sayı: 11, 14 Ağustos 1338, ss. 12-14.

²¹⁷ Sayı: 14, 4 Eylül 1338, s. 16.

²¹⁸ Sayı: 3, 19 Haziran 1338, s. 20.

²¹⁹ Sayı: 20, 23 Teşrinievvel 1338, s. 17.

²²⁰ Sayı: 12, 21 Ağustos 1338, s. 16.

²²¹ Sayı: 3, 19 Haziran 1338, s. 21.

²²² Sayı: 2, 12 Haziran 1338, ss. 6-7.

²²³ Sayı: 13, 28 Ağustos 1338, s. 16.

²²⁴ Sayı: 14, 4 Eylül 1338, ss. 15-16.

Şahitler”, “Tarih Usulünde Ananeler”, “Tarih Usulünde Abideler”, “Vesikalar”, “Tarih ve Kavmiyet” ve “Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?” başlıklı yazılar ise Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmıştır.

“Diyarbakır Tarihinden” üst başlığı altında kaleme alınan “Kumuk İli”²²⁵ yazı dizisinde Kumukların tarih sahnesine ne zaman ve nasıl çıktığı, hangi coğrafi bölgede kurulduğu, hangi devletlerle savaşmış ve hangi devletlerle dostluk kurduğu, 462 yıl boyunca bağımsızlık için verdiği mücadele anlatılır. Kumukların M.Ö. 1170 yılında ortaya çıkıp M.Ö. 708 yılında tamamıyla Asuriye’ye katılarak krallıklarının ortadan kalktığı belirtilerek Kumukların tarihinin aynı zamanda Diyarbakır’ın en eski tarihi olduğu ifade edilir. “Atikiyet” üst başlığı altında kaleme alınan “Diyarbakır Kitabelerinden Ulu Camii Kitabeleri”²²⁶ adlı yazı dizisinde Ziya Gökalp’in isteği üzerine Diyarbakır’daki Ulu Cami’ye ait kitabeler sırasıyla neşredilmiştir. Mabedin tarihinin hicretin 484 senesinden başladığı belirtilerek yirmi adet kitabenin ebatları, hangi yazı ile neyin üzerine yazıldığı, caminin neresinde bulunduğu, kaç satırdan oluştuğu bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. Metnin orijinali verilerek açıklamalar ve kitabelerin sıralanışı ile bina hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

Ziya Gökalp “Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?”²²⁷ başlıklı yazıda Emile Durkheim’den istifade ederek iki çeşit tarih olduğunu anlatır: Şey’i tarih (objektif tarih), millî tarih. “Tarihte Usul”²²⁸ adlı yazıda bir tarihçinin takip edeceği usul anlatılmıştır. Şey’i tarihin ilmi/ bilimsel yönünün ağır bastığı, millî tarihin ise pedagojik amaçlı olup topluma vatani sevdirmeyi, milleti tanıtmayı gaye edindiği üzerinde durulur. Özellikle şey’i tarihin ilmiliğinin kullandığı usul sayesinde olduğu açıklanır. “Tarih Usulünde Şahitler”²²⁹ başlıklı yazıda şahitliğin tarih usulünde esas olduğu ifade edilerek ananeler, abideler ve yazılı vesikalar olmak üzere üç şekli olduğu belirtilmiştir. “Tarih Usulünde Ananeler”²³⁰ başlıklı yazıda ananelerin halk hükümleri, “Tarih Usulünde Abideler”²³¹ başlıklı yazıda abidelerin umumî binalar ile hususî eserler, “Vesikalar”²³² başlıklı yazıda ise vesikaların yazılı metinler olduğu

²²⁵ Derginin 14. sayısından başlayarak 28. sayısında biten, on beş yazıdan oluşan bir yazı dizisidir.

²²⁶ Derginin 24, 25, 26, 27, 29, 30, 3 ve 32. sayılarında yayımlanan, sekiz yazıdan oluşan bir yazı dizisidir.

²²⁷ Sayı: 11, 14 Ağustos 1338, ss. 15-16.

²²⁸ Sayı: 12, 21 Ağustos 1338, ss. 12-15.

²²⁹ Sayı: 13, 28 Ağustos 1338, ss. 5-7.

²³⁰ Sayı: 14, 4 Eylül 1338, ss. 8-10.

²³¹ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 5-6.

²³² Sayı: 16, 18 Eylül 1338, ss. 6-8.

ifade edilmiştir. “Tarih ve Kavmiyet”²³³ adlı yazıda yazılı vesikaları olmayan toplulukların medeniyetini gösteren ilmin kavmiyet, kaynağının da şifahî ananelerle eşyalar olduğu belirtilmiştir. “Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?”²³⁴ adlı yazıda ise Anadolu Türklerinin aslı olan Oğuzların Talaz uruğundan olduğu söylenerek Oğuzların Salur Buğra Han zamanında İslamiyet’i kabul etmelerine kadar olan sürede neler yaşadıklarından bahsedilmiştir.

C. Din-Felsefe Konulu Yazılar

Küçük Mecmua dergisinde din-felsefe konulu yirmi iki yazı yayımlanmıştır. “Çınar Altı”, “Dine Doğru”, “Felsefeye Doğru”, “Refah mı Saadet mi?”, “Eski Türklerde Felsefe”, “Tandırnâme”, “Babamın Vasiyeti”, “Hocamın Vasiyeti”, “Pirimin Vasiyeti”, “Hakikat, Şe’niyet”, “Mefkûre Nedir?”, “Mefkûre ve Şe’niyet”, “Mefkûrenin Nevileri ve Dereâtı”, “Mefkûrenin Harikaları”, “Manevî Hayat ve Derunî Hayat”, “İnsan Telakkisi”, “İnsandaki Feyizlerin Menşei”, “Yaratıcı İçtima”, “Tekâmül Mefkûresi”, “Müsâafe ve Müsamaha” ve “Umumculuk” başlıklı yazılar Ziya Gökalp; “Düşünüş” başlıklı yazı Recep Ferdi tarafından kaleme alınmıştır.

“Çınar Altı”²³⁵ başlıklı yazı *Küçük Mecmua* dergisinin muhteviyatı ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir. Ziya Gökalp, bu yazıda aradığı huzuru bir çınar altında bulduğunu ve orada bir arkadaşla rastladığını bir filozofla ya da kendi kendisine konuşuyormuş gibi anlatmıştır. O “çınar altı” *Yeni Mecmua* adlı dergiyi, orada rastlaştığı arkadaş ise derginin muhteviyatını sembolize etmektedir. Gökalp, aynı huzuru *Küçük Mecmua*’da da bulmayı arzu ettiğini belirtir. “Dine Doğru”²³⁶ başlıklı yazıda gençlerin en büyük vazifesinin dine doğru gitmek olduğu söylenerek dinin fertler ve cemiyetler üzerindeki yararları anlatılır. Din fertlere ve cemiyetlere şahsiyet verir. Ümmet ise dinî bir camiadır ve ancak aynı ümmetten insanlar bir arada yaşayabilir. “Felsefeye Doğru”²³⁷ başlıklı yazıda ise iktisadî, ilmî, bedîî, ahlâkî ve dinî olmak üzere beş çeşidi bulunan kıymetlerin maddî gerçekliklerden farkına dikkat çekilir. Feylesof, pozitif ilimlerle kıymet duyguları arasındaki anlaşmazlığı bir barış ve uyum haline getiren kimse olarak tanımlanır. “Refah mı Saadet mi?”²³⁸ başlıklı yazıda Ziya Gökalp, insanları mutlu eden şeyin “mefkûrelerin” tatmini

²³³ Sayı: 17, 25 Eylül 1338, ss. 15-16.

²³⁴ Sayı: 22, 13 Teşrinisani 1338, ss. 12-15.

²³⁵ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, s. 1.

²³⁶ Sayı: 5, 3 Temmuz 1338, ss. 1-7.

²³⁷ Sayı: 6, 10 Temmuz 1338, ss. 1-6.

²³⁸ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, ss. 2-6.

olduğunu, refahın ise maddi ihtiyaçların tatminiyle oluşacağını belirtir. Gökalp, bu makaleyi karamsar Diyarbakır halkına ve ümitsizliklere cevap olarak yazmıştır.²³⁹ “Eski Türklerde Felsefe”²⁴⁰ başlıklı yazıda ise Eski Türklerde felsefe ve dinin aynı şey olduğu ifade edilerek eski Türklerdeki Tubunizm ve Şamanizm dinleri hakkında bilgi verilir. Tubunizm eski Türklerde zahirî ve aklî dini, Şamanizm ise batınî dini oluşturur. “Tandırnâme”²⁴¹ başlıklı yazıda Tandırnâmenin ne olduğu açıklanarak cemiyete yararlı ve zararlı yönleri belirtilir. Tandırnâme özellikle kadınlar arasında yaşayan halk inanışlarının yazıldığına düşünüldüğü bir kitaptır. Gerçekte böyle bir kitap yoktur.

Ziya Gökalp “Felsefî Vasiyetler” genel başlığı altında yayımladığı “Babamın Vasiyeti”²⁴² başlıklı yazıda babasının Avrupa ilimleriyle birlikte milli bilgileri de öğrenmesini, “Hocamın Vasiyeti”²⁴³ başlıklı yazıda hocasının inkılâpların Türk milletinin psikolojisi ve sosyolojisine uygun olarak yapılmasını, “Pirimin Vasiyeti”²⁴⁴ başlıklı yazıda ise pirinin matbuatın serbest bırakılmasını ve milletin yükselmesi için gerekli düşüncelerin bulunmasını vasiyet ettiğini söyler.

“Hakikat, Şe’niyet”²⁴⁵ başlıklı yazıda “verite” ve “realite” kelimelerinden yola çıkılarak hakikat ve şe’niyet kelimeleri açıklanmıştır. Hükümden ibaret olan veritenin karşılığı olarak “hakikat”, vakadan ibaret olan realitenin karşılığı olarak da “şe’niyet” kelimeleri kullanılmıştır. Yeni Türkçenin oluşumu için çağdaş kavramları ve yeni duyguları karşılayacak yeni kelimeler türetilmesinin de önemi vurgulanmıştır. “Mefkûre Nedir?”²⁴⁶ başlıklı yazıda mefkûrenin cemiyetin kendisi olduğu, “Mefkûre ve Şe’niyet”²⁴⁷ başlıklı yazıda da cemiyetin bir araya gelmesiyle mefkûrenin şeniyete yaklaştığı ve onun ilminin de sosyoloji olduğu belirtilir. “Mefkûrenin Nevileri ve Derecâtı”²⁴⁸ başlıklı yazıda birden fazla mefkûre olmasının sebebinin cemiyetin birden fazla zümreye ayrılması olduğu ifade edilir. “Mefkûrenin

²³⁹ Göksel, Ziya Gökalp’ın Hayatı..., s. 166.

²⁴⁰ Sayı: 28, 25 Kânunuevvel 1338, ss. 8-13.

²⁴¹ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, ss. 8-12.

²⁴² Sayı: 17, 25 Eylül 1338, ss. 1-3.

²⁴³ Sayı: 18, 2 Teşrinievvel 1338, ss. 1-5.

²⁴⁴ Sayı: 19, 9 Teşrinievvel 1338, ss. 1-5.

²⁴⁵ Sayı: 29, 1 Ocak 1922, ss. 12-13.

²⁴⁶ Sayı: 8, 24 Temmuz 1338, ss. 1-6.

²⁴⁷ Sayı: 9, 30 Temmuz 1338, ss. 1-5.

²⁴⁸ Sayı: 11, 14 Ağustos 1338, ss. 1-4.

Harikaları”²⁴⁹ başlıklı yazıda ise mefkûrenin ruh ve sinir hastalıkları ile uzvî hastalıkların üzerinde olumlu etkilerinin olduğu anlatılır.

“Manevî Hayat ve Derunî Hayat”²⁵⁰ başlıklı yazıda maddî âlemin haricindeki hayata “manevî hayat”, insanın manevî hayatı kendi içinde aramasına da “derunî hayat” dendiği belirtilir. “İnsan Telakkisi”²⁵¹ başlıklı yazıda maddecilere ve ruhçulara göre insanın ne olduğu açıklanır. “İnsandaki Feyizlerin Menşei”²⁵² adlı yazıda dört grup feylesofun insandaki kudretlerin kökeni ile ilgili düşüncelerine yer verilir. “Yaratıcı İçtima”²⁵³ başlıklı yazıda mefkûrelerin yaratıcı içtimalar olduğu söylenerek yaratıcı hamleler ile ilgili bilgi verilir. “Tekâmül Mefkûresi”²⁵⁴ başlıklı yazıda ise istiklal mefkûresi tamamen gerçekleştikten sonra tekâmül mefkûresinin patlayacağı belirtilir. “Müsâafe ve Müsamaha”²⁵⁵ başlıklı yazıda müsâafe ve müsamaha sözcüklerinin karşılaştırılması yapılır. Bir kimsenin yanlış görünen bir hareketinin yalnızca “mantıkî bir hata” olarak görülüp o kimsenin itham edilmemesi “müsâafe”, bir kimsenin ahlâkî kusurlarının görmezden gelinmesine ise “müsamaha” dendiği belirtilir. “Umumculuk”²⁵⁶ başlıklı yazıda “umumculuk” kelimesi açıklanarak bunun milletlere sağladığı yarar üzerinde durulur. Ona göre umumculuk, bir toplumdaki fertlerin şahsî çıkardan, mevki hırsından ve övünme duygularından uzak bir şekilde toplum yararına olan işleri yapmasıdır. Batı’nın umumculuk ruhunun kuvvetli olması bakımından Doğu’dan farklı olduğunu belirten Gökalp, bu ruhun Türklerde de kuvvetli olduğunu vurgular.

“Düşünüş”²⁵⁷ adlı yazıda ise felsefe ve feylesof kelimelerinin tanımları yapılarak her insanın farklı şekillerde düşündüğü ve iyi düşünmenin insana her iyiliği yaptırdığı, doğru yönü gösterdiği belirtilir.

D. Edebiyat Konulu Yazılar

Küçük Mecmua dergisinde edebiyat konulu dokuz yazı yayımlanmıştır. “Halkiyat (1) Masallar”, “Yeni Türkçenin Menfî ve Müspet Gayeleri” ve “Yeni Mecmua” başlıklı yazılar Ziya Gökalp; “Ömer Seyfettin İçin”, “Dağa Çıkan Kurt

²⁴⁹ Sayı: 12, 21 Ağustos 1338, ss. 1-5.

²⁵⁰ Sayı: 10, 7 Ağustos 1338, ss. 1-6.

²⁵¹ Sayı: 13, 28 Ağustos 1338, ss. 1-4.

²⁵² Sayı: 14, 4 Eylül 1338, ss. 1-5.

²⁵³ Sayı: 15, 11 Eylül 1338, ss. 1-3.

²⁵⁴ Sayı: 16, 18 Eylül 1338, ss. 1-3.

²⁵⁵ Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 1-3.

²⁵⁶ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 1-3.

²⁵⁷ Sayı: 4, 26 Haziran 1338, ss. 4-6.

(Halide Edip Hanım)”, “Çıkacak Olan Kitap”, “Yakup Kadri Bey”, “Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhaledir” ve “Orhan Seyfi Bey” başlıklı yazılar Ali Nüzhet tarafından kaleme alınmıştır.

Ziya Gökalp’in bu başlık altında değerlendirdiğimiz yazıları aynı zamanda folklor ve dil meseleleri ile de ilgilidir. Ziya Gökalp’in “Halkiyat (1) Masallar”²⁵⁸ başlıklı yazıda halkiyat ve folklor kelimelerinin anlamları açıklanır, halk masallarının halkiyatın tatbik ettiği “şifahî ananelerden birincisi” olduğu belirtilir. Halk masallarının her söylenenden alınmaması, kaydedilen masalların kimden ve hangi köyden alındığının mutlaka yazılması gerektiği ifade edilir. “Yeni Türkçenin Menfi ve Müspet Gayeleri”²⁵⁹ adlı yazıda dilimizde fazla olan Arapça ve Farsça kelime, terkîp ve edatların atılmak istenmesinin yeni Türkçenin menfi; eksik kelimelerin bulunarak dilimize eklenmek istenmesinin müspet gayesi olduğu belirtilir. Türkçeleri artık kullanılmayan “şahit”, “abide” ve “hasta” gibi kelimeleri dilimizden atarak yerine eski Türkçelerini koymak isteyenlere “tasfiyeci” dendiği belirtilir ve yeni Türkçecilerin bu noktada onlara karşı olduğu vurgulanır. “Yeni Mecmua”²⁶⁰ başlıklı yazıda *Yeni Mecmua* dergisinin yeniden yayımlanacağı haber verilerek derginin yayın politikası hakkında bilgi verilir. *Yeni Mecmua*’nın İstanbul’da fikir ve sanat adamlarını birleştiren bir dergi olduğu söylenerek gençlere yeni fikirler, yeni duygular ve yeni mefkûreler aşıladığı belirtilir. Mütareke ile yayımı durdurulan derginin tekrar yayımlanmaya başlanacak olması bir “bayram” olarak nitelendirilir.

Ali Nüzhet’in bu başlık altında değerlendirilen yazıları Halide Edip, Yakup Kadri, Yahya Kemal ve Orhan Seyfi gibi yazar ve şairlerin sanatı ve eserleriyle ilgili ve daha çok kitap tanıtım yazısı niteliğindedir. Ömer Seyfettin, Yahya Kemal, Yakup Kadri ve Orhan Seyfi Beylerin sanatı, üslubu, şairliği hakkında bilgi verilerek Yakup Kadri’nin *Rahmet*, Orhan Seyfi’nin *Gönülde Sesler* adlı kitapları tanıtılmıştır. Ali Nüzhet “Ömer Seyfettin İçin”²⁶¹ adlı yazısını Ömer Seyfettin’in ölümü üzerine kaleme almıştır. Ölümünün vakitsiz ve üzücü, hayatının ise eserleri kadar güzel olduğunu belirterek onu milletçi, yüksek bir hikâyeci ve zihnî bir şair olarak tanımlar. Dilinin sade olduğunu, şiirlerinin mensureleri kadar kuvvetli olmadığını da

²⁵⁸ Sayı: 18, 2 Teşrinievvel 1338, ss. 9-12.

²⁵⁹ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, ss. 15-16.

²⁶⁰ Sayı: 27, 18 Kânunuevvel 1338, s. 16.

²⁶¹ Sayı: 1, 5 Haziran 1338, ss. 11-14.

belirtir. “Dağa Çıkan Kurt (Halide Edip Hanım)”²⁶² başlıklı yazıda Halide Edip’in *Dağa Çıkan Kurt* adlı kitabı hakkında bilgi verilir. Kitapta yer alan “Zeynep’im, Zeynep’im” hikâyesi ile “Dua Tepe” mensuresinin içeriğinden bahsedilir. Halide Edip’in bu kitapta Anadolu’nun ruhunu “derin bir sanatın verdiği yüksek hassasiyetle” yansıttığı vurgulanır. “Çıkacak Olan Kitap”²⁶³ adlı yazıda İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Halide Edip’in birlikte yazdığı kitap hakkında bilgi verilir. Bu kitapta Yakup Kadri’nin bu felakete kayıtsız kalanlara lanetler yağdırdığı, Falih Rıfkı’nın Anadolu’nun kahramanlarının menkıbelerini anlattığı ve Halide Edip’in esareti “ateşten bir gömlek” şeklinde tasvir ettiği ifade edilir. “Rahmet” üst başlığı altında yayımlanan “Yakup Kadri Bey”²⁶⁴ adlı yazıda, Yakup Kadri’nin *Rahmet* adlı kitabında hayatın bütün çirkinliklerine isyan ettiği belirtilir. Kitaptaki Namık adlı kahramanın ruh haline de değinilerek Yakup Kadri’nin üslubu hakkında bilgi verilir. “Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhale”²⁶⁵ başlıklı yazıda Yahya Kemal’in “Süleyman Sadi” müstear ismiyle sade bir dille eserler vermekte ilerlediği belirtilir. Asıl sanatının *Yeni, Büyük, Nedim, Şair, İnci* ve *Dergâh* mecmualarındaki şiirleriyle başladığı ifade edilir. Bu mecmualarda yayımlanan “Nazar”, “Özleyen”, “Viran Bağ”, “İnfirad”, “Akıncı” ve “Ses” manzumelerinden parçalara yer verilir. Derin bir zevk ve mana taşıyan bu şiirlerin yüksek bir hassasiyetle kaleme alındığı vurgulanır. “Gönülden Sesler” üst başlığı altında yayımlanan “Orhan Seyfi Bey”²⁶⁶ başlıklı yazıda Orhan Seyfi’nin manzumelerini topladığı *Gönülden Sesler* adlı kitabı hakkında bilgi verilir. Kitapta, hece ölçüsünün musiki yönü en kuvvetli olan yedili ve on birli hece ölçüsüyle yazılmış aşka dair ilahiler, fanteziler, hikâyeler, masallar ve şiirlerin yer aldığı belirtilir. Orhan Seyfi’nin, halkın güzelliklerini sade bir dil, derin bir âhenk ve coşkuyla anlattığı ifade edilir. “Bütün Güzellere” ve “Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi” adlı manzumelerinden parçalara yer verilir. Orhan Seyfi’nin bu manzumelerle, hece ölçüsüyle her konunun âhenkli bir şekilde yazılacağını ispat ettiği vurgulanır.

E. Siyaset Konulu Yazılar

Küçük Mecmua dergisinde siyaset konulu altı yazı yayımlanmıştır. “Boğazların Serbestîsi=Bu Sözün İngilizce Manası”, “İngiliz Siyaseti”, “Siyasî Garp

²⁶² Sayı: 21, 30 Teşrinievvel 1338, ss. 15-16.

²⁶³ Sayı: 22, 13 Teşrinisani 1338, ss. 11-12.

²⁶⁴ Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 6-7.

²⁶⁵ Sayı: 32, 19 Şubat 1339, ss. 7-9.

²⁶⁶ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 13-14.

Meselesi-1”, “Garp Meselesi-2”, “Garp Meselesi-3” ve “Ümmet Tesanüdü” başlıklı bu yazılar Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmıştır.

“Boğazların Serbestîsi=Bu Sözün İngilizce Manası”²⁶⁷ başlıklı yazıda İngilizlerin her kelimeyle daima menfî bir mana kastettiği söylenerek “Boğazların Serbestîsi” kaidesinin İngilizce manasının “bütün Karadeniz milletlerini siyasî ve iktisadî hürriyetlerinden mahrum etmek” olduğu açıklanır. “İngiliz Siyaseti”²⁶⁸ başlıklı yazıda İngilizlerin Türkler için düşündükleri siyasetten bahsedilir. Gökalp’e göre İngilizler, özgür bir Türkiye’yi kendileri için tehlikeli bulmaktadırlar ve bu sebeple Türklere demokrasi değil teokrasi rejimini uygun görürler. Ancak Gökalp, İngilizlerin bu siyasetlerinde başarılı olamayacaklarını vurgular. “Siyasî Garp Meselesi-1”²⁶⁹ başlıklı yazıda Garp meselesinin “siyasi” ve “medeni” olmak üzere iki safhası açıklanır. Gökalp, Türklerin başlıca hatasının medeni Avrupa ile siyasi Avrupa’yı karıştırmak olduğunu belirterek medeni Avrupa’ya duyulan itimatın siyasi Avrupa’ya duyulmaması konusunda uyarıda bulunur. Avrupa’nın Türklere karşı olan siyasetini iki tarih devresine ayırarak birinci devrenin din, ikinci devrenin iktisat olduğunu belirtir. Dini siyasete göre Hristiyanlığın kendisinden başka hiçbir dinin yaşamasını istemediğini ifade eder. “Garp Meselesi-2”²⁷⁰ başlıklı yazıda ise Avrupalıların iktisadi siyasetinin, bir sınıfın diğer sınıfları kendi menfaatine çalıştırmak olduğu belirtilir. “Garp Meselesi-3”²⁷¹ başlıklı yazıda Avrupalıların İslam ülkelerini sömürge haline getirmek istediği, bundan kurtulmak için de iktisadî teşkilatlar yapılması gerektiği ifade edilir. “Ümmet Tesanüdü”²⁷² başlıklı yazıda ümmet dayanışması ile İslam ülkelerinin İngiliz emperyalizmini yıkmaya çalıştığı vurgulanır.

F. İktisat Konulu Yazılar

Küçük Mecmua dergisinde iktisat konulu beş yazı yayımlanmıştır. “İktisada Doğru”, “İktisadî Mucize”, “İktisadî Tekâmülün Merhaleleri”, “İktisadî Kongre” ve “İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız?” başlıklı bu yazılar Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmıştır.

²⁶⁷ Sayı: 19, 9 Teşrinievvel 1338, ss. 9-11.

²⁶⁸ Sayı: 22, 13 Teşrinisani 1338, ss. 1-4.

²⁶⁹ Sayı: 25, 4 Kânunuevvel 1338, ss. 15-16.

²⁷⁰ Sayı: 26, 11 Kânunuevvel 1338, ss. 9-10.

²⁷¹ Sayı: 27, 18 Kânunuevvel 1338, ss. 5-8.

²⁷² Sayı: 31, 5 Şubat 1339, ss. 3-6.

“İktisada Doğru”²⁷³ başlıklı yazıda bir milletin maddi ihtiyaçlarının “iktisat”ı oluşturduğu ifade edilir. Karl Marx ve Edmon Demoun’un, iktisat ve üreticiyi tek gerçek olarak kabul ettiklerini belirten Gökalp, sosyal değerlerin bir bütün olduğunu ve aralarındaki hiyerarşinin iyi bilinmesi gerektiğini vurgular. “İktisadî Mucize”²⁷⁴ başlıklı yazıda İngiliz iktisadîyatının Türklere uygun olmadığı, Türkiye’de hükümetin desteklediği büyük bir sanayi oluşumuna ihtiyaç olduğu, Mahmut Esat Bey’in de bu konuda çalışmalar yaptığı belirtilir. “İktisadî Tekâmülün Merhaleleri”²⁷⁵ başlıklı yazıda iktisadî oluşumun aile sanayi devri, sanatkârlar tarafından yapılan hırfetler devri, müteşebbislerin en önemli etken olduğu evlerde yapılan sanayi devri, müteşebbislerin patron ya da efendi gibi unvanları aldığı imalathane devri, kapitalizm devri olan fabrikalar devri gibi aşamalardan geçtiği anlatılır. Dördüncü devirde çarşının milli, beşinci devirde ise milletlerarası bir mahiyet aldığı belirtilir. “İktisadî Kongre”²⁷⁶ başlıklı yazıda İzmir’de bir iktisat kongresi toplanacağı duyurulur. “İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız?”²⁷⁷ başlıklı yazıda devletlerin “ihtisas ve salahiyet”e önem vererek iktisadî teşebbüslere girişebilecekleri ifade edilir. Reji, müşterek-el menfaa reji, ilzam ve imtiyaz sistemlerinin uygulanmasıyla iktisadî hayatta büyük bir inkılâp yapılarak millî sanayinin oluşturulabileceği belirtilir.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan sosyal, tarih, din, felsefe, edebiyat, siyaset ve iktisat konulu yazılarda bir toplumun, bir milletin teşekkülünde önemli olan hususlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Sosyal konulu yazılarda çağdaş bir millet olabilmek için ilme, dehaya ve ahlâka doğru gidilmesi gerektiği vurgulanır. Cemiyetlerin “inşikak” ve “izdivaç” olmak üzere iki yolla çoğaldığını belirten Ziya Gökalp “millet”i “dilde, terbiyede ve harsta ortak olmak” olarak tanımlar. Türklerde ailenin en eski şeklinin “ana batnı” olduğunu ifade eden Gökalp, aile enmüzeçleri ve adları hakkında bilgi verir. Hükümet meselesine de değinen Gökalp, gerçek hükümet anlayışının fikrî bir egemenliğe dayanması gerektiğini ve Türklerde “içtimaî hükümet” sisteminin bulunduğunu belirtir. “İstimlal”, “hilafet”, “halifelik”, “velayet”, “sulta”, “köy”,

²⁷³ Sayı: 7, 17 Temmuz 1338, ss. 1-7.

²⁷⁴ Sayı: 23, 20 Teşrinisani 1338, ss. 1-4.

²⁷⁵ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 1-4.

²⁷⁶ Sayı: 30, 15 Kânunusani 1339, ss. 13-14.

²⁷⁷ Sayı: 33, 5 Mart 1339, ss. 3-6.

“şehir” ve “şahsiyet” kavramları açıklanarak Türk devletinin oluşumu hakkında ayrıntılı bilgi verilir. Diyarbakır’daki bayındırlık faaliyetleri, kültürel faaliyetler ve şehrin suları ile ilgili bilgiler verilerek Eytamhane’ye gereken maddi ve manevi desteğin verilmesi konusunda uyarılarda bulunulur. *Küçük Mecmua* dergisinde yalnız Diyarbakır ile ilgili bilgi ve haberler verilmekle kalmamış, ülkedeki önemli gelişmeler ve Milli Mücadelenin ilerleyişi yakından takip edilmiştir.

Tarih konulu yazılarda, Diyarbakır’ın en eski tarihi olduğu söylenen Kumukluların tarihine ve Ulu Cami kitabelerinin neşrine yer verilmiştir. Anadolu Türklerinin aslı olan Oğuzların İslamiyet’i kabul etmelerine kadar geçen sürede neler yaşadıklarını anlatan Gökâlp, tarih ilmi ve tarih araştırmalarında kullanılacak yöntemler hakkında bilgi vermiştir.

Din ve felsefe konulu yazılarda *Küçük Mecmua* dergisinin muhteviyatı ile ilgili bilgi verilerek “din”, “felsefe”, “feylesof”, “refah”, “tandırname”, “hakikat”, “şeniyet”, “mefkûre”, “müsâafe”, “müsamaha”, umumculuk”, “manevi hayat”, “derûni hayat” ve “insan” kavramları açıklanır. Gökâlp’in “Felsefi Vasiyetler” başlığı altında kaleme aldığı yazılarında ise babasının, hocasının ve pirinin ilim, inkılaplar ve matbuat hakkındaki uyarılarına yer verilir.

Edebiyat konulu yazılarda folklor ve dil meselesi ele alınarak *Yeni Mecmua* dergisi ile Ömer Seyfettin, Halide Edip, Yakup Kadri, Yahya Kemal ve Orhan Seyfi gibi yazar ve şairlerin sanatı ve üslubu hakkında bilgi verilmiştir. *Dağa Çıkan Kurt*, *Rahmet* ve *Gönülden Sesler* adlı kitapların tanıtımı yapılmıştır.

Siyaset konulu yazılarda İngilizlerin siyaset anlayışı ve Türkler için düşündükleri siyaset ile Batı meselesi hakkında bilgi verilerek İslam ülkelerinin ümmet dayanışması ile İngiliz emperyalizmini yıkmaya çalıştığı belirtilir.

İktisat konulu yazılarda ise iktisat ve iktisadî oluşum açıklanarak büyük ve milli sanayinin ancak hükümetle oluşturulabileceği vurgulanır.

“Diğer Yazılar” başlığı altında incelenen ve Ziya Gökâlp tarafından kaleme alınan “Dehaya Doğru”, “Ahlâka Doğru”, “İngiliz Ahlâkı”, “Cemiyetlerin Tenasülü”, “Millet Nedir?”, “Aile Enmüzecele”, “Türk Ailesinin Tekâmülü 1- İye Oza”, “Türklerde Aile Adları”, “Fransız Sosyolojisi ve Emil Durkheim”, “Felsefeye Doğru”, “Eski Türklerde Felsefe”, “Hakikat, Şe’niyet”, “Mefkûre Nedir?”, “Mefkûre

ve Şe’niyet”, “Yeni Türkçenin Menfî ve Müspet Gayeleri”, “İktisada Doğru” ve “İktisadî İnkılap İçin Nasıl Çalışmalıyız?” adlı makaleler Gökâlp’in 1923 yılında çıkardığı *Türkçülüğün Esasları*²⁷⁸ adlı eserinin zeminini oluşturmaktadır. Gökâlp bu makalelerinde telkin ettiği fikirlerinden yola çıkarak kaleme aldığı Türkçülüğün mahiyetini tetkik, programını tespit edecek yeni makalelerle *Türkçülüğün Esasları*’nı oluşturmuştur. *Küçük Mecmua*’da yayımlanan bu makaleler *Türkçülüğün Esasları*’nı incelemek ve tam anlamıyla idrak etmek isteyen araştırmacılar ve okuyucular için faydalı bir kaynak niteliğindedir.

Gökâlp’in dergide yayımladığı “Millet Nedir?” makalesindeki fikirlerin bir anlamda devamı olarak *Türkçülüğün Esasları*’nda “Türkçülük nedir?” sorusunun cevabını vermiştir.²⁷⁹ *Küçük Mecmua*’da kaleme aldığı “Hakikat, Şe’niyet”, “Mefkûre Nedir?”, “Mefkûre ve Şe’niyet” adlı makalelerde mefkûre, şe’niyet ve hakikat kavramları hakkında bilgi vermiş, *Türkçülüğün Esasları*’nda Türkçülüğün ve Turancılığın yakın ve uzak mefkûreleri ile şe’niyetini bu kavramlar doğrultusunda açıklamıştır.²⁸⁰ *Türkçülüğün Esasları*’nda yayımladığı “Halka Doğru” makalesi ile dergideki “Dehaya Doğru” makalesi dehanın esasen halkta olması noktasında birbirini tamamlar niteliktedir.²⁸¹ Gökâlp’in dergide yayımladığı “Fransız Sosyolojisi ve Emil Durkheim” adlı makale, *Türkçülüğün Esasları*’nda kaleme aldığı Marx ve Durkheim’in fikirlerini karşılaştırdığı “Tarihî Maddecilik ve İçtimaî Mefkûrecilik” adlı makalesi için bir kaynak sayılabilir.²⁸² Gökâlp, dergide yayımladığı “Cemiyetlerin Tenasülü” makalesinde cemiyetlerin çoğalmasıyla ilgili bilgiler vermiş, *Türkçülüğün Esasları*’nda cemîa, camia ve cemiyet kavramları arasındaki farklara dikkat çekmiştir.²⁸³ *Küçük Mecmua*’da yayımladığı “İngiliz Ahlâkı” adlı makalede telkin ettiği fikirleri *Türkçülüğün Esasları*’nda da görülür.²⁸⁴ Dergide yayımlanan “Yeni Türkçenin Menfî ve Müspet Gayeleri” adlı makaledeki fikirler *Türkçülüğün Esasları*’nda Lisani Türkçülük bölümünde daha geniş bir şekilde açıklanmıştır.²⁸⁵ *Küçük Mecmua*’da yayımlanan “Ahlâka Doğru”, “Aile Enmüzecele”, “Türk Ailesinin Tekâmülü 1- İye Oza” ve “Türklerde Aile Adları”

²⁷⁸ Ziya Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, Elips Kitap, Ankara, 2009.

²⁷⁹ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 18-23.

²⁸⁰ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 24-28.

²⁸¹ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 42-46.

²⁸² Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 60-68.

²⁸³ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 69-74.

²⁸⁴ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 75-85.

²⁸⁵ Gökâlp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 93-116.

adlı makaleler *Türkçülüğün Esasları*'nda Ahlâki Türkçülük bölümünün öncül makaleleri niteliğindedirler.²⁸⁶ Dergide yayımlanan “İktisada Doğru” ve “İktisadî İnkılap İçin Nasıl Çalışmalıyız?” makaleleri kitaptaki İktisadi Türkçülük²⁸⁷, “Felsefeye Doğru” ve “Eski Türklerde Felsefe” adlı makaleler de Felsefi Türkçülük²⁸⁸ bölümü için ön bilgiler ihtiva eden makalelerdir.

Gökalp bütün makalelerinde sosyal derecelerin göreceliğini, evrim halinde olduğunu müdafaa ettiği halde, içinde yaşadığı kıymetlerin de bir gün değişebileceğini görmek istememiştir. Sosyalizm hakkındaki görüşleri gayet kısıtlı ve kategoriktir. Fesi, Arap harflerini ve Arap terimlerini müdafaa ederken de aynı kategorik dili kullanmıştır. Fakat bunların büyük siyasi olaylarla değiştiğine şahit olduktan sonra fikirlerinde değişikliğe gitmiştir. *Küçük Mecmua*'da bu tedrici dönüşünü birçok makalesiyle göstermiştir.²⁸⁹

Gökalp'in “Diğer Yazılar” başlığı altında değerlendirdiğimiz, o günün gündemini teşkil eden konulardaki yazıları aslında bugün için de güncelliğini büyük ölçüde korumaktadır. İngilizlerin siyasi faaliyetleri gibi o günün sıcak gündeminde “güncel” gibi görünen yazılara bakınca, okuyanda bugün de değişen fazla bir şey olmadığı kanısı uyanmaktadır. Gökalp bu yazılarında, ülkenin o günkü sorunlarına aklî ve bilimsel çözüm önerileri getirirken ülkesinin ve milletin hassasiyetlerini de ön planda tutmaktadır. Aradan yüz yıl geçmesine rağmen ülke ve dünya gündeminde değişen pek bir şey olmadığını görmek de işin bir başka şaşırtıcı boyutudur.²⁹⁰

²⁸⁶ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 129-152.

²⁸⁷ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 157-160.

²⁸⁸ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 163-165.

²⁸⁹ Ülken, Ziya Gökalp, s. XXXI.

²⁹⁰ Ziya Gökalp *Küçük Mecmua Yazıları*, ss. 14-16.

SONUÇ

Milli Mücadele döneminde, Milli Edebiyat hareketinin etkin olduğu bir dönemde yayımlanan *Küçük Mecmua* dergisinden önce Diyarbakır'da altı gazete ve iki dergi yayımlanmıştır.

1864 yılında çıkarılan “Vilayetler Nizamnâmesi” ile Diyarbakır'da ilk olarak 3 Ağustos 1869 tarihinde *Diyarbakir* vilayet gazetesi yayımlanır. *Diyarbakir* gazetesinden sonra 1875'te Bulgarca yayımlanan *Bıdnina (İstikbal)* gazetesi gizlice çıkarılmıştır. 1898 yılında Ziya Gökalp tarafından çıkarılan *Bahar* gazetesi de gizlice çıkarılan bir diğer gazetedir. 29 Haziran 1909 tarihinde ise Diyarbakır'ın ilk özel gazetesi olan *Peyman* yayımlanır. Milli Edebiyat döneminden önce yayımlanan bu iki gazeteden *Diyarbakir* gazetesinin Ermenice; *Peyman*'ın ise Ermenice, Kürtçe ve Süryanice nüshalarının da olduğu bilinmektedir. Milli Edebiyat hareketinden önce çıkan bir diğer gazete ise 13 Mart 1911 tarihinde yayımlanan *Dicle* gazetesidir. Milli Edebiyat döneminde ise 1911 yılında *Mücahid* gazetesi yayımlanmaya başlar.

27 Nisan 1910 yılında yayımlanmaya başlayan *Şark Yıldızı (Kevkeb Medinho)* adlı dergi Diyarbakır'da dergicilik faaliyetlerini başlatır. Bu dergi Türkçe, Süryanice ve Arapça yayımlanır. *Şark Yıldızı*'ndan sonra 1913 yılında çıkan *Şifuro (Borazan)* dergisi ise Süryani harfleri ile tamamen Türkçe yayımlanır.

Küçük Mecmua dergisi 5 Haziran 1338 (5 Haziran 1922) tarihinde Diyarbakır'da yayın hayatına giren fikrî, edebî, ilmî, siyasî ve iktisadî nitelikli bir dergidir. Ziya Gökalp'in imtiyaz ve sorumluluğunda otuz üç sayı çıkan dergi Ziya Gökalp'in Telif ve Tercüme Heyeti reisliği göreviyle Ankara'ya gitmesi üzerine 5 Mart 1923 tarihinde son sayısını yayımlar.

Küçük Mecmua dergisinde şiir, hikâye, masal, mensur şiir, tiyatro gibi edebî türler ile sosyal, tarih, din, felsefe, edebiyat, siyaset ve iktisat konulu yazılara yer verilmiştir.

Küçük Mecmua'da neşredilen şiirler savaş-kahramanlık, yeni devlet inşası, aşk ve tabiat konulu olup koşma, mani, mesnevi, gazel ve sone nazım biçimleriyle kaleme alınmıştır. Herhangi bir nazım şekline uymayan şiirler de vardır. “Savaş-kahramanlık” konulu şiirlerde Türk ordusunun düşmana karşı kazandığı zafer, savaşın cephe gerisindeki yansımaları ve Mustafa Kemal'in kahramanlıkları

anlatılırken “yeni devlet inşası” konulu şiirlerde ülkenin idari, ticari ve sosyal alanlarda çağdaşlaşmasının gerekliliği vurgulanmıştır. “Aşk” konulu şiirlerde ayrılık ve üzüntü teması işlenirken “tabiat” konulu şiirlerde tabiatın güzelliği, mahzun bir çoban ile Diyarbakır ve Karacadağ’ın doğal güzellikleri anlatılmıştır. Ölçü ise Milli Edebiyat şiirinin ölçüsü olan hece ölçüsüdür. Dil ve üslup açısından ise Milli Edebiyat hareketinin dil ve üslup özelliklerini yansıtır.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan hikâyeler, Kurtuluş Savaşı’nın etkisiyle çoğunlukla savaş-kahramanlık konuludur. Bu hikâyelerin bir kısmında savaş meydanlarında gösterilen kahramanlıklar ve kazanılan zaferler, diğer kısmında da savaşa gidenlerin arkalarında bıraktıkları yakınlarının yaşadıkları sıkıntılı durumlar anlatılmıştır. Bu tür hikâyelerde kişi, zaman ve mekân tasvirlerinden ziyade kahramanlık ve fedakârlık ön plandadır. Aşk konulu ve farklı bir konu veya tema etrafında yazılmış hikâyelere de yer verilmiştir. “Aşk” konulu hikâyelerde tabiat ve mekân tasvirleri ön planda olup sevgiliye kavuşamama ve bununla gelen ölüm temaları işlenmiştir. “Diğer Hikâyeler” başlığı altında değerlendirilen hikâyelerde ise umutlu olmanın, çalışmanın, iyiliğin ve dürüstlüğün önemi vurgulanmıştır.

Küçük Mecmua’da yayımlanan masallar ise aşk ve sosyal konuludur. Zekâ ve çalışmanın önemini vurgulayan münferit masallar da bulunmaktadır. Masalların çoğu Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmış olup Ziya Gökalp’in aile, Türklük, vatan, millet, hürriyet ve din konularındaki fikirlerini içermesiyle şahsi boyuttan sosyal boyuta taşınmıştır.

Dergide yer alan diğer bir edebî tür ise mensur şiirdir. Tabiat konulu bir mensur şiir ve kendisinden önce yayımlanan mensur şiirlerden konu bakımından farklı olarak vatan ve bayrak konulu bir mensur şiir olmak üzere iki mensur şiir bulunmaktadır. Ayrıca Malazgirt Savaşı’nı anlatan, Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan bir de piyes yayımlanmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde edebî türlerden başka sosyal, tarih, din, felsefe, edebiyat, siyaset ve iktisat konulu makalelere de yer verilmiştir. Bu makalelerin çoğu Ziya Gökalp tarafından kaleme alınmış olup bu yazılarda mefkûre, aile, folklor, millet, hilafet, halifelik, felsefe, insan, cemiyet ve ümmet gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca toplum ve dil meseleleri ile sosyal müesseseler ve meseleler de ele alınmıştır.

Küçük Mecmua dergisinde yayımlanan şiir, hikâye, masal, mensur şiir ve tiyatro gibi edebî türlerde ve çeşitli konulardaki makalelerde Milli Edebiyat Dönemi'nin dil ve üslup özelliklerine uygun olarak sade, günlük konuşma dili kullanılmıştır. Şinasi ile başlayan ve “Yeni Lisan” makalesiyle gelişme gösteren dilde sadeleşme hareketinin başarılı örnekleri *Küçük Mecmua* dergisinde görülür. Yeni Lisan hareketinin öncülerinden olan Ziya Gökalp, derginin üslubunun sade, dilinin de günlük konuşma dili olması konusundaki hassasiyetini dergi çıkmaya başlamadan önce dergide yazıları yayımlanacak olan yazarlarla yaptığı toplantıda belirtmiştir.²⁹¹

Küçük Mecmua dergisinin, Gökalp'in neredeyse tamamı kendi eseri olan ve olgunluk döneminde kaleme aldığı yazılarından oluştuğu söylenebilir. Çünkü Gökalp, bu dergide yayımladığı yazılarının, masallarının, şiir ve oyunlarının önemli bir kısmını daha sonra müstakil kitaplar halinde yayımladığı eserlerine almıştır. Gökalp, bu dergide yerel ve güncel siyasî, kültürel ve edebî olaylar hakkındaki düşünceleriyle birlikte din, felsefe, halkbilimi, sosyoloji ve tarih gibi bilim dallarında üst seviyede analizler neşretmiştir. Bilhassa tarih ve folklor (halkiyat) bilimlerinin usulleriyle ilgili teorik yazıları alanlarının ilk ve öncü yazılarıdır. Dergi, İstanbul'daki sansüre rağmen büyük ilgi görmüş, İstanbul ve Anadolu'da yayımlanan başka dergi ve gazeteler Gökalp'in bu dergideki yazılarını alıntılarını yapmışlardır.²⁹²

Gökalp, *Küçük Mecmua* dergisinde yayımladığı yazılarıyla kendi neslini ve kendisinden sonraki nesli derinden etkilemiştir. Modern Türkiye'nin kuruluşunda ve teşkilatlanmasında Atatürk'ten sonra fikirleriyle en etkili olan kişinin Ziya Gökalp olduğu söylenebilir.²⁹³

Küçük Mecmua dergisi Diyarbakır'da yayımlanmasına rağmen o dönemde İstanbul'da yayımlanan *Dergâh* ve *Yeni Mecmua* dergileri kadar ses getirmiştir. *Dergâh* dergisi Milli Mücadele'nin bazen karamsar, çok defa ümit dolu havasını yansıtan, millî ve ruhî değerleri ön planda tutan fikir, sanat ve edebiyat dergisidir. 1921-1923 yılları arasında yayımlanan derginin mesul müdürü Mustafa Nihat Özön, başyazarı ise Yahya Kemal Beyatlı'dır. Dergide tarih ve kültüre dayalı yeni bir milliyetçilik anlayışı doğrultusunda eserler verilmiştir. Ziya Gökalp ise derginin tarih

²⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat..., ss. 221-222.

²⁹² Ziya Gökalp *Küçük Mecmua* Yazıları, ss. 13-14.

²⁹³ Filizok, s. 65.

ve edebiyat tarihi yönünü oluşturan yazarlar arasındadır.²⁹⁴ *Yeni Mecmua* dergisi 12 Temmuz 1917 tarihinde Gökâlp'in öncülüğünde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maddi desteğiyle haftalık olarak yayımlanmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan başarısızlıkla çıkan İttihat ve Terakki'nin düşüşünün ardından 26 Ekim 1918 tarihinde kapanmış ve derginin yönetimini üstlenen Ziya Gökâlp tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. 1 Ocak 1923 tarihinde Falih Rıfkı Atay'ın yönetiminde 67. sayıdan itibaren on beş günlük periyotlarla tekrar yayın hayatına dönmüş ancak 20 Aralık 1923 tarihinde 90. sayıyla yayımına son verilmiştir. *Yeni Mecmua* Türkçülük ve milliyetçilik görüşüne bağlı ilim, fikir, sanat ve edebiyat dergisidir. Ziya Gökâlp *Yeni Mecmua*'da daha çok "İçtimâiyat" başlığı altında Türkçü bir görüşle Türk kültür ve medeniyetinin dününü ve bugününü ele alan çok sayıda yazı yazmıştır. Gökâlp'in isteğiyle ilmî konular herkesin anlayabileceği bir dil ve üslupla kaleme alınmaya çalışılmıştır.²⁹⁵ *Küçük Mecmua* dergisi, *Dergâh* ve *Yeni Mecmua* dergileri gibi sade bir dil ve üslupla milliyetçi çizgide yayımlanan eserleriyle Türklerin kurtuluş mücadelesini desteklemiştir.

Sonuç olarak Milli Edebiyat döneminde Diyarbakır'da yayımlanan, Milli Mücadele'yi tüm yönleriyle ele alan *Küçük Mecmua* dergisinin, okuyucuları motive edip onlara zafer inancını aşıl原因arak Milli Mücadele ve Diyarbakır basın hayatına önemli katkıları olmuştur.

²⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdullah Uçman, "Dergâh", **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 9, ss. 172-174.

²⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kahraman, "Yeni Mecmua", ss. 428-430.

BİBLİYOGRAFYA

A.DERGİNİN KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYASI

Sayı 1, 10 Şevval 1340 / 5 Haziran 1338²⁹⁶ / 5 Haziran 1922

1. Ziya Gökalp, “Çınar Altı”, (Musahabe), (Felsefî Makale), s.1
2. Ziya Gökalp, “Refah mı, Saadet mi?”, (Felsefe), (Felsefî Makale), ss. 2-6
3. Ziya Gökalp, “Türklerle Kürtler”, (İçtimaiyat), ss. 7-11
4. Ali Nüzhed, “Ömer Seyfettin İçin”, (Hayat ve Eserler), ss. 11-14
5. İhsan Hamid, “Nezir’in Karısı”, (Küçük Hikâye), ss. 14-18
6. Ziya Gökalp, “İktisadî Vatanperverlik”, (İktisadiyat), s. 18
7. “Halk Türküleri”, ss. 19-20

Sayı 2, 16 Şevval 1340 / 12 Haziran 1338 / 12 Haziran 1922

8. Ziya Gökalp, “İlme Doğru”, (Musahabe), ss. 1-3
9. Çelik, “Yüzbaşı İstanbullu Şehit Muzaffer Bey”, (Kahramanlık Sahifesi), ss. 3-6
10. İhsan Hamid, “Klodfarer İçin”, (Şükran Sahifeleri), ss. 6-7
11. Ziya Gökalp²⁹⁷, “Küçük Hemşire”, (Halk Masalı), ss. 7-16
12. İskender Paşazâde Mustafa İskender, “Ayla Bulut”, s. 16

Sayı 3, 23 Şevval 1340 / 19 Haziran 1338 / 19 Haziran 1922

13. Ziya Gökalp, “Dehaya Doğru”, (Musahabe), ss. 1-5
14. Said Nazif, “Bir Rüya”, ss. 5-8
15. Ziya Gökalp, “Malazgirt Muharebesi”, (Tarihî Kahramanlıklar), ss. 9-19
16. Hey’et-i Gençlik Derneği İdaresi, “İlan”, s. 20
17. “Bir Rica”, s. 21

Sayı 4, 30 Şevval 1340 / 26 Haziran 1338²⁹⁸ / 26 Haziran 1922

18. Ziya Gökalp, “Ahlâka Doğru”, (Musahabe), ss. 1-4
19. Recep Ferdi, “Düşünüş”, (Hikemmiyat), ss. 4-6
20. Çelik, “Trabzonlu Ali Çavuş”, (Kahramanlık Sahifesi), ss. 6-9
21. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 1 Boy”, (İçtimaiyat), ss. 9-12

²⁹⁶ 5 Haziran 1338 rumî tarihin hicrî tarihte karşılığı 9 Şevval 1340 olmaktadır.

²⁹⁷ Bkz. Fevziye Abdullah Tansel, **Ziya Gökalp Külliyyatı I: Şiirler ve Halk Masalları**, TTK Yayınları, Ankara, 1952, s. XVII.

²⁹⁸ 26 Haziran 1338 rumî tarihin hicrî tarihte karşılığı 1 Zilkadde 1340 olmaktadır.

22. İhsan Hamid, “Sen Gidince”, (Edebiyat), s. 13
23. Ziya Gökalp, “Kara Destan”, ss. 13-14
24. Hamid Zülfü, “Alçak Yunan’a!”, s. 14
25. Osman Recai, “Yazı Severim”, ss. 14-15
26. Harputlu Fethi, “Eski ve Yeni Diyarbekir”, (İntibalar Sahifesi), ss. 15-16

Sayı 5, 8 Zilkadde 1340 / 3 Temmuz 1338 / 3 Temmuz 1922

27. Ziya Gökalp, “Dine Doğru”, (Musahabe), ss. 1-7
28. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 2 İl”, ss. 7-11
29. Ziya Gökalp, “Kolsuz Hanım”, (Halk Masalı), ss. 11-19
30. Demir, “Yüzbaşım Tepeyi Aldım”, (Kahramanlık Sahifeleri), ss. 19-20
31. Ziya Gökalp, “Büyük Farz”, (Şiir), s. 20

Sayı 6, 15 Zilkadde 1340 / 10 Temmuz 1338 / 10 Temmuz 1922

32. Ziya Gökalp, “Felsefeye Doğru”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-6
33. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 3 Küçük İl”, ss. 6-11
34. Ziya Gökalp, “İngiliz’den Sakın”, (Serhad Şiirleri), ss. 11-12
35. İhsan Hamid, “Cennette”, s. 12
36. Ali Nüzhet, “Yıkık Köşkte Bir Gün”, (Memleket İntibalarından), ss. 12-13
37. Ziya Gökalp, “Yılan Beyle Piltan Bey- 1”, (Halk Masalı), ss. 13-16

Sayı 7, 22 Zilkadde 1340 / 17 Temmuz 1338 / 17 Temmuz 1922

38. Ziya Gökalp, “İktisada Doğru”, (Musahabe), ss. 1-7
39. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 4 Orta İl”, ss. 7-11
40. Ziya Gökalp, “Yılan Beyle Piltan Bey- 2”, (Halk Masalı), ss. 11-15
41. Reşad Hayreddin, “Öz Evlât”, (Şiir), s. 16
42. Reşad Hayreddin, “Yolcu”, s. 16

Sayı 8, 29 Zilkadde 1340 / 24 Temmuz 1338 / 24 Temmuz 1922

43. Ziya Gökalp, “Mefkûre Nedir?”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-6
44. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 5 Büyük İl”, ss. 6-9
45. Nafia Vekili Feyzi Beyefendi Tarafından Diyarbekir Ahalisine Hitaben Gençlik Derneğinde Verilen Konferans, ss. 10-15
46. Çelik, “Kayserili Kahraman Mehmet Onbaşı”, (Kahramanlık Sahifesi), ss. 15-18

47. Doktor İbrahim Halil, “Şehrimizin Suları”, (Sıhhat Meseleleri), ss. 18-20

48. “Dünkü Millî Bayram”, (Millî Şüun), s. 20

Sayı 9, 6 Zilkadde 1340 / 30 Temmuz 1338²⁹⁹ / 30 Temmuz 1922

49. Ziya Gökalp, “Mefkûre ve Şeniyet”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-5

50. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 6 Yabguluk”, ss. 5-9

51. Ziya Gökalp, “Yörük Ali”, (Şiir), ss. 9-10

52. Ziya Gökalp, “Kuğular”, (Halk Masalı), ss. 10-14

53. Ali Nüzhet, “Küçük Hikmet”, (Hikâye), ss. 14-16

Sayı 10³⁰⁰, 6 Zilkadde 1340 / 30 Temmuz 1338 / 30 Temmuz 1922

54. Ziya Gökalp, “Manevî Hayat ve Derunî Hayat”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-6

55. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 7 Türk Mucizesi”, ss. 6-11

56. Hamid Zülfü, “Baharda Çoban”, (Edebiyat), ss. 11-14

57. Ziya Gökalp, “Kurt İsmail Paşa Camii”, ss. 14-15

58. Yahya Saim, “Sakarya Güneşi”, ss. 15-16

59. Mustafa Şevki, “Çobanın Derdi”, s. 16

Sayı 11, 20 Zilhicce 1340 / 14 Ağustos 1338 / 14 Ağustos 1922

60. Ziya Gökalp, “Mefkûrenin Nevileri ve Derecatı”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-4

61. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 8 İl ve Ulus”, ss. 4-5

62. Ziya Gökalp, “Keloğlan”, (Halk Masalı), ss. 6-12

63. İbrahim Halil, “Sıtma Hastalıkları ve Sivrisineklerin Fenalıkları”, (Sıhhat Meselesi), ss. 12-14

64. Ziya Gökalp, “Diyarbakir Salnâmesi”, (Fikrî Havadisler), ss. 14-15

65. Ziya Gökalp, “Tarih İlmi mi, Yoksa Sanatı mı?”, (Tarihe Dair), ss. 15-16

²⁹⁹ 30 Temmuz 1338 rumî tarihin hicrî tarihte karşılığı 5 Zilhicce 1340 olmaktadır.

³⁰⁰ Bu sayının tarihinin 9. sayının tarihi ile aynı verildiği için yanlış dizilip basıldığı anlaşılmaktadır. Haftalık bir dergi olduğunu bildiğimiz için rumî tarihin 13 Zilhicce 1340, hicrî tarihin 7 Ağustos 1338 olması gerektiği kanaatindeyiz.

Sayı 12, 27 Zilhicce 1340 / 21 Ağustos 1338 / 21 Ağustos 1922

66. Ziya Gökalp, “Mefkûrenin Harikaları”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-5
67. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 9 Yukarı ve Aşağı Semalar”, ss. 5-7
68. Ziya Gökalp, “Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan”, (Halk Masalı) ss. 7-12
69. Ziya Gökalp, “Tarihte Usul”, (Usullere Dair), ss. 12-15
70. Ziya Gökalp, “Karacadağ”, (Şiir), ss. 15-16
71. Edip Feyzi, “Alenî Teşekkür”, s. 16

Sayı 13, 5 Muharrem 1341 / 28 Ağustos 1338 / 28 Ağustos 1922

72. Ziya Gökalp, “İnsan Telâkkisi”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-4
73. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 10 İl Devrinde Velayet-i Âmme”, ss. 4-5
74. Ziya Gökalp, “Tarih Usulünde Şahitler”, (Usullere Dair), ss. 5-7
75. Ziya Gökalp³⁰¹, “Keşiş, Ne Gördün?”, (Halk Masalı), ss. 7-14
76. Ziya Gökalp, “Darü’l-Eytam”, (Terakki Eserleri), ss. 14-16
77. “Ajansın Müjdesi”, s. 16

Sayı 14, 12 Muharrem 1341 / 4 Eylül 1338 / 4 Eylül 1922

78. Ziya Gökalp, “İnsandaki Feyizlerin Menşei”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-5
79. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 11 Hakanlık”, ss. 5-8
80. Ziya Gökalp, “Türk Usulünde Ananeler”, (Usullere Dair), ss. 8-10
81. Halis, “Kumuk İli 1”, (Diyarbakir Tarihinden), ss. 11-15
82. “Eskişehir’le Uşak’ın İstirdadı”, (Zafer Haberleri), ss. 15-16
83. “Halis Gözlü Suyu İçiniz”, s. 16

Sayı 15, 19 Muharrem 1341 / 11 Eylül 1338 / 11 Eylül 1922

84. Ziya Gökalp, “Yaratıcı İçtima”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-3
85. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 12 Hakanlık Teşkilatı”, ss. 3-5
86. Ziya Gökalp, “Tarih Usulünde Abideler”, (Usullere Dair), ss. 5-6

³⁰¹ Bkz. Tansel, ss. XIX-XX.

87. Ziya Gökalp, “Pekmezci Anne”, (Halk Masalı), ss. 6-10
88. Halis, “Kumuk İli 2”, ss. 10-14
89. Ziya Gökalp, “Ak Destan”, (Şan Sahifeleri), s. 14
90. Ziya Gökalp, “İzmir Bayramı”, ss. 14-15
91. Ziya Gökalp, “Büyük Şenlikler”, ss. 15-17
92. Ziya Gökalp, “İngiliz’e”, s.17
93. Ziya Gökalp, “İzmir’de”, ss. 17-18
94. Ziya Gökalp, “Zafer Abidesi”, s. 18
95. Ali Nüzhet, “Mustafa Kemal Paşa’ya”, ss. 18-20

Sayı 16, 26 Muharrem 1341 / 18 Eylül 1338 / 18 Eylül 1922

96. Ziya Gökalp, “Tekâmül Mefkûresi”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-3
97. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 13 İlhanlık”, ss. 3-6
98. Ziya Gökalp, “Vesikalar”, (Usullere Dair), ss. 6-8
99. Ziya Gökalp, “Bir-İki Söz”, (İstılahlar Sahifesi), ss. 8-9
100. Halis, “Kumuk İli 3”, ss. 9-15
101. Ali Nüzhet, “Müsamere”, ss. 15-16

Sayı 17, 3 Safer 1341 / 25 Eylül 1338 / 25 Eylül 1922

102. Ziya Gökalp, “Babamın Vasiyeti”, (Felsefî Vasiyetler 1), (Felsefî Makale), ss. 1-3
103. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 14 Sultanlık”, ss. 4-7
104. Halis, “Kumuk İli 4”, ss. 7-10
105. Ziya Gökalp, “Tembel Ahmet”, (Halk Masalı), ss. 10-15
106. Ziya Gökalp, “Tarih ve Kavmiyet”, (Usullere Dair), ss. 15-16

Sayı 18, 10 Safer 1341 / 2 Teşrinievvel 1338 / 2 Ekim 1922

107. Ziya Gökalp, “Hocamın Vasiyeti”, (Felsefî Vasiyetler 2), (Felsefî Makale), ss. 1-5
108. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 14 Türk Urukları”, ss. 5-7
109. Ziya Gökalp, “2. Fikircilik, Mefkûrecilik”, (İstılahlar Sahifesi), ss. 8-9
110. Ziya Gökalp, “Halkiyat, 1 Masallar”, (Usullere Dair), ss. 9-12
111. Halis, “Kumuk İli 5”, ss. 12-15
112. Ali Nüzhet, “Sünnet Düğünü”, ss. 15-16

Sayı 19, 17 Safer 1341 / 9 Teşrinievvel 1338 / 9 Ekim 1922

113. Ziya Gökalp, “Pirimin Vasiyeti”, (Felsefî Vasiyetler 3), (Felsefî Makale), ss. 1-5
114. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 15”, ss. 5-9
115. Ziya Gökalp, “Boğazların Serbestîsi=Bu Sözün İngilizce Manası”, (Siyasiyat), ss. 9-11
116. Halis, “Kumuk İli 6”, ss. 11-14
117. Ziya Gökalp, “Diyarbakır Darü-l Eytamının Sünnet İlahisi”, ss. 14-15
118. Cahide Vehbi, “Üç Kardeş”, (Halk Masalı), ss. 15-16

Sayı 20, 2 Rebiü’l Evvel 1341 / 23 Teşrinievvel 1338 / 23 Ekim 1922

119. Ziya Gökalp, “İngiliz Ahlâkı”, (Musahabe), ss. 1-5
120. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 16 Zümre İsimleri Arasındaki Münasebetler”, ss. 6-7
121. Ziya Gökalp, “İstida, Gazi Paşa Hazretlerine”, (Şiir), s. 8
122. Halis, “Kumuk İli 7”, ss. 8-11
123. Ziya Gökalp, “Fransız Sosyolojisi ve Emil Durkaym (Davi’ye Göre)”, (İçtimaiyat) ss. 11-15
124. Ali Nüzhet, “Asker Mezarlığı”, ss. 15-17
125. Ziya Gökalp, “Asker Mezarlığının Kitabesi”, s. 17
126. “Hilal-i Ahmere Teberruatta Bulunan Zevât”, s. 17

Sayı 21, 9 Rebiü’l Evvel 1341 / 30 Teşrinievvel 1338 / 30 Ekim 1922

127. Ziya Gökalp, “Cemiyetlerin Tenasülü”, (Musahabe), ss. 1-5
128. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 17 Zümre İsimlerindeki Şahikaların Mukayesesi (Mabed)”, ss. 5-7
129. Ziya Gökalp, “Mektepli Hanım Kızların Marşı”, ss. 7-9
130. Halis, “Kumuk İli 7”, ss. 9-13
131. Ziya Gökalp, “İkinci İstida, Gazi Paşa Hazretlerine”, (Şiir), ss. 14-15
132. Ali Nüzhet, “Dağa Çıkan Kurt (Halide Edip Hanım)”, (Bir Şaheser), ss. 15-16

Sayı 22, 23 Rebiü'l Evvel 1341 / 13 Teşrinisani 1338 / 13 Kasım 1922

133. Ziya Gökalp, “İngiliz Siyaseti”, (Musahabe), ss. 1-4
134. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 18 Zümre İsimlerindeki Cevherlerin Mukayesesi”, ss. 4-7
135. Halis, “Kumuk İli 9”, ss. 7-11
136. Ali Nüzhet, “Çıkacak Olan Kitap”, ss. 11-12
137. Ziya Gökalp, “Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?”, (Tarih), ss. 12-15
138. Demir, “Darü-l Eytam’a Bir Nazar”, ss. 15-16
139. Okuyanlardan Rica, s. 16

Sayı 23, 30 Rebiü'l Evvel 1341 / 20 Teşrinisani 1338 / 20 Kasım 1922

140. Ziya Gökalp, “İktisadî Mucize”, (Musahabe), ss. 1-4
141. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- Sayıların Uruklara Delaleti- 19”, ss. 4-5
142. Halis, “Kumuk İli 10”, ss. 5-7
143. Ziya Gökalp, “Tandırnâme”, (Usüllere Dair), ss. 8-12
144. Yahya Saim, “Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşa’ya”, (Şiir), s. 12
145. Ziya Gökalp, “İpek Kozası”, ss. 13-14
146. Ali Nüzhet, “Fakirlerimizi Düşünelim”, ss. 14-15
147. Ziya Gökalp, “Yeni Türkçenin Menfî ve Müspet Gayeleri”, (Lisana Dair), ss. 15-16

Sayı 24, 7 Rebiü'l-Ahır 1341 / 27 Teşrinisani 1338 / 27 Kasım 1922

148. Ziya Gökalp, “Hilafetin Hakikî Mahiyeti”, (Musahabe), ss. 1-6
149. Halis, “Kumuk İli 11”, ss. 6-8
150. Doktor Gafur Nüzhet, “Eytamhaneyi Düşünelim”, ss. 8-9
151. Ziya Gökalp, “Ferdî Hükümet, İçtimaî Hükümet”, (İçtimaiyat), ss. 9-12
152. Ziya Gökalp, “Türk Devleti’nin Tekâmülü- 20”, ss. 12-14
153. Halis, “Diyarbakir Abidelerinden Camii Kebir Kitabeleri”, (Atikiyat), ss. 14-16

Sayı 25, 14 Rebiü'l-Ahir 1341 / 4 Kânunuevvel 1338 / 4 Aralık 1922

154. Ziya Gökalp, "Hilafetin İstiklali", (Musahabe), ss. 1-4
155. Ziya Gökalp, "Türk Devleti'nin Tekâmülü- 21", ss. 4-5
156. Halis, "Kumuk İli 12", ss. 5-9
157. Ziya Gökalp, "Hükümet ve Tahakküm", (İçtimaiyat), ss. 9-12
158. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabelerinden- (2) ve (3) Sene 550", (Atikiyat), ss. 12-15
159. Ziya Gökalp, "1-Siyasî Garp Meselesi", (Garp Meselesi), ss. 15-16

Sayı 26, 21 Rebiü'l Ahir 1341 / 11 Kânunuevvel 1338 / 11 Aralık 1922

160. Ziya Gökalp, "Hilafetin Vazifeleri", (Musahabe), ss. 1-5
161. Ziya Gökalp, "Türk Meşrutiyetinin Tekâmülü", (İçtimaiyat), ss. 5-8
162. Ali Nüzhet, "Kütüphane Yapılıyor", ss. 8-9
163. Ziya Gökalp, "Garp Meselesi- 2", ss. 9-10
164. Halis, "Kumuk İli 13", ss. 11-14
165. Ziya Gökalp, "Niçin?", (Şiir), ss. 14-15
166. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri (4) ve (5)", ss. 15-16

Sayı 27, 28 Rebiü'l Ahir 1341 / 18 Kânunuevvel 1338 / 18 Aralık 1922

167. Ziya Gökalp, "İslam Âleminde İntibah", (Musahabe), ss. 1-3
168. Ziya Gökalp, "Türk Devleti'nin Tekâmülü-22", ss. 3-5
169. Ziya Gökalp, "Garp Meselesi- 3", ss. 5-8
170. Halis, "Kumuk İli 14", ss. 8-10
171. Ali Nüzhet, "Sanayi Mektebi", (Müjdeli Haberler), s. 11
172. Ziya Gökalp, "Yüce Mahkeme", (İçtimaiyat), ss. 12-13
173. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri (6)", ss. 13-16
174. Ziya Gökalp, "Yeni Mecmua", (Fikrî Şüûn), s. 16

Sayı 28, 6 Cemaziye'l-Evvel 1341 / 25 Kânunuevvel 1338 / 25 Aralık 1922

175. Ziya Gökalp, "Millet Nedir?", (Musahabe), ss. 1-6
176. Ziya Gökalp, "Türk Devleti'nin Tekâmülü-23 Tarhanlık", ss. 6-8
177. Ziya Gökalp, "Eski Türklerde Felsefe", (Kavmiyet), ss. 8-13
178. Halis, "Kumuk İli (Eli) 15", ss. 13-16

Sayı 29, 13 Cemaziye'l-Evvel 1341 / 1 Kânunusani 1338³⁰² / 1 Ocak 1923

179. Ziya Gökalp, "İstimlal", (Musahabe), ss. 1-6
180. Ziya Gökalp, "Türk Ailesinin Tekâmülü 1-İye Oza", ss. 6-8
181. Ali Canip, "İntikam Şiirleri", (Şiir), s. 8
182. Halis, "Diyarbakir İçin...", ss. 9-12
183. Ziya Gökalp, "Hakikat, Şe'nîyet", (İstılahlara Dair), (Felsefî Makale), ss. 12-13
184. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri", ss. 13-16

Sayı 30, 27 Cemaziye'l-Evvel 1341 / 15 Kânunusani 1338 / 15 Ocak 1923

185. Ziya Gökalp, "İktisadî Tekâmülün Merhaleleri", (Musahabe), ss. 1-4
186. Ziya Gökalp, "Şehir Medeniyeti, Köy Medeniyeti", (İçtimaiyat), ss. 4-7
187. Demir, "Diyarbakir Dar'ül-Eytamının Mini Mini Bir Yavrusu Lisanından", ss. 7-9
188. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri", ss. 9-11
189. "Küçük Dilsiz", ss. 11-12
190. Ali Nüzhet, "Abide", ss. 12-13
191. Ziya Gökalp, "İktisadî Kongre", (Medenî Havadisler), ss. 13-14
192. Yahya Saim, "Kan Damlası", ss. 14-15
193. Muhammed Sıdkı, "Ülkemin Büyük Müncisine", s. 15
194. Nezihe Gafur, "Çocuk Masalı", ss. 15-16

Sayı 31, 18 Cemaziye'l-Ahir 1341 / 5 Şubat 1339 / 5 Şubat 1923

195. Ziya Gökalp, "Müsâafe ve Müsamaha", (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-3
196. Ziya Gökalp, "Ümmet Tesevüdü", (Siyasiyat), ss. 3-6
197. Ali Nüzhet, "Yakup Kadri Bey", (Rahmet), ss. 6-7
198. Ziya Gökalp, "Kıymetler Nefsî mi, Yoksa Şey'î mi?", (İçtimaiyat), ss. 7-10
199. Halis, "Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri (14) 735 Sene", ss. 10-13
200. Ziya Gökalp, "Avrupa'daki İçtimaî Buhranın Sebebi", ss. 13-14

³⁰² 13 Cemaziye'l-Evvel 1341 hicrî tarihin rumî tarihte karşılığı 1 Kânunusani 1339 olmaktadır.

201. Ali Nüzhet, “Köylü Ahmet’in Aşkı”, (Hikâye), ss. 14-16

Sayı 32, 4 Recep 1341 / 19 Şubat 1339 / 19 Şubat 1923

202. Ziya Gökalp, “Aile Enmüzecele”, (Musahabe), ss. 1-7

203. Ali Nüzhet, “Yahya Kemal Edebiyatımızda Bir Merhaledir”, ss. 7-9

204. Ziya Gökalp, “Velayet ve Sulta”, (İçtimaiyat), ss. 9-11

205. Demir, “Yetim”, ss. 11-12

206. Halis, “Diyarbakir Abidelerinden Ulu Camii Kitabeleri (17) 935 Sene”, ss. 12-16

Sayı 33, 18 Recep 1341 / 5 Mart 1339 / 5 Mart 1923

207. Ziya Gökalp, “Umumculuk”, (Musahabe), (Felsefî Makale), ss. 1-3

208. Ziya Gökalp, “İktisadî İnkılâp İçin Nasıl Çalışmalıyız?”, (İktisadiyat), ss. 3-6

209. Ali Nüzhet, “Bulunmuş Mektup”, (Hikâye), ss. 6-8

210. Ziya Gökalp, “Şahsiyet”, (Ruhiyat), s. 8

211. Ziya Gökalp, “Köy ve Şehir”, (İçtimaiyat), ss. 9-12

212. Ali Nüzhet, “Orhan Seyfî Bey”, (Gönülde Sesler), ss. 13-14

213. Ziya Gökalp, “Türklerde Aile Adları”, ss. 14-15

B. YAZAR ADINA GÖRE BİBLİYOGRAFYA³⁰³

Ali Canip 181

Ali Nüzhet 4, 36, 53, 95, 101, 112, 124, 132, 136, 146, 162, 171, 190, 197, 201, 203, 209, 212

Cahide Vehbi 118

Çelik 9, 20, 46

Demir 30, 138, 187, 205

Edip Feyzi 71

Dr. Gafur Nüzhet 150

Halis 81, 88, 100, 104, 111, 116, 122, 130, 135, 142, 149, 153, 156, 158, 164, 166, 170, 173, 178, 182, 184, 188, 199, 206

Hamit Zülfü 24, 56

Harputlu Fethi 26

Dr. İbrahim Halil 47, 63

İhsan Hamid 5, 10, 22, 35

Muhammed Sıdkı 193

Mustafa İskender 12

Mustafa Şevki 59

Nezihe Gafur 194

Osman Recai 25

Recep Ferdi 19

Reşad Hayreddin 41, 42

Said Nazif 14

Yahya Saim 58, 144, 192

³⁰³ Burada verilen numaralar, “Kronolojik Bibliyografya”da yer alan yazara ait yazıların sıra numarasını göstermektedir.

Ziya Gökalp 1, 2, 3, 6, 7, 8, 11, 13, 15, 18, 21, 23, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 37-40³⁰⁴, 38, 39, 43, 44, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 121, 123, 125, 127, 128, 129, 131, 133, 134, 137, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 151, 152, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 163, 165, 167, 168, 169, 172, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 183, 185, 186, 191, 195, 196, 198, 200, 202, 204, 207, 208, 210, 211, 213

7 numaralı “Halk Türküleri”, 16 numaralı “İlan: Hey’et-i Gençlik Derneği İdaresi”, 17 numaralı “Bir Rica”, 45 numaralı “Nafia Vekili Feyzi Beyefendi Tarafından Diyarbekir Ahalisine Hitaben Gençlik Derneğinde Verilen Konferans”, 48 numaralı “Dünkü Millî Bayram”, 77 numaralı “Ajansın Müjdesi”, 82 numaralı “Eskişehirle Uşağın İstirdadı”, 83 numaralı “Halis Gözlü Suyu İçiniz”, 126 numaralı “Hilal-i Ahmere Teberruatta Bulunan Zevât”, 189 numaralı “Küçük Dilsiz” başlıklı yazıların kime ait olduğu bilinmemektedir.

³⁰⁴ 37 ve 40 numaralı yazılar “Yılan Bey’le Piltan Bey” adlı halk masalının tefrika edilmiş halidir. Bu yüzden bu iki yazıyı tek bir yazı olarak kabul ediyoruz.

C. KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif, “Yöntem, Ali Canip”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, Cilt: 43, ss. 565-566.

AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1995.

ANDI, Fatih, “Halit Ziya’nın Mensur Şiirleri I-II: Mensur Şiirler, Mezardan Sesler”, **Edebiyat Araştırmaları I**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 85-116.

ARSLAN, Zühtü, **Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem (1957-1960)**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 156, Cilt: III, s. 327, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/zuhtu_arslan/zuhtu_arslan_cilt3.pdf, (14.08.2018).

ATAKSOR, Yılmaz, **Diyarbakır Tarihinde Komuk İli**, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul, 1988.

ATALAY, Talip, “Yerel Eğitim Tarihi Kaynağı Olarak Diyarbekir Vilayet Gazetesi”, **AÜİFD XLVIII**, Sayı: 1, 2007, ss. 135-151.

BEYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları- Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar**, Işıl Matbaası, İstanbul, 1960.

BEYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakırım**, D.M.S Doruk Matbaası, Ankara, 1982.

BİRMEÇ, Meryem, **Kıbrıs Türk Basını’nda Lozan Barış Antlaşması**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

BORATAV, Pertev Naili, **Az Gittik Uz Gittik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.

BORATAV, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

ÇETİNOĞLU, OĞUZ, “Küçük Mecmua Yayın Hayatına Girdi”, **Orkun Dergisi**, Sayı: 158, Nisan 2011, <http://www.kavgamiz.com/orkun/kucuk-mecmua-yayin-hayatina-girdi-y2251.html>, (09.10.2017).

ÇIKKI, Murat Fuat, **Naum Faik ve Süryani Rönesansı**, Belge Yayınları, İstanbul, 2004.

ÇİTÇİ, Selahattin, “Nesli Munkarız Olmuş Bir İstanbul Hanımefendisi: Dr. Nazife Ozankan”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 25/ Güz, 2015, ss. 377-389, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173185>, (05.11.2018).

ENGİNÜN, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

ERİŞİRGİL, Mehmet Emin, **Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp**, Atlas Yayınları, Ankara, 2017.

FİLİZ, Şahin, **Küçük Mecmua I**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009.

FİLİZ, Şahin, **Küçük Mecmua II**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009.

FİLİZ, Şahin, **Küçük Mecmua III**, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2010.

FİLİZOK, Rıza, **Ziya Gökalp**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1941 (ilk baskı).

GÖKALP, Ziya, **Türk Töresi**, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1339.

GÖKALP, Ziya, **Altın Işık**, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, Elips Kitap, Ankara, 2009.

GÖKSEL, Ali Nüzhet, “Küçük Mecmua’ya Dair Hatıralar”, **Bilgi**, Sayı: 90-91, İstanbul, Ekim-Kasım 1954, ss. 14-15.

GÖKSEL, Ali Nüzhet, **Ziya Gökalp’in Hayatı ve Malta Mektupları**, İkbâl Kütüphanesi, İstanbul, 1931.

“GÖKSEL, Ali Nüzhet”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, Şubat 1979, ss. 351-352.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **Halit Ziya Uşaklıgil**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

ISSI, Murat, “Peymân- Diyarbakır’ın İlk Hususi Gazetesi-“, **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı: VII, 2012, ss. 91-115.

KAHRAMAN, Âlim, “Küçük Mecmua”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2002, Cilt: 26, ss. 528-529.

KAHRAMAN, Âlim, “Yeni Mecmua”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, Cilt: 43, ss. 428-430.

KAPLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1995.

KOLOĞLU, Orhan, **İlk Gazete, İlk Polemik**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

MERCAN, Mehmet, **Anadolu’da Gazetecilik ve Diyarbakır Basını**, Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 1, Diyarbakır, 1998.

OKAY, Orhan, “Ziya Gökalp”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1996, Cilt: 14, ss. 124-128.

OKAY, Orhan, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, 6. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

ŞİMŞEK, Mehmet, “Şark Yıldızı Gazetesi”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 128, Ağustos 2004, ss. 72-74.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, 9. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

TANSEL, Fevziye Abdullah, **Ziya Gökalp Külliyyatı I: Şiirler ve Halk Masalları**, TTK Yayınları, Ankara, 1952.

TBMM Albümü 1920-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No:1, Cilt: 2 (1950-1980), s. 629,
https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Yeni%20klas%C3%B6r/Cilt2.pdf,
(14.08.2018).

Türk Medeniyeti Tarihi, (Haz. Afşar İsmail AKA, Kazım Yaşar KOPRAMAN), Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1976.

Türk Medeniyeti Tarihi, (Haz. Ali DUYMAZ), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

Türk Töresi, (Haz. Hikmet DİZDAROĞLU), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1976.

Türk Töresi, (Haz. Halil İbrahim ŞAHİN), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

TÜTENGİL, Cavit Orhan, **Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar Gazetelerle Dergiler (1869-1953)**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 596 İktisat Fakültesi No: 76 Gazetecilik Enstitüsü Yayınlarından No: 3, İstanbul, 1954.

TÜTENGİL, Cavit Orhan, **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 1150 İktisat Fakültesi No: 172 Gazetecilik Enstitüsü Yayınlarından No: 5, İstanbul, 1996.

TOPUZ, Hıfzı, **II.Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

UÇMAN, Abdullah, “Dergâh”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 9, ss. 172-174.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Ziya Gökalp**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2010.

VARLIK, Bülent, “Yerel Basının Öncüsü: Vilayet Gazeteleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, Cilt: 1, s. 99-102.

YAZAR, Mehmet Behçet, **Edebiyat Âlemi- Edebiyatımızın Unutulan Sımları**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 1999.

“YÖNTEM, Ali Canip”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998, Cilt: 8, ss. 603-604.

Ziya Gökalp Küçük Mecmua Yazıları, (Haz. Ali DUYMAZ), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3259.pdf, (10.10.2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MASAL, (20.10.2017).

